

Серія «Шкільна бібліотека»

СЕРГІЙ УДОВІК

УКРАЇНА ДИВУЄ!

5-9
класи

 САМІТ-КНИГА
із книгою — по життю!

С. Л. Удовік

УКРАЇНА ДИВУЄ!

**посібник серії «Шкільна бібліотека»
для 5-9 класів закладів загальної середньої освіти**

Рекомендовано Міністерством освіти і науки України

Київ
«Саміт-книга»
2020

УДК 908(477)*кл5/9(075.3)

У-31

Рекомендовано Міністерством освіти і науки України
(лист Міністерства освіти і науки України
від 15.10.2020 року № 1/11-7104)

Видано за рахунок державних коштів.
Продаж заборонено

Удовік С. Л.

У-31 Україна дивує! : посіб. серії «Шкільна бібліотека» для 5-9 кл. закл. заг. серед. освіти / С. Л. Удовік. — Київ : Саміт-книга, 2020. — 152 с.: іл. — (Серія «Шкільна бібліотека»).

ISBN 978-966-986-269-3

У цій книжці розповідається про 100 кращих куточків України, визначні пам'ятки архітектури та природи, їх історію. Нариси чудово ілюструють дивовижне розмаїття України та яскраво описують її історію від сивої давнини до сьогодення. Книжка заохочує до більш детального вивчення історії країни.

УДК 908(477)*кл5/9(075.3)

ISBN 978-966-986-269-3

© Удовік С.Л., 2020

© Саміт-книга, 2020

ДОРОГІ ДРУЗІ!

Ви, мабуть, мешкаєте у красивих і цікавих місцинах, про які багато знаєте і які дуже любите. Ми певні, що ви також любите подорожувати і вже відвідали багато мальовничих і цікавих куточків рідної України. У цій книзі – дивовижні місця нашої держави, у яких, можливо, ви ще не бували, але які неодмінно справлять на вас незабутні враження.

Наша країна багата своєю історичною спадщиною, а також дивним природним розмаїттям, кожен мандрівник знайде в ній щось цікаве і дуже близьке своєму серцю. Подорожі, як говорили великі класики, – це найцінніший внесок часу та коштів.

Дізнавайтеся більше про свою батьківщину, любіть і бережіть її, а ця книга допоможе вам зорієнтуватися у своїх дослідженнях.

Приємного читання!

ЗМІСТ

КИЇВ	8
КИЇВСЬКА ОБЛАСТЬ	
Пархомівка	13
Біла Церква	14
Переяслав-Хмельницький	16
ПОЛТАВСЬКА ОБЛАСТЬ	
Мгарський Спасо-Преображенський монастир	17
Полтава	18
ЧЕРНІГІВСЬКА ОБЛАСТЬ	
Чернігів	20
Козелець	22
Новгород-Сіверський	24
Качанівка	26
Густинський Свято-Троїцький монастир	28
Сокиринці	29
Тростянець	30
Ніжин	32
Батурин	33
СУМСЬКА ОБЛАСТЬ	
Суми	34
Тростянець	35
ЖИТОМИРСЬКА ОБЛАСТЬ	
Бердичів	36
Верхівня	37
ЧЕРКАСЬКА ОБЛАСТЬ	
Дендропарк «Софіївка»	38
Корсунь-Шевченківський	40
Канів	41
ВІННИЦЬКА ОБЛАСТЬ	
Вінниця	42
Вороновиця	44
Тульчин	45
Печера	46
Немирів	48
Браїлів	50
Чернятин	51
РІВНЕНСЬКА ОБЛАСТЬ	
Корець	52
Дубно	54
Острог	56
Межирічський Свято-Троїцький монастир	58

Губків	61
Дермань Друга	62
ВОЛИНСЬКА ОБЛАСТЬ	
Шацький національний природний парк	63
Олика	64
Володимир-Волинський	65
Успенський Святогірський Зимненський монастир	66
Луцьк	68
ХМЕЛЬНИЦЬКА ОБЛАСТЬ	
Бакота	70
Китайгород	72
Меджибіж	73
Кам'янець-Подільський	74
ЛЬВІВСЬКА ОБЛАСТЬ	
Львів	78
Олесько	80
Підгірці	81
Золочів	82
Свірж	83
Рудки	84
Белз	85
Сокаль	86
Жовква	88
Підкамінь	90
Унів	91
ТЕРНОПІЛЬСЬКА ОБЛАСТЬ	
Кременець	92
Свято-Успенська Почаївська лавра	94
Бучач	96
Чортків	98
Червоноград	99
Теребовля	100
Зарваниця	101
Микулинці	102
Вишнівець	103
Печери	104
ІВАНО-ФРАНКІВСЬКА ОБЛАСТЬ	
Коломия	105
Карпатський національний природний парк	106
Манявський скит	108
Рогатин	109
ЗАКАРПАТСЬКА ОБЛАСТЬ	
Національний природний парк «Синевир»	110

Чинадійово	111
Ужгород	112
Мукачеве	114
Долина нарцисів	116
ЧЕРНІВЕЦЬКА ОБЛАСТЬ	
Хотин	117
Чернівці	118
ХАРКІВСЬКА ОБЛАСТЬ	
Харків	120
Краснокутськ	122
Палац барона Кеніга	124
Сковородинівка	126
Парк «Наталіївський»	127
КИРОВОГРАДСЬКА ОБЛАСТЬ	
Кропивницький	128
ЛУГАНСЬКА ОБЛАСТЬ	
Луганський природний заповідник НАН України	129
ДОНЕЦЬКА ОБЛАСТЬ	
Свято-Успенська Святогірська лавра	130
ДНІПРОПЕТРОВСЬКА ОБЛАСТЬ	
Дніпро	131
ЗАПОРІЗЬКА ОБЛАСТЬ	
Кам'яна Могила	132
Острів Хортиця	133
ХЕРСОНСЬКА ОБЛАСТЬ	
Біосферний заповідник «Асканія-Нова»	134
ОДЕСЬКА ОБЛАСТЬ	
Одеса	135
Вилкове	138
Дуга Струве	139
Білгород-Дністровський	140
КРИМ	
Лівадія	142
Алупка	144
Херсонес	146
Бахчисарай	147
Печерні міста	148
Керч	149
Судак	150

СЕРГІЙ УДОВІК

УКРАЇНА ДИВУЄ!

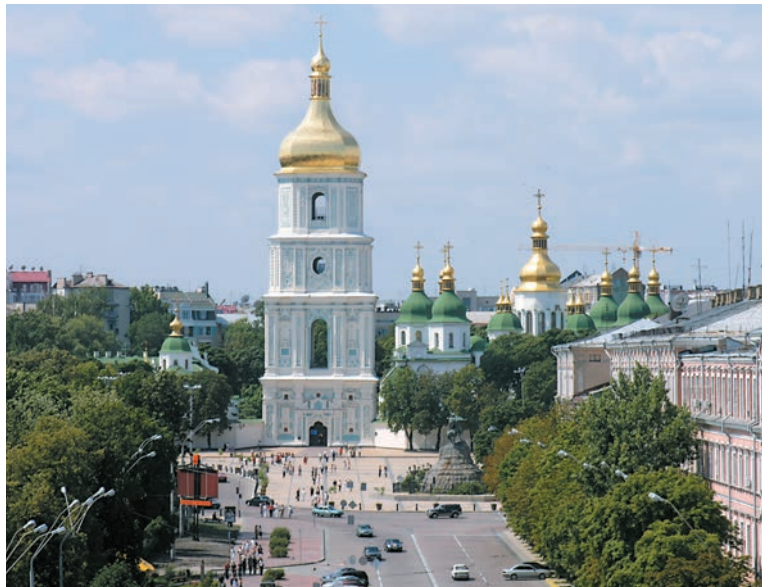

Київ – це особливе місто. Воно лежить у просторі, де ліс зустрічається зі степом. Ліс і степ, високий правий берег і низький лівий, Захід і Схід зустрічаються тут і зливаються в гармонії, а між ними – величній Дніпро.

Історія Києва сягає корінням у глибину тисячоліть. Перші поселення людей на території сучасного міста з'явилися близько 20 тис. років тому. На місці однієї з таких стоянок – Кирилівської, за назвою київської вулиці, – було знайдено кістки 67 мамонтів.

За переказами, Київ заснували три брати – Кий, Щек і Хорив та їхня сестра Либідь. За їхніми іменами було названо місто, гори Щекавиця й Хоревиця та ріка Либідь.

Заснування Києва історики зачисляють до кінця V – початку VI ст. Саме тоді започатковано документовану історію міста, яке у X ст. стало столицею величезної держави – Русі-України й перетворилося на впливовий політичний центр Європи. Багатство і вплив Києва пов'язані з торгівлею. Він був на перехресті найвизначніших міжнародних торговельних

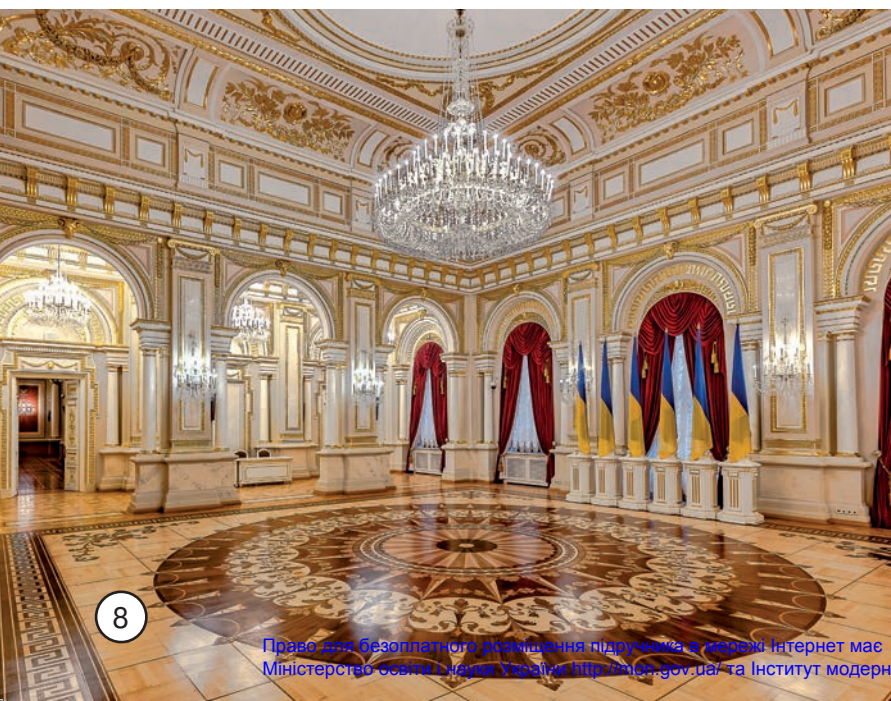
Софія Київська

шляхів – легендарного «з варягів до греків» і з Регенсбурга через Прагу, Київ і далі до Середньої Азії та Ірану. Про вагомість і значення Києва свідчать численні родинні зв'язки київських князів із династіями, що правили в Європі.

У XI ст. у Києві налічувалося 400 церков, 8 ринків і 50 тис. мешканців, тобто більше, ніж у Лондоні або Гамбурзі, де проживало по 20 тис. мешканців. Із західно-європейських міст за чисельністю населення він поступався тільки 100-тисячному Парижу.

Хан Батий у 1240 р., здолавши запеклий опір городян, захопив Київ і майже повністю зруйнував його. Тільки у другій половині XIV ст., після входження міста до складу Великого князівства Литовського, життя у Києві стало відновлюватися. Наприкінці XIV ст. князь Володимир Ольгердович зводить на 80-метровому пагорбі

*Маріїнський палац.
Біла зала (1745, 1868)*

Майдан Незалежності

з крутими схилами фортецю і замок, звідси й назва гори – Замкова. Протягом трьох століть Київ відіграв важливу стратегічну роль, обороняючи землі Великого князівства Литовського, а з 1569 р. і Речі Посполитої, від жорстоких і спустошливих набігів військ Золотої Орди та Кримського ханства. Київ називали «воротами всієї держави Литовської».

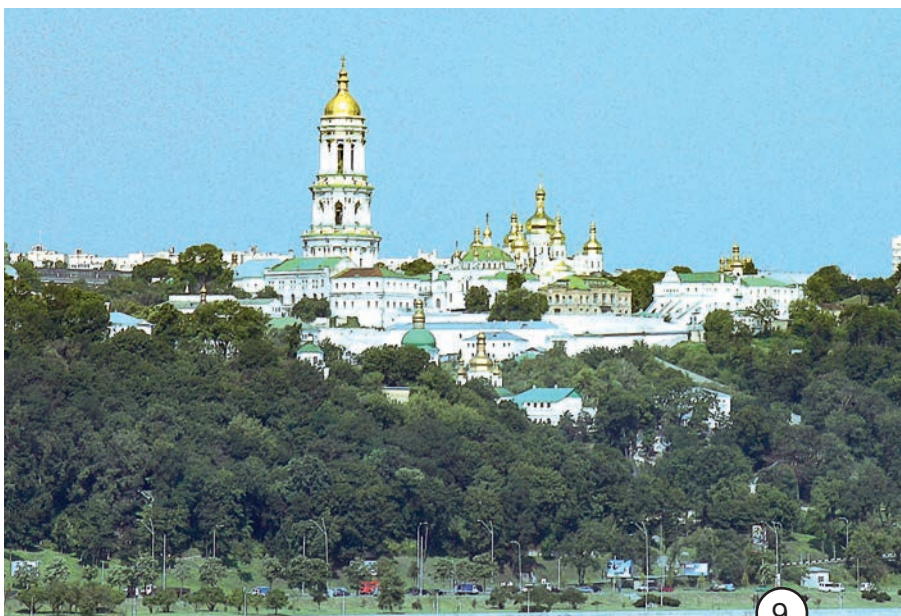
У XVII ст. під захистом козацького війська Київ починає активно розбудовуватися і відновлювати церкви та монастирі, яких у місті було безліч.

1797 р. у Києві відновлюється Магдебурзьке право, яким місто володіло з кінця XV ст. Розквітає міжнародна торгівля. У XVIII ст. зводяться величні споруди Софійської (1740-ві рр.) і Лаврської (1745 р.) дзвіниць, комплекси споруд Флорівського і Видубицького монастирів, забудовується центр Подолу. У 1815-1817 рр. споруджується Контрактовий будинок як центр київських контрактових ярмарків. Чи уявляєте ви, що в концертному залі цієї будівлі виступали всесвітньовідомі – співачка Анжеліка Каталані й композитор-віртуоз Ференц Ліст. Цей концертний зал відвідували Шевченко, Пушкін, Гоголь, Міцкевич, Бальзак. Останній назвав Київ вічним містом Півночі, Північним Римом.

1834 р. у Києві відкривається Університет. Починає забудовуватися Хрещатик, поєднуючи в єдине ціле

три самостійні міста – Верхнє місто, Поділ і найбільшу на той час у Європі Печерську фортецю із запасом зброї для 100-тисячної армії. Хрещатик стає центральною магістраллю міста з чудовими будинками. Проспект дуже постраждав під час Другої світової війни, але й нині про розкіш дореволюційного Хрещатика нагадують будинки Гінзбурга та Городецького, Жовтневий палац, філармонія (колишній будинок Купецьких зборів), зала якої відзначається чудовою акустикою. На її сцені виступали такі видатні музиканти, композитори й співаки, як Чайковський, Рахманінов, Шаляпін, Скрябін, Собінов, Глієр, знаменитий киянин Горовиць та багато інших. У 2001-му філармонія стала місцем зустрічі киян з Папою Іваном Павлом II.

1898 р. було засновано Київський політехнічний інститут (КПІ), один з найбільших і найвідоміших технічних вищих навчальних

*Києво-Печерська лавра.
Вигляд з боку Святих воріт (XI-XIX ст.)*

Київський академічний театр ляльок

*Софійський собор.
Головний вівтар з мозаїкою Богородиці-Оранти*

закладів не тільки в Україні, а й у світі. Тепер тут навчається понад 40 тисяч студентів. У КПІ здобував освіту Сергій Корольов, майбутній славетний конструктор космічних кораблів. Тут створив свої перші літальні апарати зачинатель вітчизняного авіабудування й американського вертольотобудування Ігор Сікорський.

У Києві народився і сформувався видатний художник, засновник супрематизму Казимир Малевич. З Києвом пов'язана і творчість Михайла Булгакова, у будинку якого, на чарівній вулиці Андріївській узвіз, відкрито музей.

1898 р. зустрічає перших глядачів театр Соловцова (нині – Національний український драматичний театр ім. Івана Франка). У гімназії навпроти будинку театру навчався майбутній соліст і хореограф французького балету киянин Сергій (Серж) Лифар.

Бурхливий розвиток Києва був загальмований під час національно-визвольних змагань 1917-1921 рр. Влада в місті змінювалася 18 разів. Місто перетворилося на арену кривавої бойні. Величезної шкоди Києву завдала Друга світова війна. Тільки в Бабиному яру було знищено понад 100 тис. киян, а саме євреїв, циган, членів ОУН, підпільників та ін. Усього місто під час війни втратило 500 тис. мешканців.

У 1970-ті рр. Київ перетворюється на могутній науковий центр СРСР. Тут працюють видатні вчені В.М. Глушков, Б.Є. Патон, М.М. Амосов, О.К. Антонов. Інститути кібернетики, електрозварювання, надтвердих матеріалів тощо виходять на провідні позиції у світовій науці. У Києві була створена перша в Європі й друга у світі ЕОМ (електорно-обчислювальна машина).

24 серпня 1991 р. Верховна Рада України проголосувала за Акт проголошення незалежності України, яка була підтверджена 1 грудня 1991 р. на Всеукраїнському референдумі. Київ стає столицею незалежної держави.

Будинок з химерами (1903, арх. В. Городецький)

Музей народної архітектури і побуту в Пирогово

Визначні пам'ятки

- Софійський собор з експозицією фресок Михайлівського монастиря (XII ст.)
- Києво-Печерська лавра з Близніми та Дальніми печерами (XI-XVIII ст.)
- Михайлівський Золотоверхий собор (XII-XX ст.)
- Володимирський собор (1862-82)
- Андріївська церква (1747-1753)
- Андріївський узвіз з оглядовими майданчиками на сусідніх пагорбах, Музеєм однієї вулиці та будинком Булгакова
- Кирилівська церква (XII ст.)
- Видубицький монастир (XII-XVIII ст.)
- Флорівський монастир (XVI ст.)
- Парк і монастир у Феофанії
- Музей народної архітектури і побуту в Пирогово
- Національний музей Тараса Шевченка
- Музей «Косий капонір»
- Національний музей мистецтв ім. Б. і В. Ханенків
- Національний художній музей України
- Музей історичних коштовностей України
- Київська картинна галерея
- Національний музей українського народного декоративного мистецтва
- Державний музей авіації України
- Оперний театр
- Національний музей історії України у Другій світовій війні
- Зоопарк
- Парк «Володимирська гірка»
- Маріїнський палац і парк
- Ботанічний сад ім. академіка О.В. Фоміна
- Національний ботанічний сад ім. М.М. Гришка НАН України

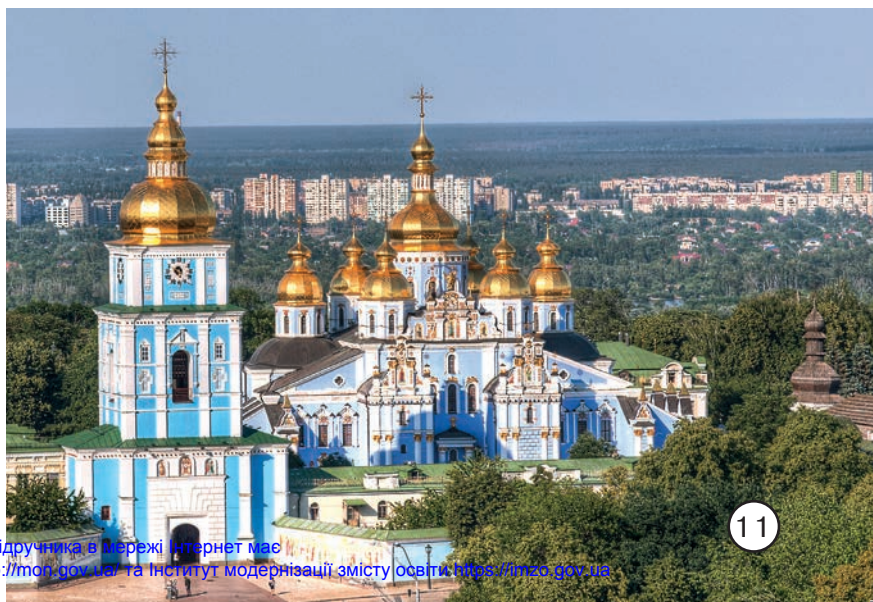
Михайлівський Золотоверхий монастир (XII-XVIII ст.)

Києво-Печерська лавра

Гордістю Києва є унікальні історико-архітектурні ансамблі, що входять до Списку Всесвітньої спадщини ЮНЕСКО, – Софійський собор і Києво-Печерська лавра.

У центрі комплексу Софійського монастиря розміщується найцінніша споруда давньоруської архітектури — величний 19-верхий Софійський собор (1037 р.). Останні дослідження графіті собору вказують на більш ранній рік його заснування – 1011-й. Його назва повторює назву собору Святої Софії у Константинополі (від грецького слова «софія» – «премудрість»). Усередині собору збереглося 260 м² мозаїк і близько 3000 м² фресок XI ст. У склепінні головного вівтаря у всій своїй величі постає шестиметрова фігура Богородиці Оранти (тобто тої, що молиться). Ікону-мозаїку Богоматері Оранти називали Непорушною стіною, оскільки вона непідвладна руйнуванню і зберігається у первісному вигляді. Кияни вважають, що цей храм із зображенням Богоматері Оранти є оберегом міста, і доки храм стоятиме, місту нічого не загрожує. На другому поверсі Софії відкрито унікальну експозицію автентичних мозаїк і фресок з Михайлівського Золотоверхого собору (початок XII ст.).

Андріївський узвіз

Києво-Печерська лавра займає площу близько 28 га. Тут є 120 пам'яток архітектури з XI до початку XX ст., 20 храмів, не враховуючи підземних. Довжина печер сягає 1000 м.

Слово «лавра» походить від грецького – «вулиця», «селище». Такий статус надавали найбільшим і найвпливовішим монастирям. 1051 р. чернець Антоній оселився в невеликій відокремленій печері. Довкола нього почали селитися ченці. Так виник монастир, і з'явилися Дальні печери Лаври. Печери Києва – це особливий сакральний простір. У Києві їх відомо понад сорок п'ять.

1062 р. Антоній пішов з монастиря, викопав печеру під горою і поклав початок Ближнім

печерам, де і був похований 1071 р. А ігуменом монастиря Дальніх печер ченці обрали Феодосія. Він запровадив суворий Студійський статут. Цей Статут прийняли всі монастирі Русі-України. З того часу Києво-Печерський монастир отримав славу «матері монастирів Руських». 1073 р. ігумен Феодосій і єпископ Михайло заклали храм на честь Пресвятої Богородиці. З лаврою пов'язаний початок літописання на Русі. 1113 р. літописець Нестор закінчив тут видатний літопис «Повість минулих літ».

Лавра також була центром медицини Русі-України. Поруч із Лаврою стоїть храм Преображення Господнього, відомий як Спас на Берестові. Тут похований засновник Москви князь Юрій Долгорукий. У церкві зберігся фресковий живопис XII ст.

Київ славиться своїми парками і скверами, пляжами і зонами відпочинку, музеями, а найголовніше – доброзичливими мешканцями. Він чудовий у будь-яку пору року, особливо навесні, коли пахне магнолія, квітнуть бузок і каштани. Недарма День міста відзначається в останні вихідні травня.

🇺🇦 Яка ваша улюблена пам'ятка Києва? Чому? Що нового ви дізналися про столицю України?

Цвітіння магнолій в Ботанічному саду ім. академіка О.В. Фоміна

Пархомівка

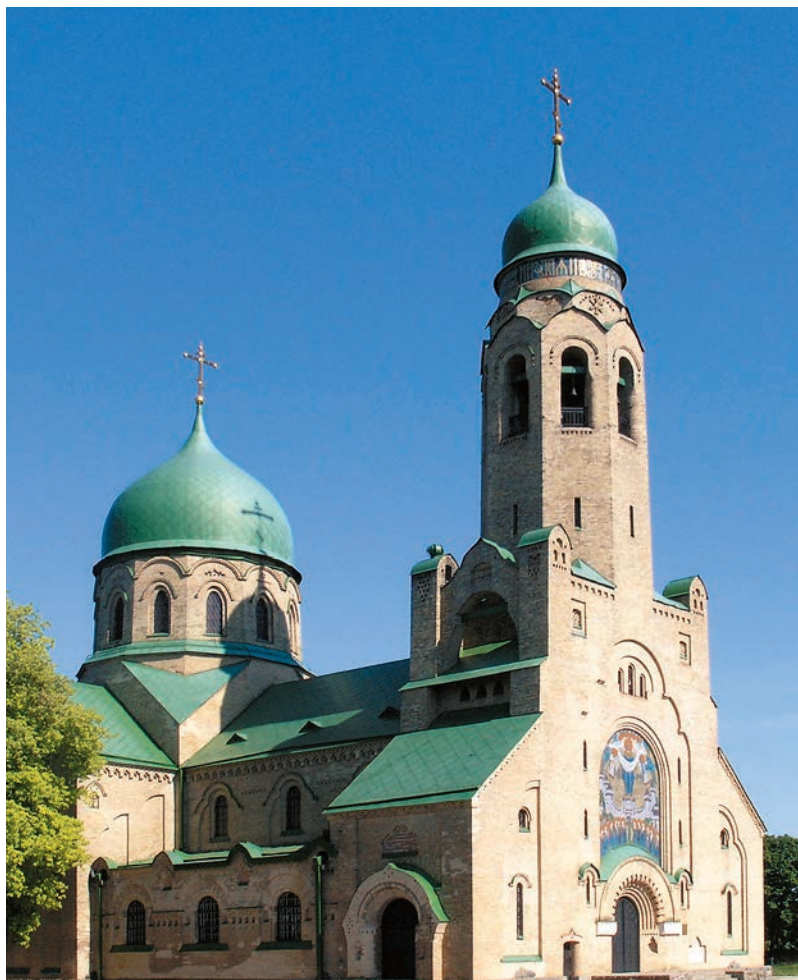
Київська обл., Володарський р-н

У 1902-1906 рр. на замовлення вченого-сходознавця В. Голубева у маєтку промисловців Голубєвих була побудована дивовижна церква в стилі неоруського модерну. Разом з оригінальними воротами, кам'яною огорожею, будинком священика і сторожкою вона становила унікальне поєднання. Його своєрідність підкреслював великий парк, що, на жаль, не зберігся. Церква Покрови Пресвятої Богородиці з п'ятирусною дзвіницею й каплицею-усипальницею Св. Віктора утворює чудовий ансамбль. Арх. В. Покровський вдало підібрав за фактурою і кольором оздоблювальні матеріали, а розміщені в нішах мозаїки, виконані В. Фроловим за ескізами М. Реріха, без сумніву, є шедеврами світового рівня. Центральний вхід прикрашає надзвичайна мозаїка «Покрова Богоматері» (4х6 м), що здіймається над воротами, вежами й містом. У ній М. Реріх, використовуючи традиції Візантії, зумів зобразити «Матір Світу», яка єднає всі країни. Не менш вражає і мозаїка «Спас Нерукотворний», що розміщена над входом у каплицю. Розглядаючи їх, розумієш, чому Реріх називав мозаїку «уламком вічності».

Мозаїка М. Реріха
«Покрова Богоматері»

Мозаїки М. Реріха мають дивну особливість – їхні вишукані кольори змінюються залежно від кута падіння сонячного світла, і створюється враження, що образи живуть окремим життям. Важливу роль у декорі відіграють і написи слов'янською в'яззю. А під куполом дзвіниці зображені християнські символи у незвичних сполученнях – символ вогню, а нижче – молоток, кліщі, чотири цвяхи, сходи, спис, зерно, що проросло, півмісяць, ялинка, зірки, змія, червоний півень.

📖 Які інші відомі мозаїки в Україні ви знаєте? Де вони розміщені?

Церква Покрови Пресвятої Богородиці і Св. Віктора разом із дзвіницею

Біла Церква

Київська обл.

Мабудь, ви чули про грандіозні Змієві вали? У вас буде нагода їх побачити.

1032 р. київський князь Ярослав Мудрий заснував на березі р. Рось місто Юр'їв і на Замковій горі спорудив білокам'яний собор, названий у народі Білою Церквою. Звідси й нова назва міста – Біла Церква. Місто-фортеця захищало підступи до Києва з півдня. На околицях міста дотепер збереглися величезні Змієві вали, заввишки до 12 м, що простягалися на сотні кілометрів. Вони побудовані ще за князя Володимира Святославича у Х ст.

1768 р. спалахнуло повстання на чолі із запорозьким отаманом М. Залізняка і уманським полковником І. Гонтою, які проголосили відділення від Польщі та створення Гетьманщини. Повстання було жорстоко придушене великим коронним гетьманом Польщі Ф. Браницьким. За ці заслуги у 1774 р. польський сейм передає Браницькому у вічне користування староство Біла Церква. 1781 р. Браницький одружується з фрейліною Катерини II, племінницею князя Потьомкіна красунею Олександрою Ен-

гельгардт. Вони починають енергійно облаштовувати місто.

На Замковій горі споруджується костел Івана Хрестителя, будуються Зимовий палац, кафедральний Преображенський собор, Миколаївська церква, Гостинний двір і склади. О. Браницька відкриває селянський банк, засновує стипендії для малозабезпечених людей, будує гімназію.

1793 р. Франциск Браницький закладає дендропарк, названий на честь дружини «Олександрією». Його впорядкування обійшлося подружжю Браницьких у 4 млн рублів золотом. Парк уважався одним із найкращих у Європі. За винятком палацових будівель, він добре зберігся. Його площа становить 297 га. Дерев, чагарників і багаторічних трав налічується 2240 видів. Парк відрізняється винятково продуманим і мальовничим плануванням, основу якого становить Велика галявина – площею 10 га, Мала галявина – 4 га, діброва – 48 га з ділянками 200-літніх дубів і дивовижна мережа алей завдовжки 20 км. Вони мають назви: Головна, Липова, Бере-

Костел Івана Хрестителя (1812) – родова усипальниця Браницьких

*Парк «Олександрія»,
Романтичні руїни (1800)*

зова, Соснова, Грабова, Солов'їна, Декабристів, Ялинкова, а також романтичні алеї Любові та Грації. Усю цю розкіш підкреслюють річка Рось, безліч декоративних водойм (21 га) і обгороджений інтимний сад «Мур» (3 га), багатий на рідкісні рослини та оригінальні лабіринти. Окрасою є безліч архітектурних споруд і паркових скульптур.

Це диво створювала ціла плеяда видатних архітекторів і садівників: Л. Метцель, француз Мюффо, італієць Домінік Ботані, Август Станге зі Львова, Бартецький, Штунге, Вітт, Август Енс (на його честь у 1865 р. встановлена пам'ятна колона), чех Ренгер.

Парк «Олександрія». Китайський місток (1800). Відновлені скульптури китаїців (ск. Р. Гельман)

Визначні пам'ятки парку «Олександрія»

- Павільйон «Ротонда» (1800)
- Павільйон «Відлуння» (1800)
- Колона «Глобус»
- Колона суму (1800)
- Сонячна галявина
- Романтичні руїни (1800)
- Великий водоспад
- Малий водоспад
- Острів Золоте Колосся і арковий місток (1800)
- Водоспад «Черепаха»
- Китайський місток (1800)
- Лебедине озеро
- Дзеркальний ставок
- Лазневий ставок
- Ставок Русалка
- Ставок Водяник
- Ставок Скельний
- Острів Мрії
- Джерело Лев
- Палієва гора
- Турецький будиночок
- Фортеця «Варна» (1829)
- Скульптури: Діана, Аполлон, Гладіатор, Ангел

Особливе місце в парку займає Палієва гора, яка нависає крутим уступом (25 м) над річкою. Звідси можна побачити залишки укріплень полковника Семена Палія. Він у 1702 р. визволив Білу Церкву від поляків, але був за допомогою гетьмана Мазепа заарештований російськими військами і засланий до Сибіру. «Олександрію» відвідували Т. Шевченко, О. Пушкін, декабристи (на честь яких встановлено пам'ятник), Ян Ліппман написав про «Олександрію» вірші, а В. Ріхтер створив чудові акварелі.

Найпопулярніша споруда парку – павільйон «Відлуння» (1800 р.) з унікальною акустикою. Тихо висловлене в одному кінці колонади освідчення в коханні легко долітає до супутниці на відстань 34 м. У музеї парку збереглося 16 мармурових італійських скульптур, серед них відома «Три грації» А. Канова.

📖 Поміркуйте і обговоріть з однокласниками, які заходи можете здійснити ви для того, щоб популяризувати цінні культурні надбання, які розташовані в Україні?

Павільйон «Відлуння» (1800).
Статуя Гермеса
(відновлена, скульптор В. Клоків)

Переяслав

Київська обл.

Чи знаєте ви, що в часи Русі-України вже у X ст. Переяслав був великим містом з потужною фортецею, а Переяславське князівство було вельми престижним і багатим? Воно вперше згадується 907 р. Київський князь Володимир заклав тут велику фортецю, а Переяславське князівство простягалось від Дніпра до Оки і Верхньої Волги! Тут князували Володимир Мономах і Юрій Долгорукий. Від літописного Переяслава на території дитинця збереглися залишки стін грандіозного Михайлівського собору (1090 р.), 1,5 км оборонних валів і фундаменти давніх церков. Михайлівська церква, що сьогодні стоїть на місці собору, споруджена у XVII ст. і разом із дзвіницею утворювала єпископське подвір'я.

1585 р. король Стефан Баторій дарував місту Магдебурзьке право, а князь Костянтин Острозький побудував тут фортецю.

У XVI ст. Переяслав відіграє важливу роль у формуванні козацтва й у Визвольній війні 1648-1657 рр. проти Речі Посполитої. На площі біля дитинця в січні 1654 р. відбулася Переяславська Рада. Прекрасним зразком українського бароко є ансамбль Вознесенського монастиря (XVII–XVIII ст.).

Переяслав увійшов в історію Другої світової війни героїчним форсуванням Дніпра нашими військами й битвою на Букринському плац-

дармі. Про ці події розповідає музей-діорама «Битва за Дніпро».

У місті 26 музеїв. Найцікавіший – Музей «Заповіту» Тараса Григоровича Шевченка. Саме в цьому будинку Тарас написав легендарний «Заповіт». А найдивовижніший – Музей народної архітектури і побуту Середньої Наддніпрянщини. Його площа – 30 га.

Розміщений він на Татарській горі, де збереглися залишки поселень найдавніших часів. У музеї налічується 185 об'єктів, з них 104 пам'ятки народної архітектури XVII–XIX ст., зокрема, 20 селянських і поміщицьких хат з господарськими прибудовами, майстерні, 5 церков, дзвіниця, 16 млинів і вітряків, корчма, козацький постій XVIII ст., розкопаний 1977 р. У багатьох будинках відкриті музеї, серед яких музеї: транспорту, рушників, кераміки, ікон, бджільництва, обрядів і навіть Музей космонавтики з оригінальними експонатами, що побували в космосі.

Є тут і музей Шолом-Алейхема. Це будинок його батька. У ньому відтворено обстановку дитинства та початок творчості письменника.

Усі ці унікальні об'єкти розташовані в прекрасному дендропарку.

📖 Дізнайтеся з інтернет-джерел, які музеї є у Переяславі. Який вас найбільше зацікавив? Поясніть чому?

Музей Шолом-Алейхема

Козацький постій (XVIII ст.)

Мгарський Спасо-Преображенський монастир

Полтавська обл., Лубенський р-н, с. Мгар

Ви знаєте, де в Україні були поховані Константинопольські патріархи? Для відповіді вам треба завітати у найшанованіший козацький монастир України – Мгарський. Він стоїть на правому березі р. Сули біля м. Лубни на Полтавщині. Тож наша подорож продовжується!

1619 р. Раїна Могилянка-Вишневецька видала грамоту видатному церковному діячеві, ігуменові Межигірського монастиря Ісаю Копинському, майбутньому митрополитові Київському, на створення православного монастиря на своїх землях. Завдяки активній позиції в боротьбі проти поширення унії на українських землях монастир дуже швидко набув популярності й дістав потужну підтримку серед козацтва. Так, 1663 р. під ім'ям ченця Гедеона тут перебував Юрій, син Богдана Хмельницького.

Навіть активний проповідник католицизму – князь і найбільший магнат України Ярема Вишневецький – на згадку про матір дав монастирю охоронну грамоту. 1654 р. під час чергового відвідування улюбленої святині тут спочив Константинопольський патріарх Афанасій. Він був похований в усипальниці Преображенського собору згідно зі східним обрядом:

у патріаршій одежі й сидячи. Нині його нетлінні мощі перебувають у Благовіщенському соборі м. Харкова. На території монастиря знайшли вічний спокій Константинопольський патріарх Серафим Анін (1799 р.) і Київський митрополит І. Нелюбович-Тукальський (1676 р.). У XVII–XVIII ст. тут створено літопис, що оповідає про церковну і світську історію України.

У 1684-1692 рр. на кошти гетьманів І. Самойловича та І. Мазепи за проектом Йоганна Баптиста споруджено величний Спасо-Преображенський собор, у якому гармонійно поєднуються традиції козацького бароко і давньоруської архітектури. Там, де любив усамітнюватися патріарх побудовано дзвіницю (1786 р.). А на місці скиту св. Афанасія зведено храм Благовіщення Божої Матері. Пам'ятає монастир і скорботні сторінки історії: 1919 р. більшовики розстріляли його ігумена і 16 ченців.

Святиня приваблювала багатьох видатних людей. Тут неодноразово бували І. Мазепа, Тарас Шевченко, майже всі гетьмани України.

Що ви знаєте про українське або козацьке бароко?

Спасо-Преображенський собор

Полтава

Полтавська обл.

Пам'ятний знак полтавській галушці
(худ. А. Чернощоків, ск. Микола Цись)

Музей-садиба Івана Котляревського та Успенський собор

Ви знаєте, де розташована душа України? Без сумніву – у Полтаві, яка є найважливішим центром української історії та культури. Назва її походить від річки Лтава.

Тут народився Іван Котляревський, який започаткував сучасну українську літературну мову й написав блискучу «Енеїду» (1799 р.). Неодмінно треба відвідати чудовий Музей-садибу Івана Котляревського, де 1769 р. народився видатий поет. Музей розташований на Соборній площі, де височіє дзвіниця Успенського собору. 150-пудовий дзвін з Успенського собору «Кизи-Кермен» був відлитий з трофейних турецьких гармат у 1695 р.

А поряд із собором у садибі Котляревського ви маєте нагоду побачити театралізовану виставу за участю «Івана Котляревського» і його літературних персонажів з пригощанням полтавськими галушками. І саме галушці поряд встановлений пам'ятник! Тут щорічно відбувається Свято галушки. А за садибою

пройдіть до Ротонди дружби народів, звідки відкривається чудова панорама долини річки Ворскли.

Полтава відома своїми мужніми козаками й видатним військовим, насамперед генерал-фельдмаршалом Іваном Паскевичем (1782-1856) і генерал-лейтенантом Олександром Засядько, який розробив реактивні снаряди й у 1828 р. застосував їх проти турків.

Полтава пишається і Юрієм Кондратюком (Шаргей, 1897-1942 рр.). Він розрахував оптимальну траєкторію польоту до Місяця. Його розрахунки використали американці для польоту на Місяць корабля «Аполлон». Ця траєкторія названа трасою Кондратюка. Його ім'я носить один із кратерів на зворотному боці Місяця. У США на мисі Канаверал Юрію Кондратюку встановлено пам'ятний знак.

Із їхньою діяльністю та аерокосмічними дослідженнями радимо ознайомитись у чудовому Музеї авіації та космонавтики.

Полтавський краєзнавчий музей
(1908, арх. В. Кричевський).
Головна зала і фрагмент фасаду з гербами

У Полтаві народився й один із лідерів УНР і фундаторів України Сімон Петлюра.

Увесь світ знає про найбільшу битву Великої Північної війни. Це Полтавська битва 1709 р. між військами Карла XII і Мазепи – з одного боку і Петра I – з другого. На цьому місці створено заповідник «Поле Полтавської битви», де можна наочно ознайомитися з історією фортифікації початку XVIII ст.

Прикрасою Полтави є Корпусний сад на величній Круглій площі. Він має вісім радіальних алей. Його прикрашають півонії, троянди, чимало рідкісних видів дерев. На Круглій площі розташований один із найкращих у світі архітектурний ансамбль у стилі класицизму, закладений у 1805-1841 рр. Домінантою площі є 16-метровий монумент Слави, який вважається одним із символів Полтави.

Перлиною українського архітектурного модерну є Полтавський краєзнавчий музей. Його фасад вражає розмаїттям форм і кольорів, вишуканих орнаментальних вставок, які відображають найкращі риси українського народного мистецтва. На фасаді зображені герб Полтави і 15 майолікових гербів повітів Полтавщини.

Розписи, рослинні орнаменти на тему «дерево життя» і панно інтер'єрів були зроблені за ескізами художників М. Самокиша і С. Васильківського. У головній залі розташовані картини «Вибори полтавського

полковника М. Пушкаря», «Козак Голота і татарин» та «Ромоданівський шлях», виконані С. Васильківським, М. Уваровим і М. Беркосом. Усього для оздоблення цього вишуканого будинку було виготовлено 25 000 полив'яних плиток Миргородською керамічною школою і найкращими в Україні гончарями з Опішні.

У цьому музеї налічується близько 300 тисяч експонатів. Серед раритетів – давньо-египетська колекція, пам'ятки античного та східного мистецтва, козацька зброя та оздоба.

Перед будинком музею зверніть увагу на унікальний пам'ятник Т. Шевченку, виконаний в стилі конструктивізму.

По бульвару Панянському вийдіть до оглядового майданчика, звідки відкривається панорама міста й Хрестовоздвиженського монастиря (XVII-XIX ст.). Це чудовий зразок архітектури українського бароко. Він був заснований за сприяння полковника Мартина Пушкаря 1650 р. над річкою Тарапунькою як монастир-фортеця. А чудовий Хрестовоздвиженський собор (1699-1725 р.) будувався на кошти Кочубеїв.

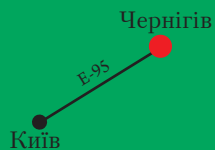
✚ Які архітектурні стилі ви знаєте? Поцікавтеся, у чому полягає унікальність пам'ятника Т. Шевченку?

Пам'ятник Т. Шевченку
(1926, ск. І. Кавалерідзе)

← Кругла площа

Чернігів

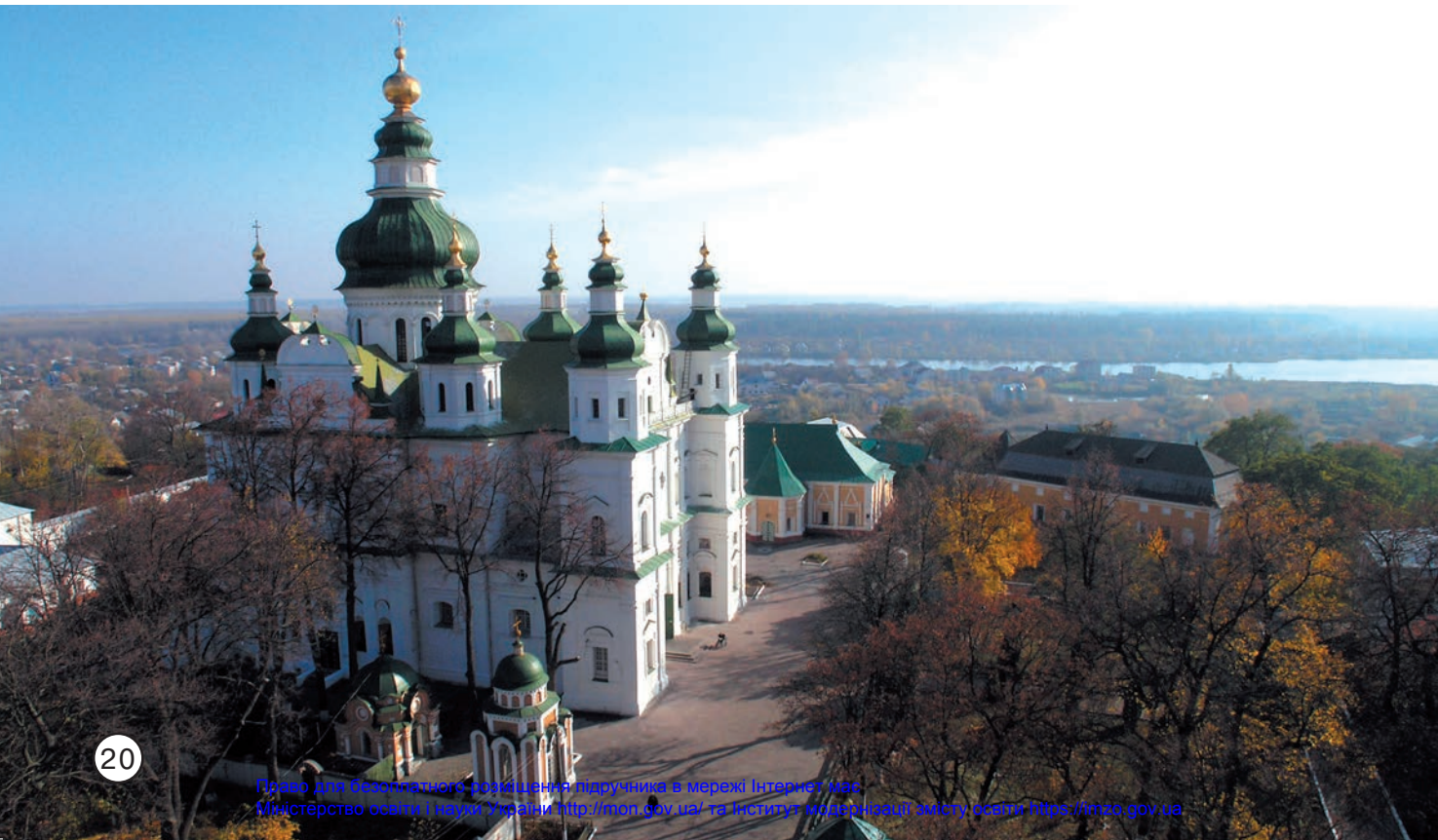
Спасо-Преображенський собор (1036-1050)

*Троїцько-Іллінський монастир.
У центрі – Свято-Троїцький собор
(1679-1695). Удалині – р. Десна*

Далі мандруймо до Чернігова, який в давньоруські часи конкурував із Києвом за право бути столицею Русі-України?

Початок виникнення Чернігова належить до кінця VII ст. Уперше він згадується в літописі у 907 р. Незабаром, після хрещення Русі князем Володимиром, у Чернігові 992 р. була організована єпископська кафедра. На початку XI ст. Чернігів стає політичним і культурним центром Чернігово-Сіверської землі. Мстислав Володимирович Хоробрий, брат київського князя Ярослава Мудрого, у центрі чернігівського дитинця будує кафедральний Спасо-Преображенський собор. В інтер'єрі собору збереглися фрагменти фресок періоду Русі-України. Стіни собору (завтовшки 1,4 м) зведені кладкою типу «opus mixtum» з чергуванням рядів каменю й цегли-плінфи. У стародавні часи навколо собору сформувався центр міста й була побудована фортеця, оточена глибоким ровом і високим земляним валом. До неї вели троє воріт. Із 1357 р. Чернігово-Сіверська земля стає частиною князівства Литовського, 1618 р. Чернігів відходить до Польщі й через два роки одержує Магдебурзьке право. Після визвольної війни Богдана Хмельницького місто перебуває у складі Гетьманщини.

Чернігів залишається прикордонним містом, тому його фортецю зміцнюють. Тут розміщується адміністра-

П'ятницька церква на Торгу

Визначні пам'ятки:

- Спасо-Преображенський собор (1036, XVIII ст.)
- Борисоглібський собор (1123)
- Свято-Успенський Єлецький жіночий монастир (XI-XVII ст.) із храмом Успіння Пресвятої Богородиці (XI-XII ст.), Петропавлівською церквою (XVI ст.), дзвіницею (XVII ст.) і келіями (XVI-XVII ст.). Єлецькі печери. Дерев'яний житловий будинок Феодосія Углицького (XVII ст.)
- Троїцько-Іллінський монастир із Свято-Троїцьким собором (арх. Й. Баптист), Іллінською церквою, дзвіницею (1775), трапезною церквою (1677), будинком архімандрита. Антонієві печери
- Вишукана П'ятницька церква на Торгу (XIII ст.)
- Колегіум із дзвіницею (XVI-XVIII ст.)
- Катерининська церква (1715)
- 12 гармат XVI-XVIII ст. і будинок архієпископа (1780), будинок полкової канцелярії (XVII ст.) в Центральному парку
- Чернігівський літературно-меморіальний музей-заповідник Михайла Коцюбинського
- Чернігівський обласний історичний музей імені В. Тарновського
- Курган «Чорна могила» (X ст.) Тут поховано засновника міста князя Чорного

тивний центр Чернігівського полку. У фортеці будують нові споруди, серед яких виділяється будинок Чернігівського колегіуму із дзвіницею. У ньому об'єднані будівлі XVI–XVIII ст. Тут архієпископ Іоан Максимович (згодом Св. Тобольський) відкрив один з найстаріших навчальних закладів на Лівобережній Україні. Поруч із колегіумом – Борисоглібський собор, побудований у 1123 р. на місці князівського терема. 1799 р. фортецю ліквідували, а там, де були фортечні вали, проклали бульвар. Його прикрашає 12 бастионних гармат XVI–XVIII ст.

У Чернігові стоять два найдавніші монастирі. Свято-Успенський Єлецький жіночий монастир заснував князь Святослав на місці з'явлення ялині (звідси «Єлецький») образу Божої Матері 6 листопада 1060 р. У 1579 р. цю відому ікону вивіз до Москви князь Барятинський, нащадок князя Святослава. У різні часи монастирем керували: св. Феодосій Углицький, св. Іоан Максимович, св. Дмитро Туптало. Центр ліричного ансамблю жіночого монастиря – чудовий престольний храм Успіння Пресвятої Богородиці (XI–XII ст.). У 1679 р. його доповнили трьома багатоярусними банями

Бастионні гармати XVI–XVIII ст.

в стилі українського бароко. У соборі зберігся розпис давньоруського періоду: зображення Богоматері Оранти на повен зріст, фрагменти розписів XII ст.: «Страшний суд», «Водохрестя» та ін. Єлецькі печери – ровесниці Київських. Обладнав їх преп. Антоній Печерський, який 1069 р. прийшов у Чернігів. Спочатку він оселився в них, а потім віддалився на сусідню Болдину гору (від давньоруського «болд» – дуб). На Болдиних горах раніше було язичницьке капище, бо дуб має посилену енергетику.

У товщі Болдиної гори Антоній вирив печеру, в якій прожив 3 роки. На цьому місці згодом виник монастирський підземний комплекс – Антонієві печери. Над ним у XII ст. побудували Іллінську церкву. А поруч у 1679 р. – Свято-Троїцький собор.

📖 *На честь кого назвали місто?*

Козелець

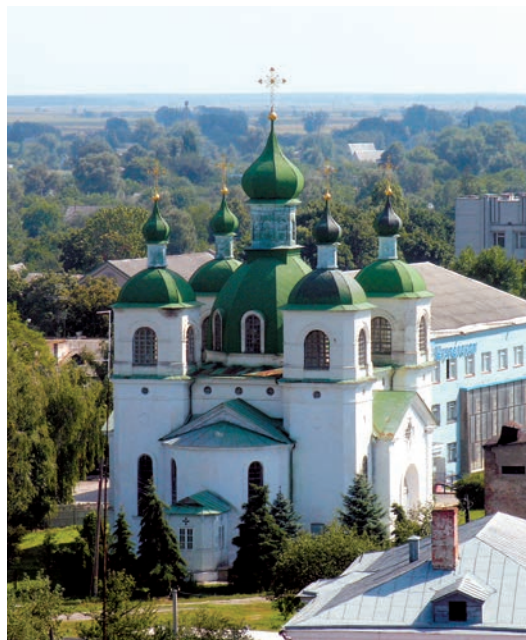
Чернігівська обл.

Історія Козельця нерозривно пов'язана з українським козацтвом. 1656 р. Козельцю було надане Магдебурзьке право, а з 1708 р. він став адміністративним центром Київського полку, про що нагадує будинок полкової канцелярії (1760 р.). Розквіт Козельця пов'язаний з легендарною родиною Розумовських.

1731 р. полковник Ф. Вишневський був вражений співом і вродою молодого хориста Олексія Розума. Він забрав його до Петербурга у царський придворний хор. Тут Олексій зачарував своєю красою й голосом цесарівну Єлизавету Петрівну й став її фаворитом – Олексієм Розумовським. Зійшовши на імператорський престол, Єлизавета нагородила відданого й улюбленого помічника графським титулом і званням фельдмаршала, навіть більше – таємно взяла з ним шлюб. Стрімка кар'єра і його брата – Кирила. Здобувши блискучу освіту в університетах Кенігсберга, Геттінгена й Страсбурга, він у 18 років стає президентом Російської Академії наук, а з 1750 р. – гетьманом «всієї Малої Росії, обох боків Дніпра та військ запорозьких».

Окраса Козельця – собор Різдва Богородиці – перлина української архітектури. Цікава історія його будівництва. 1744 р. імператриця Єлизавета відвідала

Вознесенська церква (1866-1874)

Козелець – батьківщину свого фаворита. Коли у 1752 р. брати Розумовські вирішили побудувати тут собор, Єлизавета подарувала для нього замовлений в Італії для Петербурзького монастиря 27-метровий п'ятиярусний іконостас. Він і визначив розміри собору. Іконостас був виконаний за ескізами Б. Растреллі, мав 80 ікон (збереглося 50 р.) і вражав багатством оздоблення. Вірізані з липи й покриті позолотою витончені стовпчики з гірляндами виноградної лози, вдале членування карнизами й майстерне пророблення деталей надають йому легкості й спрямованості вгору, звідки на вас дивляться чарівні скульптури.

У самому соборі архітектор А. Квасів за участі Б. Растреллі органічно поєднав елементи трьох стилів – класицизму, бароко й рококо. Собор двоюрисний. Верхня церква названа на честь Різдва Богородиці, нижня – зимова – на честь мучеників Адріана й Наталі. Розкішні ліплені композиції екстер'єру й інтер'єру виконав арх. І. Григорович-Барський. Велич собору підкреслює чотириярусна дзвіниця (1766-1770 р.).

Що ви знаєте про гетьмана Кирила Розумовського?

Собор Різдва Богородиці (1752-1763) і його іконостас

Триумфальна арка (1786-1787)

Визначні пам'ятки Спасо-Преображенського монастиря

- Спасо-Преображенський собор (1791-1796, арх. Джакомо Кваренгі, автор Смольного інституту і Ермітажного театру в Петербурзі) з двома боковими вітварями – на честь Успіння Божої Матері та в пам'ять св. Дмитра Ростовського.
- Покої настоятеля (XVI-XVII ст.) з Ільїнською церквою (1787)
- Палатний корпус із Петропавлівською церквою (1693)
- Замкова гора
- Свята брама з надбрамною дзвіницею (XVI-XI ст.) і підвалом з бійницями
- Руїни княжого терема (XII-XIII ст.)
- Келії (XVII ст.)
- Бурса (1635)
- Корпус на льохах (XVI-XVII ст.) з підземним приміщенням, келіями і ходом-галереєю, що веде до Десни
- Чотири двоярусні кутові вежі (1699) з чудовою панорамою на Деснянські луки
- Новгород-Сіверський історико-культурний музей-заповідник «Слово о полку Ігоревім»

Новгород-Сіверський розкинувся у мальовничій місцевості на правому березі Десни. У XI–XII ст. був столицею Новгород-Сіверського князівства, до якого входили Брянськ, Курськ та інші міста. Укріплений дитинець (3 га) розміщувався на крутому березі на висоті 50 м над Десною і був оточений валами. Їхні залишки можна побачити й сьогодні. Саме звідси пішов у похід на половців князь Ігор Святославич, герой «Слова о полку Ігоревім» (1187 р.).

Після зруйнування татарами у 1239 р. входить до складу Брянського князівства. Був-

ши прикордонним містом, Новгород-Сіверський часто змінював державну належність. У XIV ст. – у складі Литви, 1503 р. переходить до Московської держави, 1563 р. його захопив князь М. Вишневецький, 1618 р. – у складі Польщі. 1620 р. польський король Сигізмунд надає місту Магдебурзьке право й затверджує герб. 1604 р. звідси почав наступ на Москву Лжедмитрій. На сильну фортецю перетворив місто гетьман Мазепа, однак вона не встояла перед військами Петра I.

У 1782-1796 рр. Новгород-Сіверський стає центром намісництва, будуються торговельні

Свята брама з оборонним вузлом і дзвіницею

ряди й склади, відкривається гімназія, де навчався М. Кибальчич (він ще 1881 р. створив проєкт реактивної ракети). З нагоди відвідування міста імператрицею Катериною II тут було побудовано Триумфальну арку. На ній розміщено герби 10 повітів намісництва.

У місті збереглися Успенський собор (1675) і Миколаївська церква (1720).

Найвизначнішою пам'яткою є Спасо-Преображенський монастир, що за 3 км від дитинця. Чернігівський князь Мстислав заснував його 1033 р., і він належить до найдавніших монастирських центрів Русі-України.

Розквіт монастиря пов'язаний з діяльністю архієпископа Лазаря (Барановича), що 1657 р. переносить сюди свою резиденцію. Наступним ігуменом обителі (1699-1702) стає Дмитро Туптало (св. Дмитро Ростовський).

Монастир є унікальною фортифікаційною спорудою. Квадратний за планом (200x200 м) він домінує над урвищем над Десною. До Святих воріт веде міст, перекинутий через рів. Простір перед воротами міг прострілюватися з висунутих уперед бойових веж і з бійниць. Система підземних ходів сприяла швидкому пересуванню захисників уздовж мурів. З веж із бійницями чудово проглядався супротивник.

 З якою героїчною поемою пов'язують місто?

Північна бойова вежа з галереями

Покої настоятеля з Іллінською церквою

Вигляд на подвір'я монастиря з південно-східної вежі.

У центрі – Спасо-Преображенський собор, праворуч – бурса

Геральдичний лев біля в'їзду до парадного двору (курдонеру) палацу

Ще одну перлину українського мистецтва відвідаємо на Чернігівщині – Качанівку. Це не тільки найкращий в Україні зразок палацово-паркового ансамблю на межі XVIII–XIX ст., а й ціла епоха в українській культурі. Свою назву маєток дістав від імені власника – майора М. Качановського. 1771 р. генерал-фельдмаршал граф П. Рум'янцев-Задунайський прикуповує його до своїх чернігівських володінь і починає тут бурхливе будівництво. Свого розквіту і слави культурного салону Качанівка досягла за трьох поколінь родини Тарновських, які володіли нею з 1824 по 1866 р.

У гості, щоб творити, відпочивати та спілкуватися, в різний час приїжджали до них відомі письменники, художники, композитори, а серед них Т. Шевченко, М. Гоголь, М. Глінка, Марко Вовчок, О. Довженко, І. Репін, М. Врубель, К. Брюллов, К. Петров-Водкін, С. Гулак-Артемівський, Скоропадські, Кочубеї та ін. Тут народжувалися і створювалися нетлінні твори. Так, Ілля Репін, зачарований магією парку, працював над картиною «Запорожці пишуть листа турецькому султанові». Для неї він використовував обширну колекцію козацьких старожитностей і зброї Василя Тарновського. Особливе місце в його колекції посідали речі, пов'язані з Тарасом Шевченком, який дружив з його батьком.

М. Глінка писав оперу «Руслан і Людмила» у павільйоні з чудовою акустикою, що названий його іменем. Звідси відкривається прекрасний краєвид гаю 100-літніх дубів, ставка і палацу, в якому 76 кімнат. Він був побудований на краю пагорба біля ставка у 1770-х рр. (архітектори К. Бланк і М. Мосципанов) і обставле-

Романтичні руїни

ний розкішними меблями й витворами мистецтва. До наших днів збереглося багато фрагментів стародавнього інтер'єру. Особливо вражає лицарський зал з розписаним на початку XIX ст. плафоном. Тоді ж було закладено загальне планування парку. Палац із флігелями з'єднувався галереями й утворював великий курдонер. Від нього простягається центральна алея-проспект, що веде до Георгіївської церкви, спорудженої в стилі ампір. У центрі алеї лежала кругла площа «Зірка» з квітником та обеліском.

Тут перетиналися чотири основні алеї парку (пл. 732 га). Вони вели до визначних місць парку й оглядових майданчиків, яких було безліч завдяки перепаду рельєфу за 45 м.

Із тераси другого поверху паркового фасаду відкривається чудовий краєвид найбільшого з 12 ставків парку – ставка Майорський.

Як пов'язане написання картини Іллі Рєпіна «Запорожці пишуть листа турецькому султану» з Качанівкою?

Парадний фасад палацу (XVIII-XIX ст.)

Альтанка М. Глінки (1830, музичний павільйон) із гротом

Визначні місця парку та палацу

- Внутрішні зали палацу
- Альтанка М. Глінки
- Георгіївська церква (1817-1828)
- Романтичні руїни
- Повітряний місток
- Парковий місток
- «Білий» місток
- Куточок «Швейцарія»
- Куточок «Порожня Криниця»
- Гірка Вірності
- Гірка Любові
- Зелена альтанка
- Колона суму
- Фонтан
- Пам'ятник Т.Г. Шевченку
- Галявина Т.Г. Шевченка
- Паркова скульптура «Зима»
- Дуб Довженка
- Дуб Гоголя
- Галявина «Зірка»
- Інтимний скверик
- Кленова алея
- Петрушівський ставок
- Майорський ставок
- Великий ставок
- Могила Г.М. Честахівського
- Урочище Судіне зі ставками
- Урочище Манжолі зі ставками

Цей монастир заснований 1600 р. ієромонахами Києво-Межигірського монастиря на острові Густиня, де ріс густий ліс (звідси й назва). Князь Михайло Вишневецький віддав монастирю свою землю й забезпечив фінансову підтримку. У першій половині XVII ст. монастир відіграв вирішальну роль у політичних і культурних зв'язках України з Росією й Молдовою. У 1675 р. тут був висвячений в ієромонахи св. Дмитро Ростовський. Монастир відроджено 1994 р. як жіночий, про що свідчить домінуючий ніжно-рожевий колір будівель.

Монастир-фортецю оточували могутні мури з бійницями й рови. По кутах підносилися сторожові вежі. Дотепер збереглися залишки старих мурів (1612-1636 рр.). Підступи до монастиря надійно прикривали заболочені береги річки Удай.

У центрі західної стіни розміщений головний вхід. Над ним здіймається надбрамний храм-дзвіниця Св. Миколи, архієпископа Мир Лікійських (1700 р.). Окрасою монастиря є престольний п'ятиглавий собор Святої Трійці, заснований гетьманом І. Самойловичем у 1672 р. Далі на південь стоїть одноповерховий Воскресенський храм, з 1845 р. – усипальниця князів Рєпніних. Тут похований полтавський генерал-губернатор князь Н.Г. Рєпнін. З ним дружив Тарас Шевченко, а його дочка Варвара була закохана в Тараса. У центрі північної стіни найстаріша споруда – Варваринська брама з келіями (XVII ст., у 1719 р. перетворена в будинок настоятеля із храмом Св. Варвари).

Будівлі монастиря утворюють унікальний архітектурний ансамбль періоду бароко, вдало вписаний у мальовничий ландшафт.

 Яку поему присвятив Тарас Шевченко Варварі Рєпніної?

Панорама монастиря з південного сходу. Зліва направо: Воскресенський храм (1636, 1844), сторожова вежа, Троїцький собор (1672-1676), церква Святих ап. Петра і Павла (1693-1708, 1845)

Варваринська брама з келіями

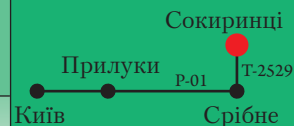
Густинський літопис

Видатна пам'ятка української історіографії. Створена у 1622-1627 рр. у Густинському монастирі під керівництвом богослова, Печерського архімандрита Захарія Копистенського. Основний список у 1670 р. підготував ієромонах Михайло Лосицький. У ньому викладена світська й церковна історія України й суміжних країн від заснування Києва до 1597 р. У преамбулі подано хронологічний огляд світової історії від початку світу до виникнення Русі-України.

Сокиринці

Чернігівська обл., Сребнянський р-н

Головний фасад палацу (1824-1831)

Наша мандрівка привела у село Сокиринці, яке Петро I подарував козацькому полковникові Ігнатію Галагану, що відзначився в Полтавській битві. У 1770 рр. його онук Іван спорудив тут будинок і заклав регулярний парк. 1823 р. для перепланування маєтку Павло Галаган запросив відомого архітектора П. А. Дубровського і голландського садівника І. Бістерфельда. Вони створили чудовий палацово-парковий ансамбль, згодом удосконалений садівниками Ределем і К. Христиані

Основою регулярної частини ансамблю слугує комплекс із парадних воріт (1831 р.), службових флігелів (1831 р.), стайні, оранжереї, головної 200-метрової алеї і палацу з 60 кімнатами у стилі ампір. Восьмиколонний портик іонічного ордера головного фасаду та палац, увінчаний декоративним куполом, замикають панораму головної алеї. Її формують канадська тополя, а перед палацом – туя західна. Парковий фасад палацу прикрашений

Парковий фасад

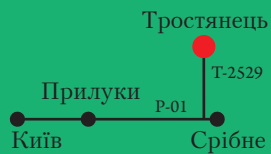
шестиколонним портиком із двома терасами. Оригінально використано пандус, що плавно сполучає верхню терасу з великою галявиною, тим самим поєднуючи в єдине ціле архітектуру і природу. Пандус прикрашали чавунні вазони з квітами, а завершується він мармуровими скульптурами богинь Гери і Церери. Тут відкривається мальовнича ландшафтна частина парку: велика галявина і просіка, що веде до альтанки-ротонди (1829 р.). Вона стоїть на високому насипному пагорбі над величезним ставком (пл. 10 га) і є прекрасним місцем для огляду парку (пл. 60 га). У ньому налічується 76 видів дерев.

Паралельно до головної осі палацово-паркового ансамблю тягнеться глибока балка, названа «Святою долиною». З декоративних елементів у парку збереглися готичний місток і криниця. Парк прикрашає пам'ятник Остапові Вересаю – сліпому кобзареві.

Складний рельєф з 40-метровим перепадом висот і вдале сполучення регулярної й ландшафтної частини, ретельний вибір розміщення дерев за кольором листя створюють унікальне гармонійне поєднання рукотворної архітектури й природи.

📖 *Поцікавтеся, чим відрізняються регулярні й ландшафтні парки?*

Тростянець

Чернігівська обл., Ічнянський р-н

Половецька баба на Дідовій горі

Цей парк-перлину закладено в долині річки Тростянець, а також у прилеглих балках Івків Яр і Богівщина-Куциха. Цей парк почав облаштовувати 1834 р. поруч із своєю садибою Іван Скоропадський, представник славетного українського гетьманського роду.

1857 р. під час відвідування Франції Скоропадський був вражений штучно сформованим рельєфом у парку Д. Ротшильда у Фер'єр. Захоплений задумом відтворити щось подібне на Батьківщині, він завзято почав втілювати його в Тростянці.

Роботами щодо створення парку керував учений садівник з Ельзасу Карл Шлінглоф (Шлінгер). У результаті натхненної праці багатьох робітників з 1861 по 1881 р. на площі 30 га були насипані гори заввишки 35 метрів: Мохната, Дідова, Сторожова, Ротонда. Їхні вершини прикрашали альтанки (не збереглися). Лише Дідову гору «охороняє» половецька баба. На місці викопаних котлованів з'явилися мальовничі ставки із дивовижно оформленими берегами: Леб'язий, Куциха. Разом з Безіменним ставком площа водної акваторії становить 10,4 га.

Для оздоблення парку рідкісні види рослин завозилися з усієї Європи – із розсадників Петербурга, Риги, Парижа, Криму. Нині на території дендропарку зібрано 770 порід і різновидів дерев і чагарників. Вдало підібрані й розміщені рослини утворюють безліч надзвичайно гарних пейзажів. Незабутнє враження справляють і велика дзеркальна водна поверхня, і ламана лінія ставків, і схили балок, рукотворні гори й узлісся. Споруджена біля палацу гребля зумовила утворення в річищі Тростянця Великого став-

Великий ставок

ка завдовжки 1,3 км, завширшки 100 м і завглибшки 8-10 м. Тут вільно почуваються численні лебеді – окраса парку. Треба відзначити також велике розмаїття дерев хвойних порід, які ніколи не скидають свого зеленого вбрання і тішать око в будь-яку пору року.

У парку збереглася характерна для романтичної епохи колона суму, є ослін закоханих, а на могилі засновника парку Івана Скоропадського встановлено пам'ятник.

Тут уперше в Україні були інтродуковані ялиці грецька й Фразера, ялини Алькокка і червона, сосни осиста і Жеффрея, болотний кипарис, береза чорна, каракас китайський, тюльпанове дерево, липа маньчжурська, дуб черепитчастий і багато інших. Деякі рослини утворюють вигадливі композиції, наприклад, гілки туї гігантської вкоренилися і мають спільний конус.

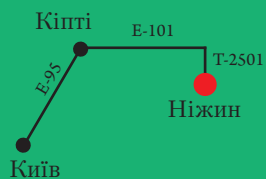
На жаль, від палацу Скоропадського збереглося лише два двоповерхові флігелі в стилі ампір.

📖 *Яка найвизначніша пам'ятка Тростянця?*

Туя гігантська

Лебеді на Великому ставку

Ніжин

Чернігівська обл.

Пам'ятний знак ніжинському
огірку, який виконаний
із зеленого
італійського граніту.

Грецька церква
Всіх Святих (1780)
і Свято-Троїцька церква (1733)

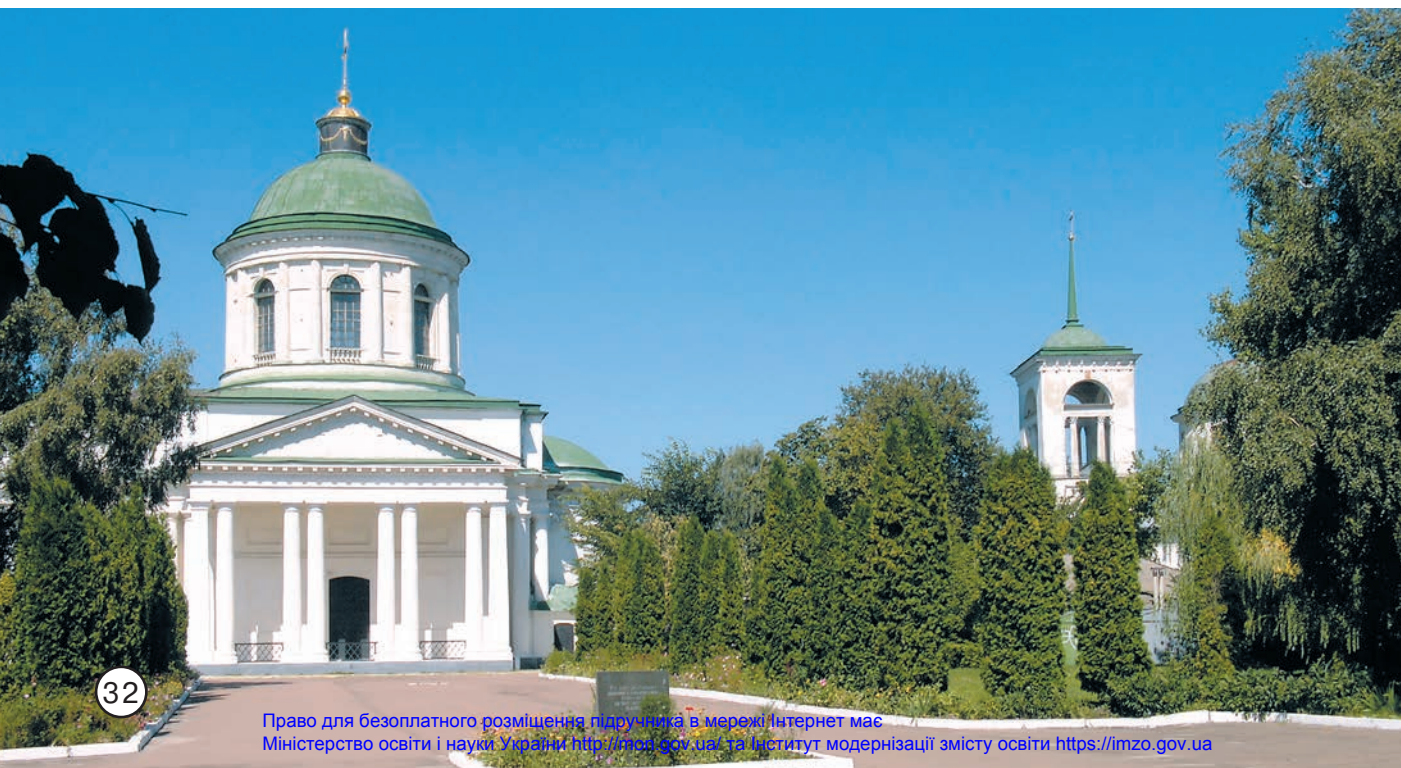
На Чернігівщині є місто, яке неможливо оминати у нашій мандрівці. Це – Ніжин. Уперше в літописі під іменем Уненіж місто згадується 1147 р. У 1239 р. його стерли з лиця землі війська хана Менгу. Відродив місто польський король Сигізмунд III у 1625 р., а на місці стародавнього городища французький інженер Гійом де Боплан звів фортецю. У Ніжині розташовувався козацький полк. 1663 р. тут відбулася сумнозвісна козацька рада, на якій з допомогою черні (звідси її назва – «Чорна») і вбивства своїх конкурентів гетьманство захопив Брюховецький. Почалися найважчі сторінки історії України – «руїна».

Гетьман Б. Хмельницький надав у Ніжині грецьким купцям великі пільги, і вони перетворили місто в найбільший торговий центр Східної України. Стараннями канцлера Російської імперії графа І. Безбородька тут 1820 р. відкрито Гімназію вищих наук, прирівняну до університету. Для неї граф передав власну садибу з прилеглим парком. Саме в ній у 1821-1828 рр. вчився майбутній майстер фантасмагорій Микола Гоголь.

Центр міста за останні 200 років майже не змінився – вас так само оточують 10 церков XVII–XVIII ст., цивільні й житлові будівлі XIX ст. Серед них виділяються Миколаївський собор (1658 р.) і церква Івана Богослова (1751 р.). В останній правив службу батько Юрія Лисянського (1772-1837 р.) – адмірала й навколо-світнього мандрівника.

Ніжин славиться й найліпшими у світі «ніжинськими огірочками». Саме ніжинському огірку встановлений пам'ятний знак. Зараз ніжинські соління експортують у 70 країн світу.

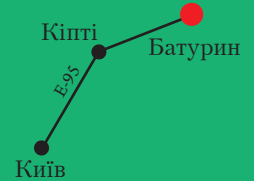
 Як називалася козацька рада у Ніжині?

Батурин

Чернігівська обл. Бахмачський р-н

Палац Кирила Розумовського

Ще однією важливою зупинкою у нашій подорожі Чернігівщиною є Батурин. Заснований польським королем Стефаном Баторієм і названий на його честь. Після повстання Б. Хмельницького Батурин стає сотенним містечком і 1654 р. отримує Магдебурзьке право. З 1669 р. в Батурині розміщується резиденція гетьманів – Дем'яна Многогрішного, Івана Самойловича, Івана Мазепи.

Гетьман Самойлович будує козацьку фортецю площею близько 25 га із земляного валу, сухого рову, двох рядів дубового частоколу на валу і шести кутових веж. У Цитаделі («Литовському замку») розташувалася резиденція гетьманів – гетьманський будинок (26х20 м), кам'яна гетьманська скарбниця і дерев'яна Воскресенська церква. При Мазепі фортецю

обороняли близько 60 гармат, виробництво яких налагодив Мазепа. Тут містилися «хлібні магазини» (ряди зернових ям), у яких зберігалися великі зернові запаси. У фортеці проживало до 1500 жителів (до 250 садиб).

У 1750 р. гетьман «обох боків Дніпра» граф Кирило Розумовський відновив гетьманську столицю в Батурині. Він проводить в Гетьманщині реформи за європейським зразком, впроваджує судову реформу з роздільними судами – цивільним, земельним і кримінальним. Граф зібрав у Батурині величезну бібліотеку, завів італійську оперу і театр, збирався заснувати університет і створити світську систему освіти. Цікаво, що особливе значення гетьман надавав боротьбі з пияцтвом.

У 1803 р. італійський архітектор А. Рінальді та А. Квасов зводять для графа палацово-парковий ансамбль за проектом знаменитого архітектора Ч. Камерона. Гетьман помер у рік закінчення будівництва палацу й був похований у Воскресенській церкві. А його спадкоємці охололи до Батурина і палац не був облаштований.

У старовинному парку зберігся будинок Генерального судді Василя Кочубея (кінець XVII ст.). З цим будинком і навколишнім парком пов'язана драматична історія кохання Мазепи й Мотрі. У парку стоїть і пам'ятник бджоляру П.І. Прокоповичу (1775-1850 рр.).

У Батурині створено Національний історико-культурний заповідник «Гетьманська столиця».

 Які гетьманські столиці ви знаєте?

Внутрішній двір цитаделі Батуринської фортеці (реконструкція). У центрі – замкова церква Воскресіння Господнього, гетьманський будинок, колодязь і гетьманська скарбниця

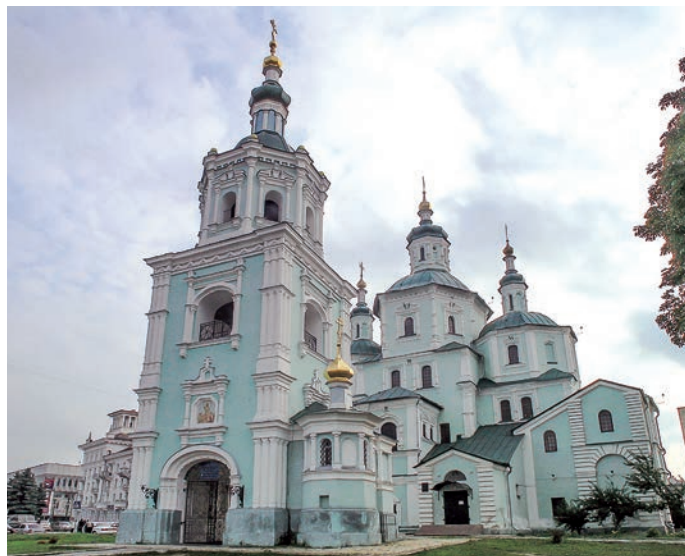

Далі наш шлях на Сумщину. За легендою, біля річки Псел були знайдені три мисливські суми – зараз вони зображені на гербі міста. Вважається, що звідти й походить назва міста Суми. Воно засновано у 1652 р. білоцерківськими переселенцями на чолі з отаманом Герасимом Кондратьєвим. Вони зводять фортецю (на місці сучасної пл. Незалежності) для захисту південних кордонів від нападів татар. За звитягу, виявлену в боротьбі зі шведами, сумчани отримали торгові привілеї, і Суми швидко розквітли.

Центр міста склався багато в чому завдяки діяльності цукрозаводчика І. Харитоненка (1822-1891 рр.). Йому на Покровській площі встановлено пам'ятник (1899 р.). Візитною картою міста є зведена поруч чарівна альтанка (1905 р.).

На пішохідній Соборній вулиці розташований величний Спасо-Преображенський собор (1788 р., бароко, класицизм). Розкішний іконостас виконаний з італійського мармуру і уральського малахіту, в інтер'єрі – розписи на біблійні теми К. Лебедева та В. Маковського. Нині тут є одна його робота, інші зберігаються в Художньому музеї ім. Н.Х. Онацького. Ансамбль завершує 56-метрова дзвіниця (годинник-куранти, зроблені в Англії). А на майдані Незалежності розташований найстаріший в місті Свято-Воскресенський собор.

Видатною спорудою є і Троїцький собор,

Свято-Воскресенський собор (1702)

побудований на кошти П. Харитоненка. Він схожий на Ісаакіївський собор у Санкт-Петербурзі. Його інтер'єр виконаний художниками М. Нестеровим і Н. Невинським.

У садибі родини Лінтварьових з 1888 по 1889 рік проживав письменник Антон Чехов. Він писав: «Крім природи ніщо не вражає мене так в Україні, як загальний достаток, народне здоров'я, високий ступінь розвитку». Тут створено Будинок-музей А. П. Чехова.

Що нового ви дізналися про місто Суми?

Троїцький собор та деталь екстер'єру (1914, арх. Карл Шольц). До західного фасаду примикає чотириярусна дзвіниця

Тростянець

Сумська обл.

Назва «Тростянець» вельми популярна в Україні! Нещодавно ми мандрували дендропарком з такою назвою. А ще є селище на Вінничині. Так-от, саме звідти козаки, що тікали від польської шляхти після поразки Б. Хмельницького під Берестечком у 1651 р., заснували однойменне місто на Сумщині.

1720 р. цар Петро I подарував місто з прилеглими землями своєму духівникові Т. Надаржинському. Його діти побудували 1749 р. унікальну багатофункціональну споруду – Круглий двір (60х40 м). Він використовувався як кінний манеж, театр просто неба і для циркових вистав. Артисти-кріпаки жили у вежах, а ложі для глядачів розміщувалися уздовж стін. Під час татарських набігів Круглий двір виконував функції надійної фортеці, здатної витримати тривалу облогу.

Наприкінці XVIII ст. Тростянець переходить до князів Голіциних, а згодом до барона Л. Кеніга. Поруч із Круглим двором вони будують палац і розбивають парк. Зберігся прикрашений ліпленням і скульптурами танцювальний зал. У флігелі палацу 1864 р. мешкав П. Чайковський. Він написав тут свої перші симфонічні твори. Тепер тут розташований Музейно-виставковий центр «Тростянецький». Біля палацу збудована Благовіщенська церква (1750 р.), виконана в стилі раннього класицизму з елементами бароко. Поруч із садибою у парку можна побачити виставку дерев'яної скульптури і романтичну Алею лю-

Алея любові та Круглий двір (1749)

бові. Парк «Нескучне» (256 га) – головна визначна пам'ятка Тростянця. Ланцюжок ставків загальною площею 15 га мальовничо простягається поміж пагорбів. Тут росте понад 200 порід дерев і чагарників. Трапляються ясени, липи і клени, вік яких сягає 250 років. Гордість парку – гай 300-літніх дубів і «Грот німф», споруджений 1809 р.

Біля входу в парк розташований оригінальний будинок управителя у стилі модерн (1911 р.). Поряд – оранжерея з рідкісними рослинами. Їх використовує Краснотростянецька лісова дослідна станція.

1913 р. у місті спорудили в модному на той час неовізантійському стилі Вознесенську церкву із 40-метровою дзвіницею.

🔗 Який видатний композитор почав тут свою творчість?

Грот німф (1809)

Куточок парку «Нескучне»

Бердичівська ікона Божої Матері

1627 р. татари захопили у полон київського воеводу князя Януша Тишкевича й закували його в ланцюги. І тоді став молитися він і побачив віщій сон: у якійсь каплиці моляться ченці Божої Матері й просять подарувати йому волю. І звернулася Вона до Януша, взявши обітницю побудувати кляштор. Диво сталося, і Януш звільнився. У Любліні в кляшторі босих кармелітів побачив він наяву тих ченців. І запросив їх у Бердичів, де почав будувати храм і кляштор. І подарував він їм старовинну родову ікону чудотворної Божої Матері. У 1756 р. єпископ К. Солтик урочисто прикрасив ікону короною, а Папа Бенедикт XI надіслав їй золотий вінець. 1941 р. у вогні пожежі ікона зникла. Але 1997 р. її список, освячений Папою Іваном Павлом II і покритий вінцями, знову засяяв у кляшторі.

*Монастир Кармелітів
Босих (XVI–XVIII ст.)*

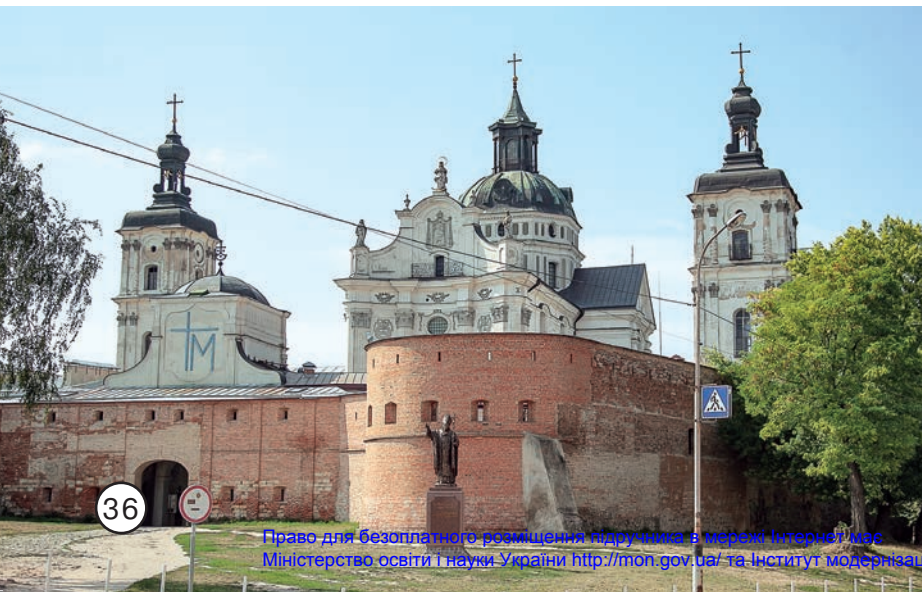
*Костел Св. Варвари (1826).
Тут у 1850 р. Оноре де Бальзак вінчався
з графінею Евеліною Ганською*

Далі наш маршрут на Житомирщину. Бердичів – місто особливе в Україні. Понад сто п'ятдесят років він був неформальною культурною і торговельною столицею українських євреїв. Із 1765 р. тут проводилися ярмарки, одні з найбільших в Європі. До революції за чисельністю населення, 80% якого становили євреї, Бердичів посідав п'яте місце в Україні. У Бердичеві говорили винятково на їдиш. Місто було одним із центрів хасидизму. Тут жив відомий цадик Леві Іцхак Бердичівський, творив класик єврейської літератури Менделе-Мойхер Сфорім, а Шолом-Алейхем увічнив Бердичів під ім'ям Касрилівки. Величавий центр називався Новим містом, Старе місто було ядром хасидизму, на окраїні – Писках – жили євреї-ремісники, а нечисленні українці й поляки займали «той бік ріки». І тепер можна побачити типово єврейські будиночки й відчути атмосферу єврейського містечка того часу.

Бердичів прикрашає величний монастир-фортеця Кармелітів Босих. 1634 р. у ньому був побудований нижній костел Непорочного Зачаття Пресвятої Діви Марії. 1704 р. у кляшторі гетьман Мазепа тримав на ланцюзі свого популярного серед козаків суперника – гетьмана Палія. До 1642 р. було завершено будівництво оборонних стін з артилерійськими вежами і підйомним мостом. У середині XVIII ст. кляштор був добре укріплений. Його охороняли 60 гармат. У центрі кляштора височить величний кафедральний костел Діви Марії у стилі бароко, побудований над нижнім костелом. Його звів у 1739-1754 рр. архітектор Г. Тарнавський за проєктом Яна де Вітте. Розпис виконаний італійцем В. Фредеріче.

Під Бердичевом народився відомий англійський письменник Джозеф Конрад (1857-1924 рр.), Юзеф Конрад Коженевський).

✚ Який видатний французький письменник вінчався у Бердичеві?

Верхівня

Житомирська обл., Ружинський р-н

Фрагмент фриза
Бального залу

«Переді мною на пагорбі посеред долини... височів у золотавих променях призахідного сонця замок на зразок маленького Лувра або грецького храму!» Ці слова Бальзак написав про Верхівню, під'їжджаючи до палацу графині Евеліни Ганської (уродженої Ржевуської), яку він багато років кохав. Їхнє знайомство почалося із захопливого листа з підписом «Іноземка», який красуня Евеліна надіслала Бальзаку з Одеси у 1832 р. З цього моменту триває п'ятнадцятирічне листування з рідкісними зустрічами, адже графиня була заміжня. Лише восени 1847 р. з'явилася можливість зустрічі, і Бальзак на крилах кохання до Евеліни Ганської усього за 8 днів дістався садиби графині, де в творчій роботі провів близько 3 років.

Зараз у палаці відкрито Літературно-меморіальний музей Оноре де Бальзака. Палац побудував у стилі ампір французький архітектор Блеріо у 1780-х рр. Головний фасад прикра-

шений восьмиколонним портиком, а парковий – шестиколонним і складається з 30 кімнат. На другому поверсі збереглися особисті покої Бальзака – салон, спальня, кабінет. На першому – танцювальна зала з чудовими барельєфами на античні теми. Палац фланкують два флігелі, що разом із каплицею (1810 р.), винним льохом (1805 р.) і купальнями з'єднувалися з ним підземними ходами. Парк розкинувся на площі 60 га. Спеціально для Евеліни її чоловік облаштував у парку струмок із лебедями. Через нього були перекинуті містки. Арковий місток зберігся до наших днів, а також один із трьох колодязів із кришталево чистою водою, з якого пили ще Бальзак і Ганська, а зараз і ми можемо скуштувати цю криничну воду.

На честь Е. Ганської Бальзак назвав одну з героїнь роману «Сільський лікар» (1832 р.).

Які твори О. Бальзака ви занете?

Парадний фасад палацу Ганських

Великий водоспад

Любий друже! Зараз ми прогуляємось по одному з найкращих парків Європи – «Софіївці». Її заснував у 1796-1802 рр. граф Станіслав Потоцький (Щенський) для своєї дружини, красуні-грекині Софії, звідси й назва парку. Цей шедевр садово-паркового мистецтва створив бельгійський інженер Людовик Метцель. Садово-декоративні роботи виконували Олива і Ферре. Диво природи і людської фантазії розкинулося на площі 170 га над річкою Кам'янкою. А його відвідувачі поринають у міфологічний світ «Одіссеї» Гомера. Безумовно, ви чули про Одіссея і його подорожі. І тут ви маєте нагоду їх повторити!

У парку надзвичайно органічно сполучаються мальовничий рельєф місцевості, групи екзотичних рослин, алеї та ландшафтні ділянки – Єлисейські поля, Англійський парк, Мала Швейцарія, тераси і балки зі складною й оригінальною водною системою. Вона складається із чотирьох ставків, які живить р. Кам'янка, підземної річки Стикс, що забезпечує сміливцям на 224 м гострих підземних відчуттів, як у Одіссея, Великого водоспаду, Женевського озера, водоспаду над гротом Венери, 18-метрового фонтана Змія, каскаду Три сльози, фонтанів Сім струменів і Срібні струмені та безлічі інших мальовничих водних композицій.

Враження від міфічного простору підсилюється унікальними ділянками природних кам'яних брил ва-

Софія Потоцька

Народилася 1760 р. у грецькому селі Бурса над Мармуровим морем. 1775 р. помирає її батько, і родина залишається без засобів існування. Мати Софії стає куртизанкою і знайомить 17-літню доньку з польським послом у Туреччині Боскампом. Вражений її красою, він наймає вчителя-француза і дає їй чудову освіту. А потім забирає її із собою до Польщі. По дорозі до Кам'янця в неї закохується син коменданта фортеці Юзеф Вітт і бере з нею таємний шлюб. Згодом молода пара вирушає в подорож. Софія підкорює найкращі світські салони Європи. Нею захоплюються королі та імператори. 1791 р. Софія знайомиться із С. Потоцьким. Їхнє взаємне кохання пройшло через безліч випробувань, проте лише у 1798 р. вони змогли повінчатися. Померла Софія у Берліні 1822 р.

Іонічне море. Площа зборів, фонтан Змія і павільйон Флори

гою до 50-60 т, які утворюють Долину гігантів, Критський лабіринт, Сплячого лева, готи Тантал, Каліпсо, Сцилла і Дзеркало Діани. У середині XIX ст. у парку спорудили павільйони Флори і Рожевий, побудували Фазанник і Китайську альтанку. Останнім часом упорядковується нова ділянка з трьома ставками – Грецька балка.

Уся ця краса природних форм, фарб і світла іскриться і переливається мірадами струменів і відблисків, створює безліч дивовижних перспектив, відкриває так багато чарівних куточків, що навіть найсміливіша уява не здатна вигадати подібну феєрію природи. Ефект перебування в цій міфічній країні створюють і скульптури могутніх богів, легендарних героїв та історичних особистостей Давньої Греції – Аполлона, Меркурія, Еврипіда, Одиссея, Орфея, Платона, Аристотеля, Гомера, Сократа та ін. Вони незримо присутні в кронах дерев, відбиваються у воді й гостинно супроводжують відвідувачів парку. Лукавий Амур, дивлячись зі скелі на безліч пар, зачарованих потоком Великого водоспаду, не встигає послати свої влучні стріли кохання.

1995 р. «Софіївка» на міжнародному конкурсі

Грот Венери

«Європа Ностра» була відзначена головними призами. Парк ще більше сподобається, якщо перед відвідуванням прочитаєте про пригоди Одиссея.

Умань відома і могилою шанованого хасиди-цадика (праведника) Рабі Нахмана. Він народився у Меджибожі й помер в Умані у 1810 р. Під час святкування Нового року – Рош ха-Шана – сюди приїздять хасиди з усього світу.

 Чому дендропарк називають Елладою в мініатюрі?

Місто засновано 1032 р. як фортецю. 1584 р. воно отримало Магдебурзьке право. 26 травня 1648 р. під Корсунем повсталі козаки Б. Хмельницького разом з кіннотою Тугай-бея розгромили регулярну польську армію. У полон потрапило 2 гетьмани, 127 офіцерів, 20 тис. жовнірів. А під час Другої світової війни поблизу міста була проведена відома Корсунь-Шевченківська операція (24.01 – 17.02.1944 р.) зі знищення потужного угруповання нацистів.

Окрасою Корсуня є палацово-парковий ансамбль. 1780 р. принц-наступник польського короля Станіслав Понятовський (1754-1833 рр.) придбав Корсунське староство. На одному з островів р. Рось він спорудив дерев'яний будинок (арх. – уродженець

Швейцарії Ян Генріх Мюнтц), а в 1789 р. на місці замку XVI ст. – кам'яний палац (арх. Ян Дісіор Ліндсей). Він стає літньою столицею великих володінь князя. Це один з перших на території тогочасної Польщі палаців, побудованих у стилі неоготики з незвичним поєднанням візантійських традицій. Палац і парк викликали щире захоплення сучасників.

У травні 1787 р. у Понятовського зі своїм почтом гостював польський король Станіслав Август, що зустрічався з імператором Йосипом II. Успіху зустрічі сприяв розкішний ландшафтний парк, закладений Мюнтцем на трьох островах р. Рось в англо-китайському стилі. Парк прикрашали турецька й китайська альтанки, давньогрецький і єгипетський храми, арки, паркові статуї, мости, ялинкова

алея, грот, ілюмінація. 1799 р. імператор Павло I подарував садибу своєму міністрові юстиції Лопухіну.

Про колишню славу ансамблю нагадують палац, швейцарський будиночок Мюнтца, в'їзні ворота у формі французького замку, триповерховий флігель, вишукані каплиці, грот у скелі, містки, густа липова і ялинкова (князівська) алеї. Зберігся й каштан, під яким любив відпочивати Тарас Шевченко. У парку росте близько 80 видів дерев і чагарників. А засаджена бузком гора Янталка під час його цвітіння справляє незабутнє враження. Ну й, звісно, головна окраса парку – річка Рось, що мальовничимикаскадамипробиває собі шлях крізь скельні породи й величезні валуни та утворює безліч дивних і романтичних куточків.

 Які палацо-паркові ансамблі ви знаєте?

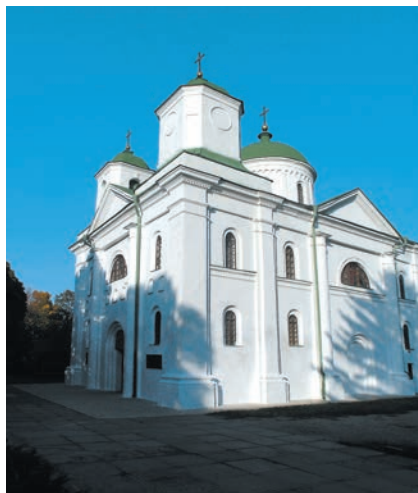
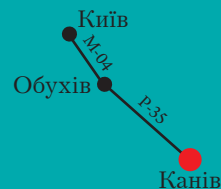
Краєвид на палац з боку грота

Канів

Черкаська обл.

Успенський собор (1144, XIX ст.)

Канівський природний заповідник

Відкритий 1925 р. навколо Чернечої гори. Територія становить 2027 га й охоплює Канівські гори, грандіозні яри й заплавні острови: Круглик (92 га) і Шелестів (394 га), а Зміїні острови (116 га) – це піднесена частина затопленої водоймищем лівобережної тераси. Унікальність Канівських гір ще 1832 р. відзначив Ф. Дюбуа де Монпере. Вони являють собою відкладення геологічних дислокацій мезозойського періоду, що утворилися внаслідок дії льодовика 200 тис. років тому. Завдяки складному рельєфові тут виникли різноманітні мікрокліматичні зони, що сприяло збереженню величезного видового багатства фауни, зокрема реліктової. Тут налічується 974 види вищих рослин, 1120 видів грибів, 170 видів лишайників.

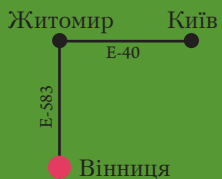
У цих місцях виявлено стоянки часів палеоліту, на горі Велике Городище розкопано скіфське поселення, а на Княжій горі відкрито слов'янське літописне місто Родень.

Могила Тараса Шевченка на Чернечій горі

Канів – старовинне місто. Уперше в літописах згадується у 80-х роках XI ст. Являв собою добре укріплене місто-фортецю і захищав південні кордони Русі-України. Він також був важливим перевалочним пунктом на торговельному шляху «з варяг у греки». 1144 р. київський князь Всеволод заснував тут церкву Св. Георгія – нині Успенський собор. Після навали хана Батия Канів стає резиденцією намісника хана. У XIV ст. входить до складу Литовського князівства. У XVI–XVII ст. Канів стає неофіційною столицею козаків, згадуваних в історичних документах як «Черкаси Канівські». В Успенському монастирі у 1578 р. був похований легендарний козацький гетьман Іван Підкова. Цей монастир стояв на Чернечій горі й особливо шанувався козаками, а саме місто перетворилося на символ козацької відваги. Місця тут дивовижної краси, енергія природи прямо вливається у ваше тіло, а від приголомшливих панорам дніпровських заповідних заплавних островів неможливо відірвати погляд. Ці місця українці вважають своїм духовно-ментальним центром. Саме тут похований Тарас Шевченко. Великий поет помер у Петербурзі й спочатку був похований на Смоленському цвинтарі. Але відповідно до заповіту труна з його останками була перевезена у Київ, а 10 травня 1861 р. доставлена у Канів на Чернечу гору. На цьому місці був насипаний курган і встановлений хрест, а 1939 р. – гранітний пам'ятник (ск. М. Манізер, арх. К. Левінсон). Поруч – Канівський музей Тараса Шевченка. Від автомобільної траси до могили Тараса Шевченка ведуть сходи з 342 сходинок, з фонтаном «Лілея» посередині.

📖 Який знаменитий український поет похований у Каневі?

Вінниця

Вирушаймо до Вінниці. Місто виникло як фортеця на південних кордонах Литовського князівства. 1363 р. на високому пагорбі лівого берега Південного Бугу князь Федір Коріатович починає будувати фортецю. За 160 років Вінниця зазнала 30 спустошливих нападів татар. 1448 р. нову дерев'яну фортецю зводять на острові Кемпа (нині Фестивальний). 1598 р. до Вінниці із Брацлава переносять столицю Брацлавського воєводства. Місто значно розширюється. На правому березі у 1610 р. починають споруджувати величезний костел єзуїтського монастиря з келіями й колегіумом, а поруч домініканці заснували свій монастир. Ченці спільними зусиллями будують навколо монастирів фортецю, що дістала назву «Мури». У 1765 р. домініканці спорудили костел у стилі бароко. Тепер тут розташований Свято-Преображенський кафедральний собор.

Найгарніша вулиця у Вінниці – Соборна. Уздовж неї можна побачити чимало привабливих будинків у стилі модерн і еклектики, характерних для кін. XIX – поч. XX ст. На початку вул. Соборної є римо-католицький костел Пресвятої Діви Марії Ангельської (1745 р.), виконаний у стилі тосканського бароко. До вул. Соборної прилягає Центральний парк відпочинку – улюблене місце прогулянок вінничан.

У районі П'ятничан можна відвідати стародавній чудовий парк XVIII ст., реконструйований ірландцем Діонісієм Міклером у 1831 р. Цей маєток належав Грохольським. Тут неодноразово зупинялися під час подорожей європейські монархи. Парк прикрашають мальовничі групи листяних і хвойних дерев різних порід, а схили, що ведуть до ставка, обрамлені віковичними дубами, модринами та ялинами. У центрі парку – палац, споруджений у стилі раннього класицизму (кінець XVIII ст.). Побудована наприкінці XIX ст. водокачка виконана у вигляді готичної вежі із зубцями. Неподалік від парку стоїть православний кафедральний собор Різдва Богородиці. У Вінниці збереглася дерев'яна церква Св. Миколи (1746 р.).

Ті, хто бажає гострих відчуттів, зможуть на околиці міста на правому березі Південного Бугу відвідати скелі, на яких скелелази цілорічно вдосконалюють свою майстерність. Аматори ж водного туризму тренуються переборювати численні пороги й перекати на Південному Бугу.

Вас обов'язково захопить один із найкращих у світі плавучий Мультимедійний фонтан Рошен, збудований у руслі річки Південного Бугу поблизу острова Фестивального. Його довжина – майже 100 м.

Водонапірна вежа і каланча

Свято-Преображенський собор. Архітектор Паоло Фонтана

Вінниця має славу діамантової столиці України. Вінницький завод «Кристал» відомий в усьому світі діамантами найдивовижніших форм огранювання – груша, маркіз, «Вільна Україна», «Радіант».

Славиться Вінниця і своїми видатними земляками. Тут народився великий український письменник Михайло Коцюбинський. У його будинку відкрито Вінницький літературно-меморіальний музей М. М. Коцюбинського.

Кабінет М. Пирогова

Микола Іванович Пирогов (1810-1881)

Дуже багато зробив для розвитку освіти, бувши попечителем Одеського і Київського навчальних округів. Винайшов багато нових хірургічних методів, один з них і зараз називається «Операцією Пирогова». Заснував нову дисципліну – топографічну анатомію. Уперше у світі застосував бинтову пов'язку, просочену крохмалем, ефірний наркоз. Під час Кримської війни (1855-1856) уперше використав тут гіпсову пов'язку. Заснував новий напрям – воєнно-польову хірургію, а також врятував від гангрені відомого італійця Джузеппе Гарібальді. Уперше у світі розробив технологію бальзамування померлих.

У Вінниці народився і блискучий український художник-кубіст Натан Альтман (1889-1970 р.).

У районі Вишеньки, в чудовому парку, розміщений Національний музей-садиба М. І. Пирогова. Головна алея починається від Вишеньського озера й підіймається до маєтку М. Пирогова, у якому – музей і меморіальний кабінет великого хірурга. Біля паркового фасаду над садибою розкинулися величезні могутні ялини, які вчений власноручно посадив ще у 1862 р. На території парку також збереглися будинок аптеки й чудова липова алея. За кілометр від садиби – церква-усипальниця М. Пирогова. За розробленою ним методикою його тіло забальзамував лікар Д. Виводцев. Тіло дотепер добре збереглося, попри те, що під час війни за ним не доглядали фахівці. На жаль, ця методика втрачена.

Недалеко від Вінниці розташований всевітньо відомий історичний об'єкт – ставка Гітлера «Вервольф», з якою пов'язано багато загадкових історій.

✎ Який видатний український письменник народився у Вінниці?

Церква-усипальниця М. Пирогова (1881-1885)

Садиба М. Пирогова. Ліворуч – ялина, яку він посадив у 1862 р.

Ви знаєте, чому Вороновицю називають колискою авіації? Селище розкинулося на крутих берегах річки Воронка. У 1748 р. король Август III надав йому статус містечка.

1760 р. його придбали магнати Грохольські й побудували тут чудовий триповерховий палац у стилі раннього класицизму. Вважається, що його автором був королівський архітектор Д. Мерліні. Фасад прикрашений портиком з 8 спареними колонами, тут також напівкруглі двоповерхові флігелі. Вони обрамлені оригінальним язичницьким орнаментом – гірлянди плодів і квітів чергуються з бичачими черепами. Палац налічував 43 кімнати загальною площею 2500 м².

1869 р. маєток купив М.Ф. Можайський, а після трагічної смерті господаря сюди переїхав його брат Олександр. Протягом 7 років він проводив тут дослідження з повітроплавання і вперше піднявся в повітря неподалік своєї дачі, перелетівши на планері через Південний Буг. Про це розповідає Вороновицький музей історії авіації та космонавтики України. У приміщенні палацу також відкрито Музей кобзаря Володимира Перепелюка.

У Вороновиці на схилі мальовничого пагорба збереглася дерев'яна Михайлівська церква (1751 р.). Під час Другої світової війни в палаці розташовувався аналітико-розвідувальний відділ генштабу вермахту під керівництвом відомого німецького розвідника Рейнхарда Гелена.

 Які важливі дослідження проводилися у місті?

Палац у Вороновиці (1770-1777)

Державний музей історії авіації і космонавтики України

Створений 1971 р. Експозиція присвячена історії розвитку авіації й космонавтики та ролі України в цій галузі.

Особливої уваги заслуговує постать О. Можайського, який у Вороновиці відпрацьовував конструкцію літака на моделі повітряного змія й планера, зокрема пристрій хвостової частини. Переїхавши до Петербурга, завдяки підтримці імператора він будує літак з англійським мотором. 1882 р., на 20 років раніше від братів Райт, О. Можайський піднявся в повітря, однак офіційно не оформив цієї події за міжнародними правилами. Музей також розповідає про інших українських авіаторів і конструкторів – І. Сікорського, Д. Григор'єва, С. Уточкіна, П. Нестерова та ін.

Тульчин

Вінницька обл.

1607 р. на березі р. Сильниця на місці селища Нестервар польський король Сигізмунд III Ваза будує фортецю, яку згодом дарує брацлавському старості В.Калиновському. 1726 р. селище переходить до Потоцьких. Вони запрошують французького архітектора Лакруа, що 1782 р. споруджує грандіозний палацовий ансамбль. Палац і два величезні флігелі, поєднані з ним дугоподібними галереями-оранжереями, утворювали парадний курдонер (120x80 м). Від нього пряма вулиця вела до костелу домініканського монастиря (1780 р.), у якому С. Потоцький вінчався з легендарною Софією (для неї він побудував «Софіївку» в Умані). До комплексу також входили будинок театру, манеж, стайня, оранжерея та ін.

1775 р. Станіслав Потоцький (1751-1805 р.) переносить сюди із Кристинополя свою резиденцію й називає її Тульчином (за назвою річки Тульчинка). Граф залучає найвідоміших фахівців з паркового дизайну П'єра Лепро й Людвіга Метцеля. Вони закладають розкішний парк La Roche (у побуті назва трансформувалася в «Хороший») з боскетами, альтанками, фонтанами, скульптурами, ставками, каналами та містками. Сам палац прикрашало безліч картин, а в Блакитній і Золотій залах влаштовували пишні прийоми.

Верхній палац (1782)

Саме тут Олександр Пушкін познайомився з дочками Потоцького – красунями Софією та Ольгою – й закохався в них до нестями. Саме їм він присвятив «Бахчисарайський фонтан», «Євгенія Онегіна», «Чорну шаль». Бували тут і вінценосні особи, і поет І. Котляревський, і майже всі декабристи. Вони створили в Тульчині «Південне товариство», а в будинку, де збиралися декабристи, відкрито музей.

Дотепер вражає дворянська алея величезних лип, висаджених Потоцьким уздовж дороги Тульчин-Брацлав-Вінниця. Чудовим є ще один палац Потоцьких – Верхній. У ньому в 1796-1797 рр. містилася ставка фельдмаршала О. Суворова, який написав тут свою відому книгу «Наука перемагати».

📖 Як це місто пов'язано з дендропарком «Софіївка» в Умані?

Палацовий комплекс (1775-1782)

Печера

Вінницька обл., Тулчинський р-н,
с. Печера, с. Сокілець

1682 р. турецький султан надав молдавському воєводі Георгію Дуці право керувати Правобережною Україною. Воєвода вибрав для своєї резиденції найпривабливіше місце Поділля – Печеру. Затиснута з двох боків скелями, річка утворює каскад мальовничих порогів. Палац було споруджено на високому правому березі, звідки відкривається чудова панорама каньйону Південного Бугу.

Однак недовго Дуці довелося правити. 1683 р. турки зазнали нищівної поразки під Віднем, у Молдавії відбувся переворот і Г. Дука втік до Польщі. Новий володар гетьман Ю. Хмельницький переніс резиденцію до Немирова. Зanedбаний палац розібрали для будівництва фундаменту й огорожі дерев'яної церкви Різдва. 1865 р. на

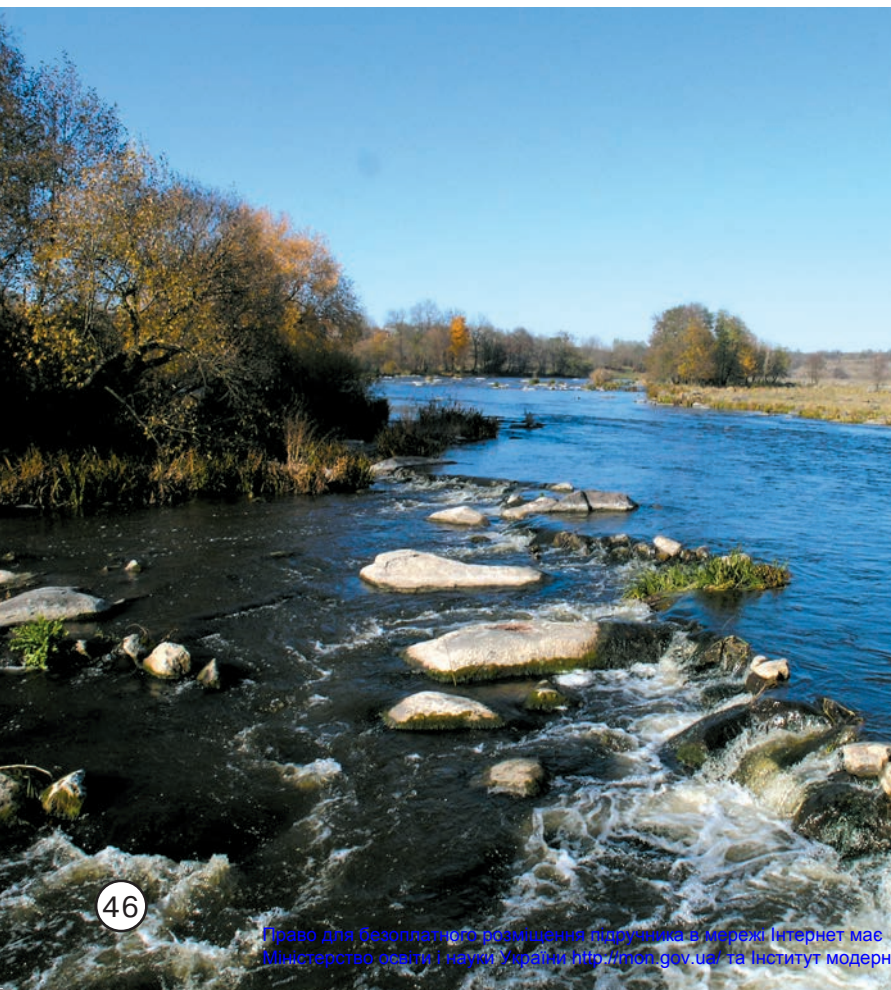

*Краєвид на Південний Буг і церкву Різдва (1764)
з боку купалень парку в Печері*

заході від неї побудували кам'яну дзвіницю. Тепер їхні елегантні силуети чудово височіють на вершині скелі.

Археологічні розкопки, проведені у 1947-1948 рр. М. Артимоновим, підтвердили легенди про існування печер (звідси й назва села) і виявили поселення трипільської культури (IV-III тис. до н.е.).

Сумнівно, що хтось пам'ятав би безславного воєводу, якби не величний регулярний парк, закладений ним на сусідньому пагорбі одночасно з будівлею палацу. Парк ділить навпіл велична чотирирядна алея 250-літніх лип. Вона прямувала від головних воріт до палацу, розібраного у 1920 р. Липові алеї висаджені й по периметру парку. Парковий фасад виходив на квіткові партери з фонтанами й терасами, які вели до води. Високий схил скелі прикрашають штучно створені дивовижні кам'яні хаоси та гроти. До води також можна зійти кам'яними сходами, уздовж яких колись стояли мармурові статуї. Одна з них і донині сиротливо видніється біля берега Південного Бугу й дивиться на залишки колишніх купалень, викладених мармуровими плитами.

Пороги на Південному Бугу

На території парку збереглася каплиця-мавзолей (1904 р.) Потоцьких-Свейковських, спроектована в стилі романського модерну відомим київським архітектором В. Городецьким і скульптором Е. Сая. Вона разом із західними воротами, що фланковані маленькими дзвіницями, утворює єдиний ансамбль.

Наприкінці XIX ст. парк розширився на другий берег річки (де тепер с. Соколець). Тут Потоцькі облаштували «Дикий канал», що тягнеться паралельно до Південного Бугу. Тепер цей канал реконструйований і використовується для змагань з водного слалому. Довжина каналу 1100 м, глибина – 6 м, перепад висот – 2 м. На 380-метровій ділянці створені штучні перешкоди. Соколецька частина парку вражає різноманітністю ландшафтів, утворених групами дерев різних порід, кам'яними хаосами, каскадами річкових порогів, водними каналами й самим Південним Бугом. У Сокольці збереглася будівля величезного млина кінця XIX ст.

 Чому село має таку назву? Яку саме легенду підтвердили археологічні розкопки?

*Панорама Південного Бугу,
що відкривається із залишків валів палацу Дуки*

*Каплиця-мавзолей
Потоцьких-Свейковських
(1904, арх. В. Городецький)*

Немирів

Вінницька обл.

Парковий фасад палацу княгині М. Щербатової (1893-1917)

Немирів уперше згадується близько 1506 р., хоча, судячи з розкопок відомого Немирівського городища, ще у VII ст. до н.е. тут було велике поселення скіфів. Є припущення, що за скіфськими валами у X-XI ст. лежало давньоруське місто Мирів.

За умовами Люблінської унії, Немирів увійшов до складу Польщі, а на початку XVII ст. перей-

шов у володіння князя Яреми Вишневецького. Під час Визвольної війни мав статус сотенного містечка Кальницького полку. В останній чверті XVII ст. входив до складу Османської імперії й навіть був успішною столицею Сарматського князівства. На початку XVIII ст. переходить до власності Юзефа Потоцького, де він 1737 р. приймав дипломатів Австрії, Туреччини й Росії (Немирівський конгрес).

1787 р. місто гарматним салютом зустрічало польського короля Станіслава Августа Понятовського. А в 1791-1792 рр. у Немирові з військом перебував польський генерал Тадеуш Костюшко. Розвитку міста сприяло зростання промисловості й відкриття Вінцентієм Потоцьким корпусу шляхетської молоді – майбутньої Немирівської гімназії.

Для успішного розвитку садівництва В. Потоцький запровадив цікаву практику. Наприклад, щоб дістати дозвіл на шлюб, його селяни мали посадити декілька пло-

Електростанція та млин (1890)

Скіфські городища

Немирівське городище – один із дивовижних витворів скіфів. Серед них такі гіганти, як Бельське (4000 га), що ототожують з містом Гелоном, Каратульське (6000 га), Великоходосівське (2000 га), Басовське (87 га), Трахтемирівське (500 га). Збережені залишки оборонних споруд захоплюють. Висота валів на Немирівському і Бельському городищах сягає 9 м, а ширина – 30 м. Глибина ровів вимірюється 6-8 м. На багатьох городищах були додаткові внутрішні укріплення – акрополі. Дослідники припускають, що городища – це колишні міжплемінні центри, на території яких жили, займалися ремеслами, утримували худобу.

Добре досліджено Немирівське городище (100 га). У VI ст. до н.е. навколо скіфського поселення були споруджені вали 6-9 м заввишки, основу становили великі камені й колоди. Мешканці Немирівського городища активно торгували з античними містами Північного Причорномор'я.

За Геродотом, у районі Немирівського городища проживали скіфи-орачі.

Ставок у парку княгині М. Щербатової

вих дерев, причому саджанці найкращих сортів видавалися із графського розсадника. Відтоді Немирів славиться високою культурою садівництва та експортом добірних фруктів.

На жаль, у пожежах 1803 й 1811 рр. місто згоріло дощенту, тому пам'яток колишнього процвітання в місті не збереглося, крім Троїцької церкви (1806 р.) і костелу Св. Юзефа (1803 р.). Варта уваги одна з перших в Україні дизельних електростанцій, що розміщена біля ставка, на березі р. Мирки.

У Немирові є чудовий палацово-парковий ансамбль. Палац для княгині М. Щербатової, онуки Б. Потоцького, спорудили архітектори Г. Гринер і Е. Крамарж у стилі класицизму. До південно-східного фасаду палацу прилягає партер (0,75 га) регулярного планування. Палац оточує величезний пейзажний парк (85 га) зі ставками, де налічується 200 видів дерев і чагарників.

 Чиї городища розташовувалися біля міста?

Немирівське скіфське городище (VII–VI ст. до н.е.)

Селище виникло на піднесеному місці, де річка Брага впадає в річку Рів. Звідси й назва – Браїлів (від Брага – Рів). 1440 р. тут було побудовано замок. Від нього залишилися тільки підземні ходи, а на місці замку зведено Троїцький костел.

На початку XVII ст. Браїлів переходить у власність брацлавського воєводи Я. Потоцького. 1740 р. Францишек Потоцький заклав костел (у майбутньому собор) і монастир тринітаріїв. Освячення собору Святої Трійці відбулося 1783 р., вже при Станіславі Потоцькому. Собор відомий чудовими фресками, виконаними віденським художником І. Праглем у 1787 р. Тоді ж ними захоплювався король Станіслав Август.

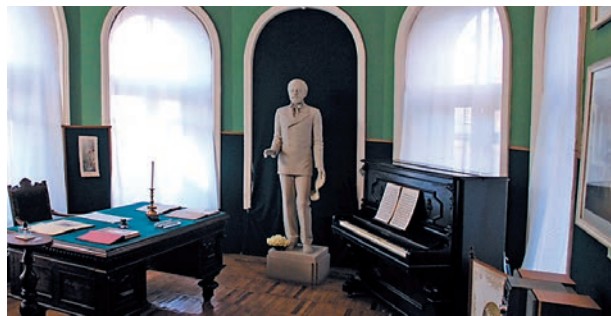
1868 р. маєток придбав промисловець Карл фон Мекк. За рекомендацією директора Московської філармонії М. Рубінштейна Надія фон Мекк у 1876 р. замовила Петрові Чайковському музичний твір. Так почалася їхня загадкова дружба. Надія призначила Чайковському величезну щорічну субсидію. П'ять разів композитор тривалий час гостював у маєтку. Бурхливе листування між ними тривало 13 років – і жодної особистої зустрічі! Про захоплення Чайковського Браїловом і його околицями мовиться в листі композитора: «Поїздки до Браїлова залишаються в моїй пам'яті осяйним спогадом про найпоетичніші дні мого життя». Тут він написав «Орлеанську діву» і багато романсів. А поряд з Браїловом над річкою Рів здіймається скеля Чайковського, його улюблене місце творчості.

Свято-Троїцький жіночий монастир (1783)

Сам палац фон Мекків був побудований на пагорбі у 1860 р. у стилі класицизму. Від розкішного парку XVIII ст. збереглася невелика мальовнича ділянка. А кам'яний місток, перекинутий через ставок, справляє неповторне романтичне враження.

У палаці відкрито Музей Петра Ілліча Чайковського і Надії Філаретівни фон Мекк з унікальною музичною бібліотекою.

Із Браїловом пов'язана біографія ще одного видатного композитора – Клода Дебюссі. Він, ще будучи студентом Паризької консерваторії, підробляв як домашній піаніст у маєтку фон Мекків улітку 1881 р. Треба віддати належне смаку Надії фон Мекк. Дивна атмосфера Браїлова, насичена творчістю Чайковського, без сумніву, вплинула на формування геніального французького композитора.

📖 Яка унікальна бібліотека є у селищі?

Парк палацу фон Мекків

Чернятин

Вінницька обл., Жмеринський р-н

Парадний фасад палацу

Наприкінці XVII ст. на крутому правому березі р. Рів оселився козак Черняк, звідси й назва хутора. Через століття місцевість переходить до польських магнатів Вітославських, які будують тут палац і закладають парк. 1814 р. для його реконструкції Ігнатій Вітославський запрошує видатного англійського паркобудівника ірландця Д. Міклера. Геніальний художник органічно вписав у створене ним диво гаї старих дубів і білих тополь, що збереглися від чернятинського лісу. Тепер алея 300-літніх дубів є окрасою парку. А найбільший дуб має ім'я О. Пушкіна, який був зачарований побаченням. Галявину перед південним фасадом палацу прикрашають

Острівець Любові на нижньому ставку

білі тополі, що сягають 5-6 м в обхваті. Усього в парку налічується 102 види дерев. Від в'їзних воріт веде каштанова алея. Ланцюжок із 5 ставків починається з верхнього, маленького. Середній ставок був щедро оздоблений мармуровою парковою скульптурою і кам'яними чашами. Окрасою нижнього ставка є дивовижно чарівний острівець Любові.

1830 р. до старого ренесансного корпусу палацу мальтійським архітектором Генріком Іттаром був прибудований із заходу новий корпус, спроектований у стилі неоготики. Його фасад, що виходить до нижнього ставка, фланкований високими стрункими фіалами. А парадні сходи охороняють скульптури левів, колись вони опиралися на геральдичні щити. У готичних формах був перебудований і південний фасад. Збереглися виконані в готичному стилі інтер'єри, ліплені карнизи, голландські печі. Тільки кругла зала другого поверху має оформлення ліпленням на античні теми з маскаронами сатирів.

📖 *Що ви знаєте про готичний стиль і його ознаки?*

Корець

Рівненська обл.

Рівне — E-40 — Корець

Пам'ятник Анні Андро
у Свято-Троїцькому монастирі

Анна Андро (Оленіна, 1808-1888) – дочка президента Російської академії мистецтв Олександра Оленіна. Закоханий в неї Олександр Пушкін оспівав її у віршах «Я вас любив», «Її очі» та ін. Анна вийшла заміж за графа Ф. А. Андро де Ланжерона, вони переїхали до Варшави, де граф 14 років був намісником. Після його смерті Анна стала черницею у Корецькому монастирі, якому заповіла свої землі й шаль фрейліни з діамантами.

Корець розкинувся на скелястих берегах річки Корчик. Уперше місто згадується у літописі близько 1150 р. під назвою Корчеськ. Данило Галицький двічі (1239 та 1258 р.) відвідував його, коли вів військову кампанію проти монголів та їхніх прибічників. 1386 р. Корець передано князю Федорові Острозькому. На вершині гранітної скелі, що височіє над річкою, на місці давньоруського городища він будує дерев'яний замок-фортецю. На початку XV ст. фортеця стає родовою резиденцією князів Корецьких (нащадків Гедиміновичів). Вони прославилися у битвах з татарами.

1551 р. волинський воевода, луцький і вінницький староста князь Богущ Корецький зміцнює замок бастионами, кам'яними стінами, з боку материка оточує його глибоким ровом, куди відводять воду з річки. Через рів до фортеці вів підйомний міст з чотирьох арок, що зберігся до наших днів.

У 1651 р. після виродження роду Корецьких місто переходить до князів Чарторійських. Вони зміцнюють замок, розширюють підземні приміщення. 1780 р. князь Юзеф Чарторійський перебудовує замок у палац у стилі бароко, відкриває порцеляновий завод, продукція якого конкурувала із саксонською порцеляною й перевершувала віденську. На жаль, родовище каоліну вичерпалося, і 1831 р. фабрику закрили.

З боку замку розгортається чудова панорама долини р. Корчик. На протилежних скелях каньйону можна побачити найстаріший храм міста – костел Св. Антонія (1533 р.). Неподалік від нього – дерев'яна церква Косьми й Даміана. Найвизначніша пам'ятка міста – Свято-Троїцький ставропігійський Корецький жіночий монастир.

Руїни замку князів Корецьких (XVI–XVIII ст.). На дальньому плані видніються бані Миколаївської церкви

1064 р. його заснував Варлаам Печерський. Після навали Батия монастир відновлено, обнесено мурами, і протягом двох сторіч він успішно витримує набіги татар. Однак 1496 р. кримському ханові Менглі Гераю вдалося захопити місто й спалити монастир. Лише 1571 р. князь Богуш-Евфамій Корецький закладає на руїнах новий жіночий монастир – Свято-Воскресенський. Його ігуменю під ім'ям Серафима стала дочка князя Софія.

Після прийняття унії (1596 р.) і насильницького закриття православних монастирів черниці втікають до Корецького монастиря. Він стає оплотом православ'я на Волині й швидко розширюється.

1620 р. корецький князь Ян-Кароль виділяє черницям землю і починає будувати Троїцький жіночий монастир. Однак через два роки з політичних міркувань князь переходить у католицизм і віддає Троїцький монастир францисканським черницям. А сімейну реліквію, привезену із самого Рима, стародавню ікону Божої Матері «Споручниця грішних», передає своїй сестрі – ігумені Серафимі у православний Воскресенський жіночий монастир. Ікона стала покровителькою усієї Волині.

В уніатство хотіли перевести й Воскресенський монастир, однак черниці 130 років героїчно опиралися тиску уніатів. Лише 1752 р. з допомогою військ їх насильно вивезли з монастиря, а останній передали василіянському ордену. Повернулися черниці сюди наприкінці XVIII ст., а 1864 р. їм передали й згорілі будівлі Троїцького монастиря. Його відновлюють, надбудовують Троїцьку церкву, споруджують теплий храм Св. Івана Предтечі (1905 р.), а Воскресенський монастир перетворюють на скит.

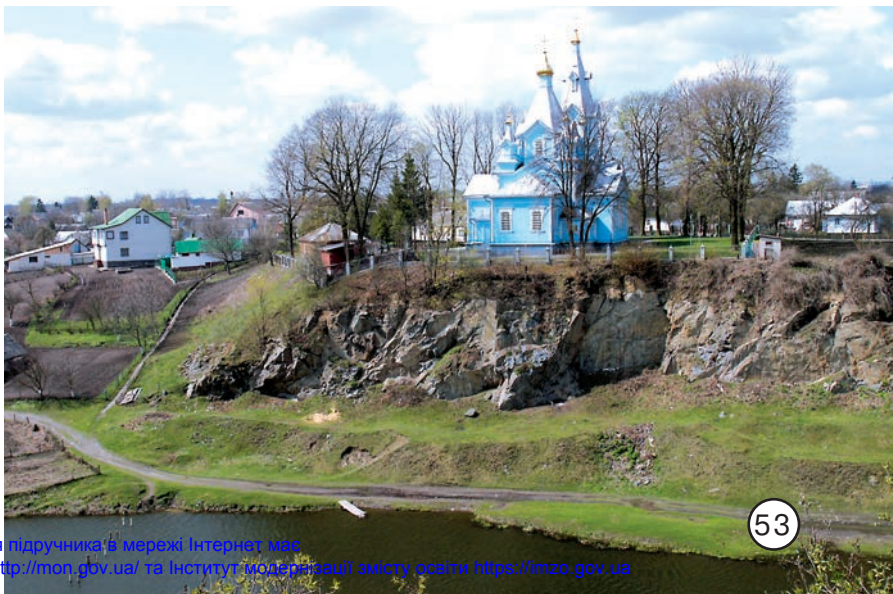
Випробування черниць Троїцького монастиря на цьому не закінчуються. 1921 р. землі Західної

Свято-Троїцький Корецький жіночий монастир

України відходять до Польщі й знову католики намагаються їх виселити. 15 років тривають судові позови й, нарешті, 1938 р. у Парижі черниці виграють судовий процес. Але католики не заспокоюються й вирішують захопити монастир з допомогою викликаних з Рівного військових – кінного ескадрону на чолі з поручиком Адамкевичем. Зненацька під час маршу поручикові стало зле, і перед смертю він прошепотів: «Не чіпайте монастиря». Черниці перемогли. Польську владу змінила влада радянська, яка також намагалася закрити монастир, але мужність і стійкість черниць знову зберегли його.

✚ *Яке виробництво прославило Корець на всю Європу?*

*Церква Косьми й Даміана (1897).
Краєвид з боку замку*

Уперше місцевість Дубень згадується 1100 р. Назва міста, мабуть, пов'язана з дубовим гаєм. У 1386 р. кмітливий князь Федір Острозький одержав жалувану грамоту на право побудови тут передового форпосту і в короля Польщі Ягайла, і у великого князя Литовського Вітовта. Будівництво дерев'яної фортеці розгорнулося на початку XV ст. на високому березі в закруті р. Ікви.

1507 р. Сигізмунд I перейменував місто в Дубно й надав йому Магдебурзьке право. Князеві Костянтину Острозькому дозволив організувати власну митницю, облаштувати ярмарки й спорудити укріплений замок. Для його захисту із західного боку викопали глибокий рів, що легко наповнювався водою з р. Ікви. Замок перетворився на неприступну фортецю, яку аж до початку XX ст. так нікому й не вдалося захопити. Укріплення замку були з'єднані складною системою підземних приміщень і ходів до рову, річки й Луцької брами. На території замку було три палаци – князів Острозьких (XVI ст.), Любомирських (XVI–XVIII ст.) і Прибрамна будівля. У великих підвалах замку зберігалися родинні коштовності й архіви князів Острозьких, Заславських, Конєцпольських і Любомирських.

Пам'ятник Т.Г. Шевченку на тлі Бернардинського монастиря (XVII ст.)

У 1577 р. татари зруйнували Дубно й оточили фортецю, але не зуміли її захопити. Розлючені, вони повернулися до фортеці взимку 1577 р. із рішучим наміром стерти її з лиця землі. На той час у замку всі готувалися до весілля племінниці Костянтина Острозького Беати Дольської, тому не помітили татар, що підкралися.

Одна лише Беата, відчувши недобре, вийшла на бастіон, побачила татар і підпалила власноручно запал гармати. Ядро влучило прямисінько в намет хана: татари сприйняли це як недобрий знак і зняли облогу. Беата, повернувшись у палац, холодно-кровно мовила: «От тепер можна й вінчатися».

Красвид на Прибрамну будівлю (XV ст.) замку та міст

Загальний вигляд замку і палацу князів Любомирських з боку р. Ікви. Праворуч – вежа Беати

У XVII ст. замок перебудовано відповідно до новоіталійської фортифікаційної системи, і він набуває сучасних обрисів. Під час Північної війни дубенська княгиня Констанція Любомирська постачала провіантом армію Петра I, якого вразила велич фортеці.

Перебуваючи на перетині найважливіших торговельних шляхів, місто швидко розвивалося. Особливу славу здобули дубенські контрактіві ярмарки, що проводилися в останній третині XVIII ст. протягом місяця після Різдва. Вони збирали до 30 тис. осіб. Тоді ж князь Михайло Любомирський кардинально перебудував замок, перетворивши його на розкішний палацовий комплекс. Мальтійський архітектор Генріх Іттар на фундаментах будівель XVI ст. побудував палац. Його внутрішню реконструкцію здійснив Доменіко Мерліні. Він збудував круглий колонний зал з куполом у стилі класицизму. Тут зберігся ліпний фриз із німфами-танцівницями. Остання власниця замку Єлизавета Барятинська продала його військовому відомству.

Від воріт замку дорога веде до Луцької брами – унікальної пам'ятки оборонної архітектури XV-XVI ст. Під нею був підземний хід, про який згадує Гоголь у повісті «Тарас Бульба». Його залишки збереглися до наших днів.

Біля Луцької брами стоїть костел монастиря бернардинів (1614-1627 р.), вежа якого одночасно використовувалася для спостереження й оборони.

 Про що в Дубнах згадує Гоголь у повісті «Тарас Бульба»?

Фрагмент фриза палацу князів Любомирських

Підземний хід

Острог

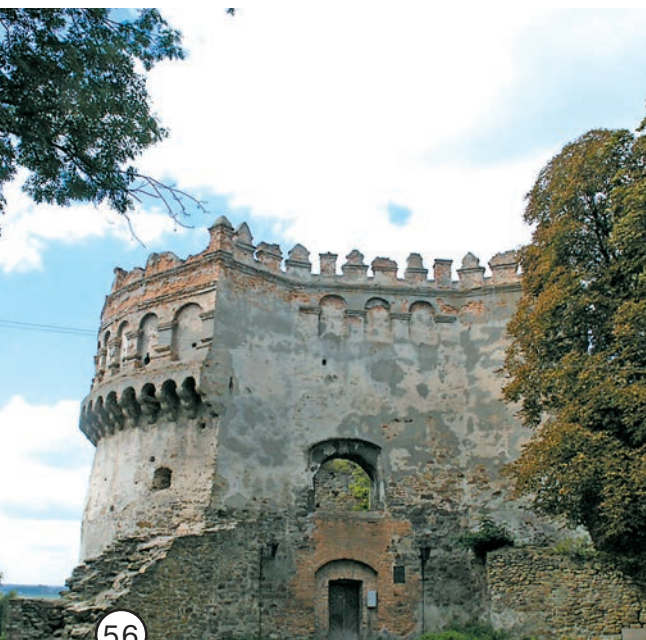
Рівненська обл.

Уперше Острог згадується 1100 р. в Іпатіївському літописі. Входив до складу Галицько-Волинської держави. У середині XIV ст., використовуючи вигідне географічне положення, князі Острозькі облаштовують тут свою резиденцію. Острог починає бурхливо розвиватися, навколо міста будуються перші кам'яні укріплення. На пагорбі над р. Вілією на місці давньоруського дитинця Данило Острозький споруджує замок. Його основним елементом був триярусний донжон «Вежа Мурована». Він розміщався на краю укріпленого майданчика пагорба і був пристосований не лише для оборони, а й для проживання родини феодала. Кожний з ярусів складався з кількох приміщень різного призначення. Замок мав елегантний вигляд. Контрфорси, що підвищили його обороноздатність, з'явилися сторіччя пізніше. На рівні підвального поверху – старий колодязь.

Згодом замок розширив Василь Острозький (Красний). Він будує на території замкового двору величний Богоявленський собор. У ньому елементи готики гармонійно вписуються в давньоруські архітектурні традиції. Собор виконував і оборонні функції, тому північна оборонна стіна триметрової товщини, крім бійниць, має широкий уступ, що слугував дозорним майданчиком. Інша частина собору була суттєво перебудована у 1891 р.

Сучасного вигляду замок-фортеця набув наприкінці XVI ст. за князя В.-К. Острозького, який у південно-західному куті двору спорудив триярусну Нову (Круглу) вежу з фігурним ренесансним аттиком. Дзвіницю над сучасним

*Донжон
«Вежа Мурована»
(XIV–XVI ст.)*

*Нова вежа
(XVI ст.)*

*Богоявленський
собор
(XV–XVI ст.)*

*Луцька вежа
(XV–XVII ст.)*

Острозька академія

1576 р. князь В.-К. Острозький заснував друкарню, а при ній і слов'яно-греко-латинську школу. Першим ректором став Герасим Смотрицький. Константинопольський Патріарх надіслав учених греків, а Олександрійський – архимандрита Кирила Лукариса (майбутнього Патріарха Константинопольського), якийсь час він був ректором академії. Викладав в академії і відомий протестантський богослов Андрій Римша. Астрології навчав професор із Кракова Ян Лятош. Друкарню завідував український першодрукар Іван Федорович. Тут вивчали слов'янську, грецьку, давньоєврейську, польську мови та латину. Така концентрація наукових сил сприяла дуже високій якості освіти. Тут побачили світ слов'янський підручник «Буквар» (1578) і перше повне слов'янське видання Біблії (1581).

Серед 500 випускників такі яскраві постаті, як гетьман П. Сагайдачний, Є. Плетенецький, Іов Борецький, М. Смотрицький, І. Борискевич, З. Копистенський. Вони несли світло знань по всьому слов'янському світі, заснували Києво-Могилянську колегію (1632) і Вищу школу в Москві (1687).

У креативному середовищі Острозької академії народжувалася нова українська культура, що гармонійно поєднувала найкращі досягнення східно-візантійського містичного богослов'я і західної раціональної системи освіти. На жаль, 1636 р. онука князя, яка прийняла католицизм, наказала розібрати будинок академії, і з отриманої цегли побудували католицьку школу.

в'їздом у замок побудували у 1905 р., а у «Вежі Мурованій» відкрито краєзнавчий музей.

Крім замка, місто мало й свої укріплення, споруджені в XV–XVI ст. Від них збереглася велична Луцька надбрамна вежа. Тут розміщений Музей книги і друкарства, що налічує 1500 рукописів і стародавніх книг

XVI–XVII ст. А з боку Новограда-Волинського місто прикривала оборонна Татарська вежа, яка одночасно виконувала й функції міських воріт. Свою назву вона отримала від району, населеного переважно татарами.

У 1585 р. місто одержує Магдебурзьке право і виходить на 5 місце в Україні за кількістю населення. У місті мирно сусідили православні собори, мечеті, синагоги й костьолі. Про цей період нагадують Успенський костел (колишній домініканський, XVI ст.), костел капуцинів (1778 р.), синагога (XVII ст.).

Під час Національно-визвольної війни місто дощенту зруйнували війська Б. Хмельницького. Нове життя в місто вдихнуло лише відродження Острозької академії в 1994 р.

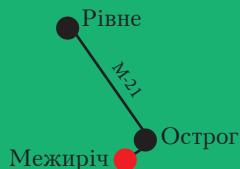
📖 *Яка найстарша українська освітня установа розташована у місті?*

Острозька академія. Головний корпус

На території академії

Межирічський Свято-Троїцький монастир

Рівненська обл., Острозький р-н, с. Межиріч

А ти знаєш, що в давнину монастирі виконували функції могутніх фортець? Саме до них належить один з найвидатніших монастирів України у Межирічі. Дивовижне поєднання різних стилів – старослов'янського, готичного, ренесансного й бароко, мальовнича місцевість при злитті річок Вілії й Збитеньки та багата історія створюють монастиреві неповторну ауру.

За легендою, монастир засновано на місці знищеного монголами чернечого скиту. У середині XV ст. князі Острозькі на місці дерев'яної споруджують кам'яну тринефну Троїцьку церкву. Вона одночасно виконувала й оборонні функції. Вишуканості давньоруському храмові надає готичне декоративне оформлення. А прибудовані в дусі католицьких монастирів з півдня й півночі корпуси келій, фланковані оборонними вежами з бійницями, створюють враження містичного замку. Його підсилює вигляд монументальних мурів завтовшки 1,5 м і

заввишки до 8 м, зведених у 1606-1610 рр. На мурах розміщено 4 двоярусні шестигранні наріжні вежі з ренесансним декором, а в центрі західного муру – надбрамний храм. У монастирі зберігається унікальна ікона Божої Матері «Життєподательниця» (XIV ст.). Константинопольський Патріарх подарував її князю К. Острозькому за його зусилля в захисті православ'я. 1779 р. ікона була увінчана коронами, виготовленими у Римі із золота й самоцвітів. 1603 р. Януш Острозький передає монастир францисканським ченцям, а 1856 р. споруда знову повертається до православ'я.

Межиріч у середні віки був великим містом. У XVI ст. його захищала фортеця із 15-метровими валами завдовжки 2 км. До неї вели дві брами. Збереглася Заславська брама, а між нею та монастирем привертає увагу старовинна піч. Вона використовувалася для обігріву варті. 1605 р. місту надають Магдебурзьке право.

 Які відомі монастирі ви знаєте?

Свято-Троїцький собор (XV ст.) та келії (1610)

Загальний вигляд Свято-Троїцького монастиря (XV-XVII ст.)

Краєвид на Губківський замок і р. Случ

Губків

Рівненська обл., Березнівський р-н

Достатньо лише опинитися на вершині Соколиної гори, що обривається гранітними відрогами над р. Случ, як ви відразу ж забуваєте про жахливу дорогу, що веде до цього незвичайного місця. Панорама Случанського каньйону варта того. Недаремно це місце називають Надслучанською Швейцарією. Тут створено Надслучанський регіональний ландшафтний парк «Соколині гори».

Серед цієї неземної краси увагу привертає самотня Замкова гора із загадковими руїнами, що начебто втілили романтичні фантазії про лицарські часи. Це і є Губківський замок. З ним пов'язано безліч легенд. Він вважався найдосконалішим за архітектурою й оборондатністю на Волині. У XV ст. був споруджений на місці дерев'яного давньоруського замку, що його зруйнували кримські татари у 1504 р. З початку XVI ст. ним володіли князі Семашки. Вони відновили й удосконалили фортифікації замку, чотирикутні вежі якого здіймаються вгору над 30-метровою кручею. Тепер ми бачимо лише залишки двох ярусів східної вежі. Через глибокий рів до замку вів підйомний міст. На подвір'ї замку можна побачити засипаний кам'яний колодязь, звідки, за легендою, підземний хід простягався до Марининського чоловічого монастиря (за 6 км від Губкова). Під землею містилися льохи й в'язниця. Замок був зруйнований під час російсько-шведської війни: спочатку в 1704 р. військами Петра I, остаточно у 1708 р. військами Карла XII.

📖 Як цю місцевість називають через її красу?

Марининський Преображенський монастир

Заснований Богушем Корецьким 1579 р., монастир стояв на 40-метровій горі й простягався на 350 м уздовж річки Случ. Він був оточений земляними валами заввишки до 7 м. Преображенський храм був розташований в центрі укріпленого подвір'я. Розквіт монастиря припадає на XVI–XVII ст., а до середини XVIII ст. згадки про нього зникають. Лише дерев'яна церква Преображення Господнього, споруджена у 1801 р., нагадує про нього.

За 500 м від монастиря на високій Княжій горі стояв добре захищений замок князів Корецьких. Від монастиря й замку збереглася хіба що розгалужена система підземних ходів, що вели на інший берег Случі майже до Губківського замку.

Руїни Губківського замку

Дермань Друга

Рівненська обл., Здолбунівський р-н

Уперше Дермань згадується 1322 р. у грамоті князя Любарта Гедеміновича. У першій половині XV ст. місцевість переходить до князів Острозьких. Природа в цих краях прекрасна, а чисте, п'янке повітря навіває дрімоту, звідси й назва Дермань (від слов'янського «дрімання»). За легендою, після того як князя Василя-Костянтина Острозького, який задрімав тут, ледь не з'їли вовки, він вирішив на тому місці облаштувати літню резиденцію.

На краю плато князь споруджує невеликий, але добре укріплений замок. Його оточував земляний вал із побудованою на ньому кам'яною брамою заввишки до 7 м. З півдня споруда була захищена ставком, із заходу – заболоченим лугом, з північного сходу був проритий глибокий рів, що наповнювався водою зі ставка. Про міць, набуту в ті часи замком, беззаперечно свідчать чотириярусна красуня-вежа та залишки мурів. На четвертому ярусі було прорізано 14 бійниць, призначених для кругового обстрілу території. У 40-х роках XIX ст. на вежі надбудували п'ятий ярус, що використовується як дзвіниця монастиря, закладеного при храмі князем Острозьким. 1439 р. на його території з'явилося духовне братство.

У 1602 р. київський воєвода В.-К. Острозький з благословення Олександрійського Патріарха Мелетія дав ченцям Устав, розмістив тут друкарню й відкрив школу. Ігуменом монастиря став учений-богослов Ісакія Борискович. Він об'єднав навколо святині відомих учених-книжників і теологів. На кілька років, поки друкарню не перевели в Острог, монастир став помітним центром культурного життя України. У 1627 р. монастир було передано під керівництво Мелетія Смотрицького, автора «Граматики слов'янської» – пам'ятки української мови (1619 р.). Тут уперше було здійснено кодифікацію церковнослов'янської мови східнослов'янської редакції. За нею понад 200 років навчалися в слов'янських країнах.

1822 р. монастир стає резиденцією єпископів Острозьких, а в 1940-х рр. був перетворений на жіночий. Відроджений у 1991 р. На території монастиря збереглася унікальна будівля початку XVII ст. – Троїцька церква. У монастирі зберігається знаменитий стародавній список чудотворної ікони Казанської Божої Матері.

Чим прославився Мелетій Смотрицький?

Троїцька церква
(початок XVII ст.,
декор 1841-1849)

Замкова вежа (XV ст.)
із дзвіницею та Святою брамою

Шацький національний природний парк

Волинська обл.

Закладений 1982-го, а 2002 р. внесений до Списку біосферних заповідників ЮНЕСКО. Дивовижна природа, унікальна система рік і озер, первозданні ліси, мінеральні джерела і лікувальні грязі, багатий тваринний і рослинний світ залишають незабутні враження від відвідування цього біосферного парку.

Його площа становить 49 043 га. На території парку близько 30 озер, загальною площею 70 км², зокрема – Світязь (27,5 км²), Пулемецьке (19,2 км²), Луки (6,8 км²) і Люцимер (4,3 км²). Вони є найбільшою озерною групою Європи. Озера перемежуються болотяними просторами площею 19 км² і створюють унікальні умови для гніздування рідкісних видів перелітних птахів. За міжнародною Рамсарською угодою Шацьке приозер'я є заповідною зоною їх гніздування. Тут трапляються 241 вид птахів, 44 види гризунів, понад 30 видів риби, 800 видів рослин. 27 видів птахів і 20 видів рослин занесені до Червоної книги України, серед них – чорні й сірі журавлі, осока Девелла, зозуліні черевички, булатка червона.

Перлиною парку є озеро Світязь. Вода в озері цілюща: містить срібло і гліцерин з невеликою гідрокарбонатною мінералізацією, тому промиті нею рани швидко загоюються, шкіра стає еластичною.

Світанок над озером Світязем

На озері Світязь

Дивовижна прозорість води уможливілює бачити в сонячну погоду дно на глибину до 8 м. Озеро є реліктом льодовикової епохи, а карстові процеси його поглибили. З боку Гряди воно мілке – можна відійти від берега на 150 м, тут роздолля для дітей. Але це мілководдя оманливе. Середня глибина озера – 7 м, а максимальна – 58,4 м. Тут вода чорна і викликає моторошне відчуття. А в центрі – дивовижно мальовничий острів. Славиться озеро й рибою. Відомий світязький вугор досягає 3 м завдовжки.

Із островом пов'язано безліч легенд. За легендою, записаною Адамом Міцкевичем, молода князівна не схотіла здаватися в полон ворожому війську й молила Небо, щоб воно захистило жителів замку від лютої помсти й безчестя і сховало його під землею. Не встигла вона вимовити останнього слова, як земля розступилася й покрила замок, а навколо ринула вода, що затопила ворогів. Лише острів нагадує про замок і надійно приховує його від лихого ока.

 Завдяки чому вода у Світязі цілюща?

Олика

Волинська обл., Ківерцівський р-н

Уперше згадується в Іпатіївському літописі близько 1149 р. Наприкінці XV ст. містечко, оточене земляними валами й фортечними стінами з дерева, належало луцькому старості І. Кішці. 1513 р. воно разом з посагом Ганни Кішки перейшло до Яна Радзивілла. Ян пропагував протестантські ідеї – спочатку лютеранство, потім кальвінізм. Так Олика перетворюється на осередок кальвінізму на Волині, а головним євангелічним храмом стає невеликий одно-нефний Петропавлівський костел, побудований литовським гетьманом П. Білим ще 1450 р.

Олика починає швидко розвиватися. Після того як у 1564 р. канцлер Великого князівства Литовського Микола Радзивілл (Чорний, 1515-1565 рр.) побудував потужний замок, вона отримує Магдебурзьке право. Зведений Яном Франкенштейном замок являє собою квадратне за планом (100x125 м) спорудження із чотирма кутковими бастіонами, на яких раніше стояли сторожові вежі. Куртини облицьовані цеглою й посилені розміщеними по периметру корпусами палацу. При Михайлові Радзивілли одноповерховий південно-східний корпус було надбудовано до трьох поверхів. Парадний в'їзд із західного боку вів через підйомний міст до воріт, прикрашених годинниковою вежею. У XVII ст. цю могутню фортецю захищало 202 гармати, тому ні татари, ні турки, ні козаки Б. Хмельницького не змогли її захопити. Це вдалося лише шведам у 1702 р.

Найгарнішою спорудою Олики є колегіаль-

Колегіальний костел Св. Трійці (1635-1640)

ний костел Св. Трійці, який у 1640-х рр. побудували архітектори Бенедетто Моллі й Джованні Маліверно на кошти А.С. Радзивілла. Костел був розкішно декорований скульптурою й барельєфами, виконаними львівським ск. М. Ерленбергом (відомим як Алемпекс). За взірць узято композицію фасаду римської церкви Іль Дезу (1584 р.), що започаткувала стиль бароко. Під костелом розміщувалася крипта, а територія була оточена захисною стіною з кутковими вежами-каплицями (1640 р.). Костел вважався найгарнішим у Речі Посполитій. Від його внутрішнього оздоблення залишилося 6 великих мальовничих полотен, які нині зберігаються у Львівській національній галереї мистецтв ім. Бориса Возницького.

Про колишнє бурхливе життя в Олиці нагадують і великий, але занедбаний польський цвинтар з напівзруйнованим костелом XVII ст., і Луцькі в'їзні ворота (1630 р.).

Який місцевий костел вважався найгарнішим у Речі Посполитій?

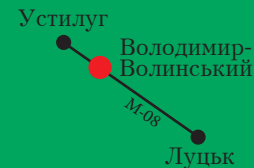
Внутрішній двір у замку Радзивілів (XVI-XVIII ст.) з годинниковою вежею

Східний в'їзд у замок

Володимир-Волинський

Волинська обл.

988 р. князь Володимир Великий, повертаючись після вінчання з принцесою Анною з Корсуня (Херсонеса) у Київ, біля місця впадіння р. Смоч у р. Лугу заснував місто й назвав його своїм ім'ям. 992 р. він створив тут Володимирську єпархію.

Місто мало стратегічне розташування на перехресті торговельних шляхів із країн Європи до Русі-України і Середнього Сходу, а також з Угорщини – до Литви. Це зумовило створення навколо міста потужного укріплення з ровом і валами до 10 м. Навіть сьогодні ці вали викликають захоплення. Площа дитинця становила 3,1 га (130x240 м), а саме місто досягало 50 га. Першим у місті став княжити син Володимира – Всеволод. Під час правління Мстислава Ізяславовича, згодом Великого князя Київського у 1160 р. будується величний Успенський собор. Після освячення він стає резиденцією волинських єпископів. Пізніше поруч із собором споруджується єпископський малий замок із дзвіницею. Собор є родовою усипальницею князів Мстиславовичів. Тут похований Великий князь Київський Роман Мстиславович, який заснував 1199 р. Галицько-Волинську державу. А за його сина – Данила Галицького місто досягло свого розквіту. Тоді ж будується унікальна пам'ятка архітектури – восьмипелюсткова за планом Свято-Василівська церква.

1262 р. за велінням ханського намісника руські князі руйнують укріплення Володимира,

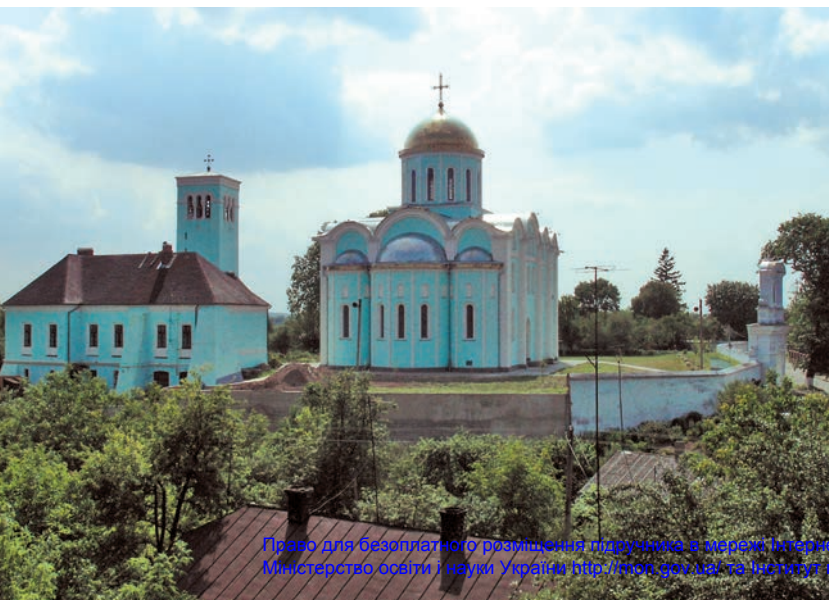
Свято-Василівська церква (кінець XIII ст.)

але зберігають місто. Цікаво, що 1365 р. в Успенському соборі князь Дмитро Боброк (Волинський) вінчався із сестрою Дмитра Донського Анною. 1336 р. місто переходить під владу Польщі, з 1370 р. – до Литви, а після Люблінської унії входить у Річ Посполиту. Наприкінці XV ст. Володимир одержав Магдебурзьке право. Про «польський» період історії нагадують виконані в стилі бароко єзуїтський костел Послання Апостолів (1755 р.) і костел Якіма й Анни (1751 р.).

У Володимирському колегіумі вчився і викладав видатний церковний діяч, киянин Феофан Прокопович (1677-1736 р.). Тут народився й відомий сходознавець і філолог Агатангел Кримський, один із засновників української Академії наук.

📖 Який Великий князь Київський похований у місті?

Вигляд на Успенський собор (1160) і єпископський малий замок (1494) із земляного валу дитинця X-XIII ст.

Свято-Успенський Святогірський Зимненський монастир

Волинська обл., Володимир-Волинський р-н, с. Зимне

Ви маєте нагоду побувати в зимовій резиденції святого князя Володимира, яку він заснував у 1001 році. Звідси й назва місцевості. Він побудував два храми і князівський терем на високому березі р. Луги неподалік від слов'янського язичницького капища (VI–VII ст.). Резиденція була укріплена земляним валом, залишки якого можна побачити й сьогодні.

Чернець Києво-Печерської лаври преп. Варлаам, повертаючись 1073 р. з паломництва до Афону, заснував біля князівської резиденції печерський монастир, а гору за аналогією з Афоном нарік Святою. Монастир же, як і в Києві, освятили на честь Успіння Пресвятої Богородиці, звідси і його назва. Судячи зі стародавніх написів на стінах печер, уже в ті княжі часи тут був підземний храм. Тепер у печерах розміщена маленька церква преп. Варлаама Печерського.

У документах монастир починає фігурувати з 1458 р. як власність князів Чарторийських. Вони зводять довкола нього фортечні стіни з чотирма вежами. На східній стіні добре зберігся бруствер з бійницями. З південного боку над в'їзними воротами підносила вежа-дзвіниця (1899 р., арх. М. Козлов).

Поза монастирським двором на північному схилі гори споруджується Свято-Троїцька церква-ротонда (1479 р.), у сусідстві з

якою – один із входів до печер. Інший вхід починався біля джерела неподалік р. Луги. Печери тяглися до південної стіни монастиря.

1495 р. лутський князь Ф. Чарторийський на місці дерев'яної церкви Володимира будує кам'яний Свято-Успенський храм, включений до північних мурів. Поруч стоїть церква Св. Іуліанії княгині Ольшанської (XVI ст.), яка побудована на залишках княжого терему. За сприяння князів Чарторийських у монастирі відкриваються друкарня, школа. Про Чарторийських нагадує і 720-кілограмовий дзвін, відлитий на їхнє замовлення у 1566 р. Монастир став їхньою родовою усипальницею. Монастир був навернений до унії 1682 р., і волинський староста Чацький перебудував православні храми на костели. 1795 р. монастир знову переходить у православ'я. 1939 р. його закривають, а 1991 р. він знову відроджується.

Монастир захищає ікона Божої Матері. Її, за переказами, подарував святий князь Володимир, одержавши від Константинопольського Патріарха. Іконі приписують багато чудес, але одне з них безсумнівне – в Успенський храм у роки Першої світової війни влучили 3 величезні снаряди, але жоден не розірвався. Так вони й залишилися в стіні собору, наочним свідченням про диво, що відбулося.

Колодязь біля південно-західної вежі

*Монастирське подвір'я.
Ліворуч – Свято-Успенський храм (1495)*

Вигляд на монастир із південного заходу

*Пам'ятник святому князю Володимирові
на тлі північно-східної вежі
та східних мурів (XV ст.)*

Монастир був у центрі найгостріших зіткнень між православ'ям, уніатством і католицизмом, що й відбилосся в еkleктиці його архітектурних стилів і ландшафтної організації подвір'я, характерної для кляшторів.

🔗 У чому особливість церкви преп. Варлаама Печерського?

*Вигляд на монастир із північного заходу.
На передньому плані – Троїцька церква (1465-1479)*

Луцьк (Лучеськ) уперше згадується в Іпатіївському літописі близько 1085 р. Назва міста, мабуть, походить від слова «лука» – вигин, що робить річка Стир, оточуючи історичний центр міста. 1093 р. утворюється Волинське удільне князівство, у складі якого Луцьк набуває важливого значення.

Верхній замок будувався протягом XI–XIII ст. і був основною ланкою системи укріплень Луцька, куди входили ще Нижній (Окольний) замок і міські мури. Верхній замок стояв на пагорбі, що омивався водами річок Стир і Малий Глушець. З пологого боку був викопаний глибокий рів, через нього до замку вів підйомний міст. Мури Верхнього замку, що загальною довжиною 240 м, по кутах замикали три вежі. В'їзна Надбрамна вежа, зведена наприкінці XIII ст., була спочатку триярусною. Після надбудови ще двох ярусів її висота досягла 27 м. Товщина стін нижніх ярусів – 3,6 м. Наприкінці XVI ст. п'ятий ярус перебудовано й завершено ренесансним аттиком. Друга вежа здіймалася над рікою Стир, тому називається Стировою (XIII–XIV ст.). Її висота – 27 м. Третя вежа – Владича, заввишки 13,5 м. У стародавні часи її утримували на кошти Владики, звідки й походить її назва. Князь Любарт Гедимінович у 1345 р. зробив замок столичною резиденцією Волинського князівства.

До початку XV ст. Луцьк набув значення одного з найважливіших політичних центрів Європи. Тут 1429 р. Великий князь Литовський Вітовт приймав монархів найбільших європейських країн для організації спільних зусиль, щоб протидіяти османській експансії. У зустрічі брали участь імператор Священної Римської імперії, королі Польщі й Данії, Великий князь московський Василь II (Темний), посланці Візантії, тевтонський grosмейстер, повноважні представники інших країн. Разом із челяддю Луцьк прийняв 15 тис. осіб. 1452 р. Луцьк отримав Магдебурзьке право й невдовзі перетворився в найбагатше місто Європи.

Свято-Троїцький кафедральний собор

*Замок Любарта.
В'їзна Надбрамна вежа.
Сліди арки в'їзду XIII ст.
і ніш підйомного мосту
добре видно
на фасаді башти*

*Подвір'я у замку
Любарта (XIII–XVI ст.)*

Визначні пам'ятки

- Замок Любарта (Верхній)
- Руїни Нижнього (Окольного) замку
- Церква Івана Богослова (руїни, XII ст.)
- Музей дзвонів
- Покровська церква (XV ст.)
- Хресто-Воздвиженська церква (1619)
- Кафедральний костел Св. Петра й Павла (1610) із дзвіницею (1539), келіями (1610) і підземеллям
- Свято-Троїцький кафедральний собор (1755)
- Монастир бригіток (1624)
- Монастир василіан (1647)
- Монастир тринітаріїв (1729)
- Монастир домініканців (келії, XVIII ст.)
- Монастир бернардинів з підземним ходом (XVIII ст.)
- Монастир шаріток (XVIII–XIX ст.)
- Синагога (XIV ст.)
- Кірха (XVII–XVIII ст.)
- Будинок Лесі Українки, де 1890 р. вона розпочала літературну діяльність
- Будинок Петра I (XVII ст.)
- Житлові будинки XVI–XVII ст.
- Музей Волинської ікони з унікальною іконою Холмської Божої Матері (Візантія, XI ст.)
- Музей сучасного українського мистецтва Корсаків

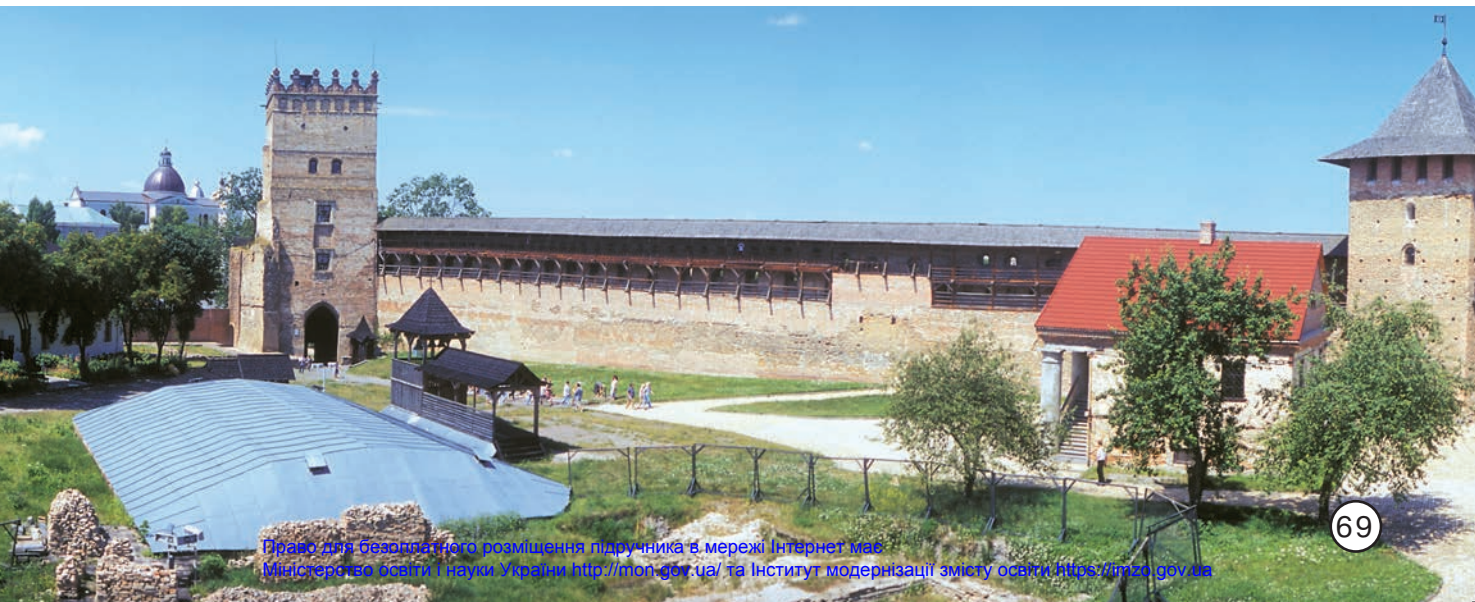

Кафедральний костел Св. Петра й Павла (1606-1610)

Законодавчою основою Русі-України з 1566-го й аж до кінця 1830-х рр. служив Другий Литовський Статут, відомий під назвою «Волинський». Апеляційний суд – Луцький трибунал з 1578 р. деякий час збирався у Луцьку. Його юрисдикція поширювалася на Волинське, Брацлавське і Київське воєводства. Збірник декретів цих воєводств називався Руською метрикою.

1569 р. місто перейшло під владу Польщі. Тоді був заснований монастир єзуїтів. Поляки звели кафедральний костел Св. Петра й Павла за проектом арх. Я. Бріано. 1617 р. організовано Луцьке православне Чеснохресне братство. 1619 р. братчики будують Хресто-Воздвиженську церкву. Храм має виразний оборонний вигляд. Адміністративно-торговельним центром у XIV-XVII ст. слугувала площа Ринок. 1795 р. після розділу Польщі Луцьк входить до складу Російської імперії. У XVIII ст. навколо Свято-Троїцького кафедрального собору формується сучасний центр міста.

📖 Яка подія відбувалася у Луцьку в 1429 році?

Бакота

Хмельницька обл., Кам'янець-Подільський р-н

Церква Св. Михайла (XII ст.)

Дивовижні за формою скелясті й карстові утворення Подільських товтр нагадують своїми обрисами загадкових тварин і легендарних героїв. А чудові краєвиди каньйону, що Дністер прорізав у товтрах, милують око. На цих землях був закладений Національний природний парк «Подільські Товтри». Одним із найчарівніших місць цього заповідника є славетна Бакота, що означає «бажане місце».

У XIII ст. вона була столицею давньоруського Пониззя, територія якого охоплювала гирла приток Дністра – річок Ушиця, Смолитрич, Збруч і доходила до лінії міст Бар – Гусятин. Бакота вперше згадується 1240 р. Спочатку Пониззя входило до складу Галицько-Волинської держави, потім тут був утворений татарський улус. 1362 р. Бакота переходить у володіння литовських князів Коріатовичів, які почали відновлювати фортечні споруди. Потім – як у калейдоскопі: Бакота опинилася під владою Польщі, Литви, Молдови, а в 1431-1434 рр. тут навіть існувала незалежна Бакотська Республіка.

На жаль, тепер ви не знайдете Бакоту на жодній мапі. Сталася трагедія: 1981 р. вона була затоплена водосховищем Новодністровської ГЕС. Разом із Бакотою під воду пішли й стоянки часів палеоліту й неоліту, пам'ятки поселення слов'ян часів черняхівської культури (II–IV ст.), давньоруське городище. Збереглися лише окремі місця поховань на прилеглих горах, залишки язичницького капища й давньоруської печі та легендарний Бакотський монастир.

Він збудований протягом X–XI ст., а в XII ст. ігумен Григорій заснував церкву Св. Михайла. Монастир стоїть у мальовничому місці на схилах Білої гори, на висоті 80 м над Дністром. Вузька стежка в'ється укосом гори серед лісу – і раптом перед вами постає сліпучо-білий схил, утворений тонкошаровими сланцями. Тут і притулилося печерне містечко. До нього з вершини гори, звідки відкривається чудова панорама заповідних місць, виводив гвинтоподібний прохід. Сам монастир складався з низки скельних келій з нішами для поховань і двоярусної церкви. Нижній ярус схований за підпірною чотириметровою стіною, а на другому ярусі – вівтарна частина завширшки 9 м. Вона складається із трьох нефів, що розділені стовпами. Ширина центрального нефа – 2,8 м, бокових – 2,2–2,6 м. Углиб вони сягають 6–9 м. На південній стіні південного нефа зберігся напис XII ст.

14 серпня 1893 р. церква була освячена. Відтоді цього дня тут збираються парафіяни, щоб відзначити свято Маковея, на честь семи святих мучеників Маковеїв, які після жорстоких катувань загинули за віру в Єдиного Бога. В Україні це свято відоме як Медовий Спас.

📖 Чому Бакоту не можна знайти на жодній карті?

*Панорама Дністра
з вершини Білої гори*

*Загальний вигляд
Бакотського монастиря*

Національний природний парк «Подільські Товтри»

Площа – 261 тис. га. До парку входять 15 заказників і 4 пам'ятки природи, серед них Китайське відшарування, печера Атлантида (завдовжки 1,8 км), Смотрицький каньйон і товтри Самовита. Унікальними геологічними утвореннями є: печери Малишка і Залучанська, товтри Першак і Теремець з печерами, скелі Сова, Голова велетня, Голова витязя.

Товтри (у перекладі «край», «вістря») – це рифовий бар'єр, що колись лежав на дні моря, який 15–20 млн років тому внаслідок підняття Карпат перетворився на скелясте дугоподібне пасмо. Він тягнеться від м. Броди через Збараж, Кам'янець-Подільський, переходить Дністер і простягається через Молдову й Румунію до Пруту. Флора «Подільських Товтр» налічує 1700 видів рослин, серед яких 300 ендемічних і реліктових. Особливо багатий цими рослинами заказник «Врублівецький ліс». Фауна представлена 365 видами хребетних тварин і 700 видами комах.

Хмельницька обл., Кам'янець-Подільський р-н

Бажаєте здійснити прогулянку в часі на 400 млн років у минуле? Тоді вам у Китайгород над р. Тарнавкою, який заснував 1507 р. А. Потоцький, а його син Станіслав побудував тут замок й оточив його фортечною стіною. Звідси й назва – Китай, що в перекладі

з тюркської означає «фортеця, укріплення». У Китайгороді зберігся кам'яний однефний костел Пресвятої Діви Марії з фасадом у барочному стилі. Поруч із ним – руїни палацу. На території села виявлені й залишки поселень трипільської культури і давньоруських племен. І це не дивно. Адже на південно-західній околиці Китайгорода є унікальне місце – геологічне «Китайське відшарування» силурійського періоду (440-400 млн років тому), коли з'явилися перші наземні рослини й щелепнороті риби. Тут можна здійснити подорож у часі на 400 млн років тому й побачити залишки фауни – брахіоподів, морських членистоногих – трилобітів, головоногих молюсків – наутилідів, коралів, черепашок, величезних раків, панцирних риб.

На Китайгородському схилі можна натрапити й на рідкісні реліктові рослини – гісоп лікарський і шиверекію подільську.

Що таке «Китайгородське відшарування»?

Краєвид на каньйон р. Тарнавки з Китайгородського схилу

Китайгородське відшарування

Являє собою повний розріз силурійських відкладень. Воно починається на лівому березі р. Тарнавки й займає весь схил височини, охоплюючи площу 60 га. Потужність відшарування становить 66-70 м. У світі мало місць, де є повний розріз силурійських відкладень, особливо, як у Китайгороді, легкодоступних для вивчення. Тут виділяються три шари верхнього силуру Поділля: нижній складається з піщаників, середній – зі сланців, верхній – вапняк, у якому розрізняють венлокський, лудловський і даунтонський яруси.

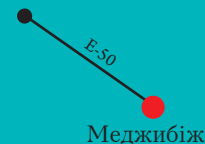

Стародавній єврейський цвинтар

Меджибіж

Хмельницький

Хмельницька обл., Летичівський р-н

Меджибізький замок (XIV-XVI ст.)

Меджибізький замок – легендарне давньоруське укріплення, що успішно протистояло татарським навалам. Місто розкинулося на високому лівому березі Південного Бугу, в який впадає притока Бужок. Звідси й походить назва Меджибожа. Уперше укріплення згадується в літописі Руському в 1146 р. У XIV ст. великий князь литовський Ольгерд починає будувати тут фортецю. У XVI ст. місто з ласки короля Сигізмунда Старого переходить у володіння великого коронного гетьмана й руського воєводи Миколи Синявського та його спадкоємців. За час його правління перебудовується замок, споруджується палац, а 1586 р. – церква. В її інтер'єрі збереглися фрагменти розпису XVI ст. 1593 р. місту надали Магдебурзьке право й незабаром воно досягло рівня Києва за чисельністю населення. З 1731 р. містом володіли князі Чорторийські – найбагатша родина у Польщі. Вони перебудували фортецю та надали їй елементів розкоші й вишуканості.

З Меджибожем пов'язано безліч історичних подій. Він відіграв важливу

роль під час Визвольної війни 1648-1657 рр. 1790 р. у замку розташовувався штаб польського героя Тадеуша Костюшка, а 1917 р. – генерала Павла Скоропадського, де він почав українізацію царської армії. 1846 р. у місті побував Тарас Шевченко.

Меджибіж – батьківщина хасидського руху (релігійно-містична течія в іудаїзмі). На єврейському цвинтарі міста спочиває прах засновника цього руху Ізраєля Баал Шем Това (1700-1760 рр.). 1772 р. у Меджибожі народився його онук Рабі Нахман – праведник, якому поклоняються хасиди. Його могила в Умані.

Про перебування в місті турецького гарнізону нагадують дві колони-каплиці (XVII ст.), побудовані над могилами турецьких воєначальників.

Свідчення колишньої розкоші міста – руїни Троїцького домініканського костелу (1632 р.), висадженого в повітря 1962 р.

Які важливі історичні події пов'язані з містом?

Хмельницька обл.

Гончарна (Різницька) вежа (1583) над р. Смотрич

Кам'янець-Подільський недаремно визнано туристичною Меккою України. Сюди їдуть заради Старого замку, описаного Г. Сенкевичем і В. Беляєвим, а як бонус одержують ще й Старе місто з красивою архітектурою. Воно розкинулося на високому плато, яке р. Смотрич обвиває гнучкою змією, утворюючи величезний острів. Таке ідеально укріплене самою природою місце люди стали використовувати з давніх часів. Уперше міс-

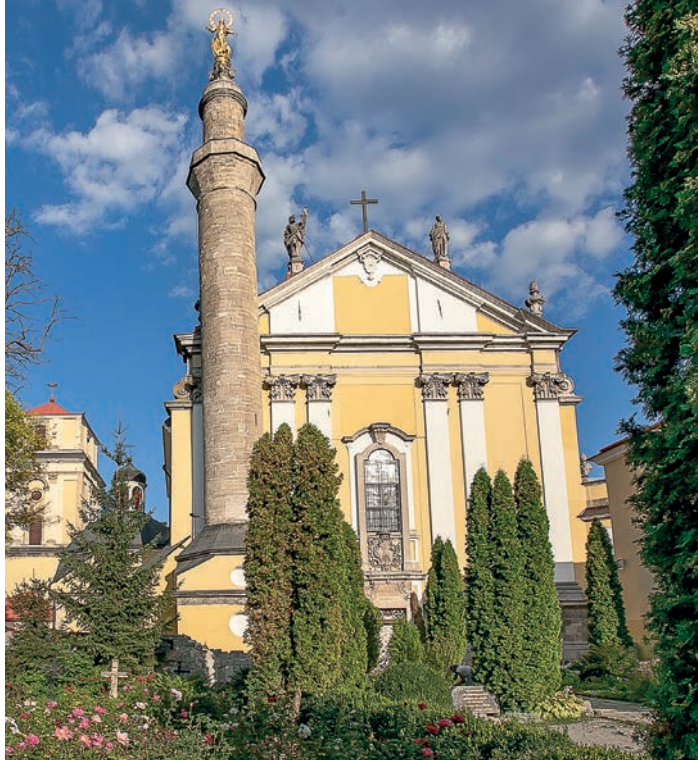
то згадується у вірменських хроніках близько 1060-1062 рр., а Магдебурзьке право одержує у 1374 р., під час князування братів Коріатовичів.

Старий замок несподівано постає за поворотом Старобульварного узвозу. Вузький перешийок скелі, перетворений багато століть тому у кам'яний Турецький міст, веде до казкового замку, і не завжди зрозуміло, де сирій камінь каньйону переходить у замкові стіни. Кажуть, що хан Осман, прийшовши сюди з багатотисячним військом у 1621 р., запитав: «Хто побудував такий могутній град?» – «Сам Бог», – була відповідь. «Нехай Бог тоді й бере його штурмом!» – вигукнув хан і повернув армію від Кам'янця.

Замок налічує 11 веж, кожна з яких має свою історію. Ці вежі, немов билинні витязі, обороняють місто-острів від непроханих гостей. Найбільша з них – Папська, у якій тричі відбував тюремне ув'язнення ватажок селянського руху Устим Кармелюк. У приземкуваті стіни Нової Східної вежі вмуровані ядра: так супротивникові давали зрозуміти про могутність фортеці. Усередині вежі – 40-метровий колодязь. Вежі тепер «заселені» восковими

Краєвид Старого Замку (XIV-XVII ст.) з повітряної кулі

*Кафедральний костел
Св. Петра й Павла XIV-XVII ст.*

фігурами історичних і літературних героїв.

У XVIII ст. за проектом французьких інженерів навколо Старого замку виростають земляні вали Нової фортеці. Тут проводяться лицарські турніри, і кожен травень стартують у небо десятки повітряних куль учасників «Повітряного братства».

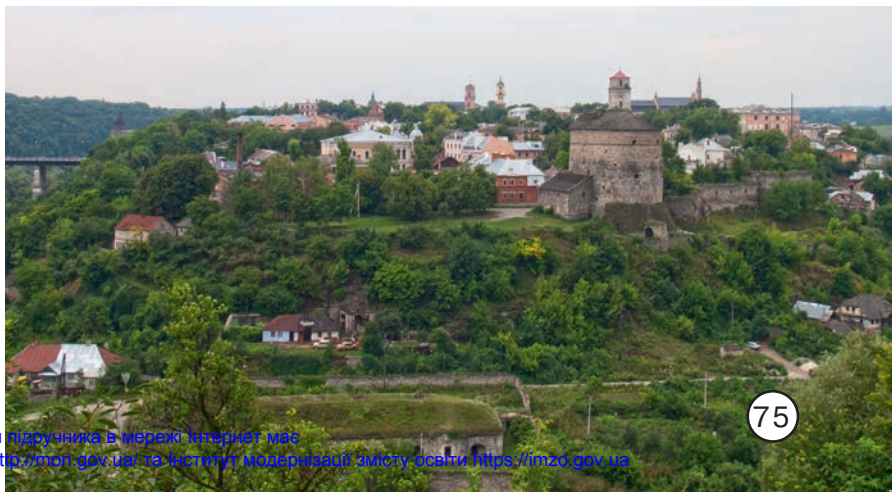
Старе місто-острів також було укріплене: величні вежі оточують його навколо. Гончарну вежу (1583 р.) прекрасно видно з Ново-планівського моста (1874 р.) скошені бійниці її верхнього ярусу так хитро сконструйовані, що потрапити ворогові в них було нелегко. До вежі прилягає синагога XIX ст. Якщо з першої площі Старого міста, Троїцької, піти праворуч, дорога приведе до найбільшої з веж – семиярусної Кушнірської, або Баторія (1585 р.). До неї прибудовані Вітряні ворота, що дістали назву в 1711 р., коли у царя Петра I, який гостював у місті, тут вітром здуло з голови трикутного капелюха.

*Краєвид Старого міста
з північного сходу. У центрі –
вежа Стефана Баторія (1585).
Внизу – порохові склади*

Унизу, під вежею, – пам'ятка промислової архітектури – пивзавод, який 1872 р. заснувала баронеса Евеліна Юній. Брукована вуличка веде вниз, до найромантичнішого куточка міста – Польської брами. Туристів сюди водять рідко, лише байдужі рибалки намагаються щось піймати в каламутному Смотричі. Не так було 500 років тому. Уздовж русла Смотрича розміщувалася складна система шлюзів з воротами-брамами: коли ворог наближався, шлюзи опускалися, каньйон ставав неприступним. Із протилежного боку Старого міста, навпроти Польської брами є брама Руська (так тоді називалася Галичина – Русь, *Russiae*). Час не пощадив їх, а від шлюзів збереглися лише прибережні вежі.

Якщо від Троїцької площі пройти через Триумфальну арку (1781 р.), то потрапиш до найчарівнішої споруди міста – кафедрального костелу Св. Петра й Павла. Де ще у світі знайдеш у християнському храмі мінарет, а на мінареті – золочену статую Мадонни? Це парадоксальне поєднання – пам'ять про 27-літнє правління турків у Кам'янці (1672-1699 рр.). Польська влада, повернувши собі місто, вирішила не ламати 36-метрового мінарета, що виростає з каплиці XVI ст. Навпаки, 1756 р. на його вершині встановили привезену з Данцига статую Богоматері. Статуя з цікавинкою: за проектом військового інженера Християна Дальке був використаний принцип іграшки іванець-киванець. Жоден порив вітру не зможе скинути Діву Марію, яка балансує на земній кулі, з її своєрідного постаменту.

У каплиці Радників зберігається найкращий в художньому плані скарб міста: надгробок 21-літньої Лаури Пшездецької з Чорного Острова. Після невдалої кінної

Старий Замок, вигляд зі сходу

прогулянки дівчина зламала хребет. Вона довго хворіла, а згодом померла. Засмучені батьки замовили 1874 р. скульпторові Віктору Бродському пам'ятник. Майстер створив з мармуру шедевр: красуня лежить, як жива, але скорботний ангел погасив факел життя; книга назавжди відкрита на двадцять першій сторінці.

Храмів у місті багато. Неподалік від найстарішої в Україні Ратуші у небі височіє дзвіниця домініканського монастиря. Поблизу – костел Діви Марії (1617-1672 рр.). Поруч – Тринітарський костел, прикрашений скульптурами. Серед православних храмів вирізняється дерев'яна Христо-Воздвиженська церква (1799 р.), що у передмісті Карвасари, а також своєрідна триконхова Петропавлівська церква (1580 р.)

над Польською брамою. Такі храми будували лише на Поділлі. Найстаріша оборонна церква – Миколаївська, що визирає із-за руїн величезного вірменського костелу. Товщина стін мініатюрного храму – півтора метра!

Серце стародавнього міста – Ратуша (XIV-XIX ст.). З її балкона герольди зачитували королівські укази, а поруч на площі стояв ганебний стовп, біля якого катували гайдамаків. У підземеллях магістрату чекали своєї долі засуджені. Про їхні відчуття можна довідатися, заглянувши в музей «Суд у середньовічному Кам'янці». На другому поверсі магістрату розташований Музей грошей. На майдані Вірменський ринок у духовній семінарії (1789 р.) вчився батько відомого письменника Ф. Достоєвського.

Нижче стоїть палац коменданта фортеці Яна де Вітта, де провінційними вечорами

Нова Східна башта. Колодязь. Колесо для підйому води

Нижня Польська брама (XV-XVI ст.)

*Краєвид Старого міста з північного заходу.
Праворуч – Старий Замок*

Визначні пам'ятки

- Кравецька вежа (XIV-XVII ст.)
- Різницька вежа (кінець XVI ст.)
- Вежа «На Броді» (XV-XVI ст.)
- Турецькі bastiони (XVII ст.)
- Вірменські bastiони (XV-XVII ст.)
- Тринітарський костел (1765)
- Казематна вежа (1667-1783)
- Порохові склади (1779)
- Руський магістрат (XVI-XIX ст.)
- Петропавлівська церква (1580, 1834) із фресками (XVI ст.)
- Миколаївська церква-фортеця (XIII-XIV ст.)
- Дзвіниця вірменського Миколаївського костелу (XV-XVI ст.)
- Вірменські склади (XVI-XVII ст.)
- Францисканський монастир (XVII-XVIII ст.) з костелом Діви Марії (1617-1672)
- Домініканський жіночий монастир з костелом Св. Михайла (1750)
- Палац Чарторийських (XVI-XIX ст.)
- Казарми фортеці (1788)
- Покровська церква (1864)
- Земська лікарня (1872)
- Грот-колодязь (XVI ст.)
- Будинок кам'янецького старости (XV ст., 1560)
- Палац подільського єпископа (1627)
- Палац вірменського єпископа (XV-XVII ст.) з археологічним музеєм і лапідарієм
- Єзуїтська колегія (1756)
- Георгіївська церква (1861)
- Комплекси Польської та Руської брам (XIII-XVII ст.)

Ратуша та Вірменський колодязь

нудьгувала невістка коменданта, грекиня Софія де Вітт. Для неї Потоцький створив в Умані парк «Софіївка». Доля усміхнулася Софії. Адже польський посол Боскамп-Лясопольський віз красуню-грекиню монархові в подарунок, але її випадково побачив син коменданта і закохався. Відбувається таємне вінчання в Зінковецькому костелі поблизу замку – і Софія стає шляхтянкою. Як інакше могла скластися доля дівчини, підказують руїни гаремної в'язниці, розташовані неподалік. Сюди кидали непокірливих наложниць намісника Поділля Галіль-паши. Біля в'язниці стоїть його будинок, а вище – старий вірменський госпіталь (XVII-XIX ст.).

У червні 1919 р. Кам'янець стає столицею УНР на чолі із Симоном Петлюрою. Тут відбувалися перемовини С. Петлюри та диктатора ЗУНР Є. Петрушевича. Згодом місто займали поляки, червоні й знову Директорія, але 14 листопада 1920 р. вона назавжди залишила Кам'янець. Тут збереглося багато місць, пов'язаних з діяльністю УНР та її очільників.

🔗 Чому Кам'янець-Подільський визнано туристичною Меккою України?

Львів має яскраву індивідуальність. Він зачаровує і огортає вас вишуканим ароматом середньовіччя, заврожує вигадливим модерном, збуджує розкішним бароко і прохолоджує виразним конструктивізмом. Унікальний ансамбль історичного центру Львова входить до Списку Всесвітньої спадщини ЮНЕСКО.

Хоча Львів доволі молоде місто, його історія бурхлива й насичена. Місто заснував галицько-волинський князь Данило Романович у 1241 р. і назвав його на честь свого сина Лева. Князь Лев Данилович переніс до Львова столицю Галицько-Волинської держави. 1340 р. Львів був завойований польським королем Казимиром III. Незабаром, 1356 р., місто отримало Магдебурзьке право. У 1362 р. на місці старого укріплення на горі Казимир III закладає нову кам'яну фортецю, що, як і гора, має назву Високий Замок.

Львів бурхливо розвивається і стає найбільшим транзитним торговельним центром. Через нього пролягають шляхи в Молдову, Краків, Познань, Гданськ, Нюрнберг, Гамбург. А в Кафі (Феодосія, Крим) львівські купці займали цілий квартал. Навколо нового міста побудували добре укріплену фортецю, що налічує 18 веж. Тепер про неї нагадують Порохова вежа та Міський арсенал. Місто мало чотири входи: двоє воріт і дві брами. Єзуїтська брама вела

до Кафедрального (Латинського) собору, а Руська, що в кінці вул. Руської, – до монастиря кармелітів босих. Зведення Кафедрального собору розпочав львівський архітектор Петро Штехер у 1360 р. Будівництво продовжили Йоахім Гром і Амброзій Рабіш із Вроцлава, а завершив Ганс Блехер у 1493 р. До нашого часу збереглася каплиця купецької родини Боїмів, споруджена у 1615 р. з північно-східного боку Кафедрального собору. Вона прикрашена скульптурами, барельєфними й горельєфними композиціями не лише ззовні, а й усередині. Її немає аналогів в архітектурі європейського ренесансу.

Уже на початку XVII ст. Львів визнавали найгарнішим містом Європи. І добру славу йому створювали у цьому ансамблі площі Ринок і Успенської церкви. Протягом шести століть площа Ринок була центром торгівлі, політичного, культурного й економічного життя міста. Тут містилися магістрат і суд. Ансамбль площі, що будувався протягом XVI–XVIII ст., і донині зберігає планування XIV ст. Особливо виокремлюється будинок (№6) львівського купця Корнякта. Для його спорудження у 1580 р. за основу було взято будинок XV ст., від якого зберігся готичний зал. Згодом будинок перебудовано у палац, у якому 1686 р. був підписаний «Вічний мир» між Річчю Посполитою і Московською державою. З кожним будинком, що на площі Ри-

Геральдичний лев біля будинку Ратуші

*Кафедральний (Латинський) собор (1360-1493).
Кравид міста з Ратуші*

нок, пов'язано багато історій і легенд. Ці будинки поєднує 65-метрова Ратуша (1835 р.), яку охороняють два геральдичні леви – символ міста.

Поруч із площею Ринок на вул. Руській розташований чудовий ансамбль Успенської церкви. Домінанта ансамблю – вежа Корнякта, що побудована у 1578 р. італійцем Петром Барбоном. Її четвертий ярус і барочне завершення із чотирма вежами були добудовані наприкінці XVII ст. Спрямована на 66-метрову висоту вежа виразно контрастує з витягнутою Успенською церквою. Її споруджено у 1591-1629 рр. на кошти Львівського братства, владик Молдови, українського гетьмана Сагайдачного і московського царя Федора Іоановича. До вежі Корнякта прилягає каплиця Трьох святих (1591 р., арх. А. Підлісний). Кам'яний різьблений портал каплиці – шедевр архітектурної пластики XVI–XVII ст.

Перлиною львівської архітектури є ансамбль собору Св. Юра, виконаний у стилі рококо. Його заклав у 1744 р. архітектор і скульптор Бернард Меретин, а закінчили Себастьян Фесінгер і скульптор Й. Пінзель у 1764 р. У храмі зберігся найстаріший в Україні дзвін «Староюрський», відлитий 1341 р.

1772 р., після поділу Польщі, Львів перейшов у володіння Австрії й став називатися Лембергом. Через рік тут був заснований університет. Становлення Львова як культурного центру українців почалося із заснування 1848 р. у Лемберзі (Львові) «Головної руської ради», що сприяло зростанню самосвідомості русинів (українців) на Галичині.

Львів – батьківщина відомого письменника Л. ван Захер-Мазоха (від імені якого походить поняття «мазохізм»), фантаста Станіслава Лема, засновника австрійської школи економіки Людвіга фон Мізеса, актора Амвросія Бучми.

📖 *На честь кого місто отримало назву?*

Визначні пам'ятки

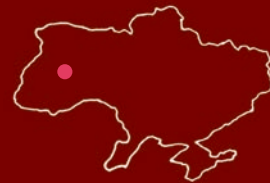
- Старий Ринок
- Церква Івана Хрестителя (1250)
- Церква Св. Миколая (1264)
- Церква Св. Онуфрія (1518) з монастирем. Тут 1574 р. І. Федорович надрукував перші українські книги
- Церква Св. Параскеви П'ятниці (XIV-XVII ст.)
- Костел Марії Сніжної (XIII ст.)
- Вірменський собор (1370)
- Порохова вежа (1556)
- Міський арсенал (1556)
- Королівський арсенал (1639)
- Кафедральний (Латинський) собор (1360-1493) з каплицями Кампіанів (1619) і Боїмів (1615)
- Монастир кармелітів босих (1634)
- Ансамбль площі Ринок з Ратушею (XIV-XIX ст.)
- Ансамбль Успенської церкви (1572-1629)
- Ансамбль монастиря бернардинців (1600-1736)
- Ансамбль монастиря домініканців (XVIII-XIX ст.)
- Собор Св. Юра (1764)
- Костел єзуїтів (1630)
- Театр опери й балету (1900)
- Парк «Високий замок» (1835)
- Парк ім. І. Франка (колишній Єзуїтський сад, XVII-XIX ст.)
- Стрийський парк (XIX ст.)
- Личаківський цвинтар
- Національний музей ім. Андрея Шептицького
- Львівська національна галерея мистецтв ім. Бориса Возницького
- Музей сакральної барокової скульптури Пінзеля

Ансамбль Успенської церкви (1572-1629)

Палац Яна III Собеського. Італійський дворик

Львівська обл., Буський р-н

Олеський замок спорудив один із синів галицько-волинського князя Юрія I Львовича (Андрий, або Лев) на місці давньоруської фортеці. Перша документальна згадка 1327 р. Замок стоїть на вершині 40-метрового крутого пагорба й свого часу був потужною неприступною фортецею. Навколо замку була заболочена рівнина і велике озеро, утворене р. Ліберцією. Він мав стратегічно важливе положення між Львівською і Волинською землями, тому в XIV-XVI ст. за право контролю над ним боролися литовські князі, королі Угорщини й Польщі. У середині XV ст. замок успішно витримав татарські набіги. 1512 р. та 1519 р. його руйнували татари. Згодом фортецю відбудовують у традиціях італійського Відродження, а в центрі дитинця викопують колодезь завглибшки 42 м. 1605 р. власником замку стає руський воєвода і львівський каштелян Іван Данилович. За його владарювання добудували корпуси, спорудили надбрамну вежу так, що висота стін перевищила 10 м. З південного боку замку закладено регулярний італійський парк.

1629 р. в Олеському замку народився майбутній король Польщі Ян III Собеський, мати якого, Софія-Теофіла, була дочкою Івана Даниловича. Тут провів дитинство Богдан Хмельницький (його батько служив у Даниловичів).

1725 р. Олеський замок переходить у власність Станіслава Жевуського. Замок перебудовують на розкішний палац, прикрашають ліпленням, у парку встановлюють скульптури французького майстра Б.-Ж. Леблана.

Нині тут працює філія Львівської національної галереї мистецтв ім. Бориса Возницького і представлена чудова колекція дерев'яних скульптур XIV-XIX ст., гобелени, стародавній меблі й живопис.

Навпроти замку – костел Йосипа і келії монастиря капуцинів (1739 р.). В Олеську також зберігся оригінальний, споруджений 1545 р. у ренесансному стилі Троїцький костел.

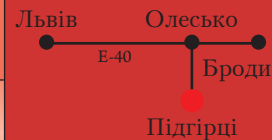
📖 Який король народився в Олеському замку?

Олеський замок (XIII–XVIII ст.)

Підгірці

Львівська обл., Бродівський р-н

Вигляд замку з південного заходу

Уперше згадуються 1432 р. як володіння Івана Підгорецького. 1633 р. селище купує коронний гетьман Станіслав Конецпольський і на місці старих укріплень на високому пагорбі зводить новий замок-фортецю.

У 1640 р. венеціанський архітектор Андреа дель Аква будує замок, а фортифікаційні спорудження проєктує французький інженер Гійом де Боплан. Їм удалося блискуче поєднати пишноту парадного палацу з надійністю бастионних укріплень. Із трьох зовнішніх боків сухі рови були облицьовані каменем, а до північної куртини прилягав закладений на схилах гори регулярний парк.

Замок-фортеця неодноразово витримувала напади татар і турків, а 1728 р. його власником став А. Жевуський. Він зробив кардинальну реконструкцію й додав палацу більш світського характеру. Фланкований вежами палац став

триповерховим, квадратним за планом зі стороною 100 м. Парадні сходи надавали йому імпозантного вигляду. Палац прикрашено портиками, павільйонами з гротами й трьома парковими терасами в італійському стилі. Схил гори також був спланований у вигляді терас із декоративними композиціями з кущів.

На південь від замку простягається регулярний парк. По центральній осі на відстані 300 м від палацу в 1752-1766 рр. за проєктом інженера С. Романуса був споруджений костел-ротонда Св. Йосипа і Воздвиження. Його портик прикрашений вісьмома скульптурами ск. С. Фессінгера. Збоку храму на високих колонах зведені скульптури Богоматері й св. Йосипа (французький ск. Леблан). Вони надають парковій алеї оригінального завершення. Інтер'єр облаштував у 1766 р. художник Л. Смуглевич.

Чудовими інтер'єрами палацу захоплювалися вельможні особи Європи. Просторі зали були оформлені в різних стилях і мали назви: Золотий, Китайський, Дзеркальний, Лицарський, Зелений, Мозаїчний. Вони були прикрашені коштовними породами дерева, мармуровими каменями, кришталем, гобеленами, золотом. Багато реліквій останніх власників з роду Сангушків зберігаються в їхньому родовому фонді в Бразилії, а деякі картини й предмети старовини – у музеях Львова.

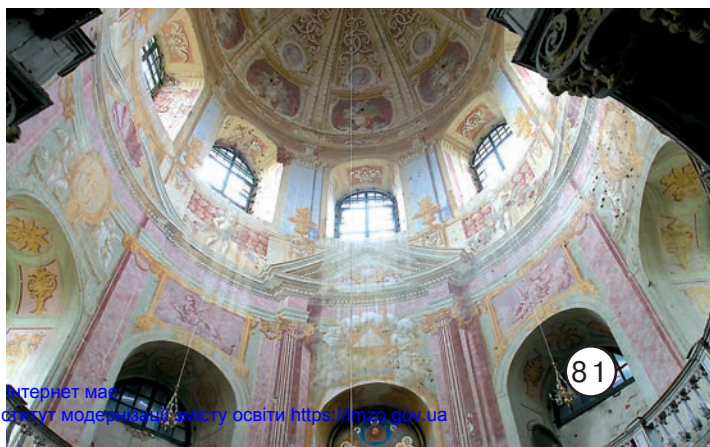
Також вражає городище (160 га) давньоруського міста Пліснеськ (X-XIII ст.) із сімома оборонними валами, монастир (XVII-XVIII ст.) та Оленін парк (XVIII ст., 17 га).

Яке знамените давньоруське місто було розташоване у Підгірцях?

Костел
Св. Йосипа
і Воздвиження

Інтер'єр
костелу
Св. Йосипа і
Воздвиження

Львівська обл.

Золочів обороняв Львів зі сходу. Звідси – одна з версій назви міста («злочев» польською – «зло чув»). Перші дерев'яні укріплення при злитті рік Золочівка й Млинівка з'явилися ще у XIII ст. У 1427 р. «вілла Золочів» згадується як власність литовської родини Щеголів. За Станіслава Сенинського, у 1523 р., Золочів одержує Магдебурзьке право. Наприкінці XVI ст. Золочів переходить у власність магнатів Собеських. 1634 р. батько майбутнього короля Польщі Яна III Собеського перебудовує замок і перетворює його на неприступну фортецю. Чотирикутний в плані замок оточував глибокий рів з мостом перед в'їзними воротами з надбрамним корпусом. По кутах фортеці містилися п'ятикутні земляні бастиони з декоративними сторожовими вежами з гербами. Оборонна система була насичена різними хитрощами й пастками.

Великий палац замку збудований у стилі італійського Ренесансу. Тут вражає батальна картина італійського художника Мартіно Альтомонте «Битва під Парканами» і тронний зал Яна III Собеського (реконструкція). Окрасою замку визнано рідкісний для Європи «Китайський палац» – будівля-ротонда. Його побудував Ян III Собеський для своєї дружини, чарівної француженки Марії-Казимири де Аркуйон. Її сина, королевича Якова, хрестив Людовик XIV. За Марії-Казимири Золочівський замок досягає розквіту, тут закладають дивовижний сад, заснований на принципах гармонії Сходу. Про рівень культури, що панувала тоді в Золочівському замку, свідчить такий цікавий факт: тут було 7 унікальних в інженерному відношенні вбиралень (у Версалі на ту пору ще користувалися нічними горщиками).

Після смерті Яна Собеського наприкінці XVII ст. замок, перейшовши у власність родини Радзивілів, занепадає. Його викупує австрійський уряд і 1872 р. влаштовує тут в'язницю. Тепер у замку філія Львівської національної галереї мистецтв ім. Бориса Возницького.

У Золочеві розташований Центр космічного зв'язку.

Біля Золочева народився Маркіян Шашкевич – поет, один з організаторів просвітницького гуртка «Руська Трійця», а у Золочеві – Роалд Гоффман, лауреат Нобелівської премії (1981 р.).

Що свідчило про високий рівень культури мешканців Золочівського замку?

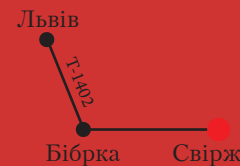
Китайський палац-ротонда

Загальний вигляд Золочівського замку (XVI–XVII ст.)

Свірж

Львівська обл., Перемишлянський р-н

Вас неодмінно захопить надзвичайно мальовниче розміщення Свірзького замку. Перша письмова згадка про Свірж датується 1427 р. Тоді його відвідав польський король Владислав II. У XVII ст. Свірж мав важливе стратегічне положення на шляху до Львова з небезпечного південно-східного боку. Замок стояв на горі Белз, круті схили якої із трьох боків оточували ставки й непрохідні болота. З півдня замок прикривав глибокий і широкий рів та комплекс укріплень, від якого збереглися залишки оборонної вежі (1484 р.), що сягають 6 м заввишки.

Згідно з архівними документами, у XVI ст. замок належав шляхетському роду Свірзьких. 1530 р. вони почали перебудовувати замок, і ця дата збереглася над головним палацовим порталом. Про цей період нагадують елементи ренесансного декору – кам'яні різьблені лиштви вікон, білокам'яні портали й чудовий рельєфний грифон.

Підземний хід вів на південному боці південно-західної вежі від замку до Успенського костелу в замковому парку. Кам'яний костел був побудований 1546 р.

1648 р. замок спалили татари, потім його захопили козаки. У другій половині XVII ст. він

Парадний південний фасад фортеці з в'їзною брамою

переходить у власність графа Цетнера. Той, очевидно, залучив для зміцнення й перебудови замку відомого військового інженера генерала Павла Гроздецького. Оновлений замок витримав облогу турків у 1672 р. і татар у 1675 р. У такому вигляді, відреставрований у 1926 р., він зберігся дотепер.

✚ Скільки разів Свірзький замок витримав облогу ворогів?

Західний фасад Свірзького замку (XVI–XVII ст.)

У XIV ст. Рудки були хутором села Бенькової Вишні. Назва походить від рудої глини, розповсюдженої в цих краях. У XVIII ст. місто одержало Магдебурзьке право. У Рудках зберігався чудотворний образ Божої Матері, який ще у XVI ст. привіз поміщик Єжи Чурилла. 1728 р. ікона було перенесено до Успенського костелу, побудованого на місці дерев'яного. 1946 р. цей чудотворний образ вивезено до Польщі, а 1996 р. його копію було короновано Львівським архієпископом М. Яворським. Поруч із костелом збереглася вежа-дзвіниця XVII ст.

У середині XVIII ст. ці землі належали родині Урбанських. Дочка Терези Урбанської і Юзефа Фредро вийшла заміж за Войцеха Семенського, депутата конфедерації руського воєводства, що звів у Беньковій Вишні палац. Через борги прилеглим монастирям маєток розорився і його на аукціоні у 1796 р. придбав син Юзефа Фредро – Яцек, батько Олександра Фредро. Палац на той час згорів – і родина жила у флігелі й «флігельку». Із цим маєтком в Олександра пов'язані найприємніші дитячі спогади, втілені в його комедіях. 1833 р. він зводить тут новий палац за власним проектом, навіяним гравюрами з романів Вальтера Скотта. У 1842 р. поруч із палацом будують оранжерею і павільйони. З тераси палацу, що стоїть на краю височини, відкривається чудовий краєвид ставка й парку.

О. Фредро був похований у крипті Успенського костелу в Рудках. 1879 р. у Львові йому встановили пам'ятник, який поляки, депортовані у 1945 р. зі Львова, перевезли до Вроцлава.

Чий чудотворний образ зберігався у Рудках?

Поховання О. Фредро
у крипті Успенського костелу

Олександр Фредро

Видатний польський комедіограф народився 1793 р. З 1809 р. учасник Наполеонівських кампаній, зокрема й походу на Росію, за що був нагороджений золотим хрестом «За мужність». Після зречення Наполеона у 1815 р. повернувся в Бенькову Вишню. Автор комедій «Чоловік і дружина», «Дами й гусари», «Помста» (екранізація Анджея Вайди). У 1850-1855 рр. жив у Франції. Член Академії наук у Кракові, член львівського парламенту. Почесний громадянин Львова (1839). Мав великий вплив на свого внука – Романа, майбутнього митрополита Андрея Шептицького (нар. 1865 р.). Помер у Львові у 1876 р.

Вежа-дзвіниця та Успенський костел, де похований О. Фредро

Парадний фасад палацу Олександра Фредро

Белз

Львівська обл., Сокальський р-н

Лежить на височині серед заболоченої долини, де зливаються річки Солокія і Речиця, звідси й назва Белз (давньоруське «бевзь» – заболочена місцевість).

Близько 981 р. київський князь Володимир побудував в урочищі Замочок укріплення, які згодом захопили поляки. 1030 р. місто відвоював київський князь Ярослав Мудрий. Белз посідав важливе місце в системі фортець західних кордонів Русі-України. Через нього проходили торговельні шляхи з Польщі в Київ, Овруч і Візантію. 1170 р. Белз стає столицею окремого Белзького князівства. За володіння ним ішло запекле суперництво між Литвою, Угорщиною, Польщею і Руссю-Україною. 1234 р. Белз переходить у володіння князя Данила Галицького, 1340 р. – під владу Литви, 1349 р. – польського короля Казимира, потім знову Литви. 1377 р. після семитижневої облоги Белз захопив угорський король Людовик. Він надає місту Магдебурзьке право, підтвержене у 1509 р. Із 1462 р. Белз знову в складі Польського королівства. 1772 р. переходить під юрисдикцію Австро-Угорської імперії, після чого починається новий період розквіту міста. 1789 р. імператор Йосип II зрівнює у правах євреїв і християн, і Белз перетворюється на великий торговельно-економічний центр, яким керують хасиди.

Із Белзом пов'язана історія відомих християнських святинь. Так, в урочищі Клименщина в Десятинній церкві тривалий час зберігалися мощі св. Папи Климента, які князь Володимир привіз із Херсонеса. А його дружина княгиня Анна подарувала князівському храму ікону Богоматері, написану, за переказами, самим євангелістом Лукою. 1377 р. князь В. Опольський, рятуючись від угорського короля, вивіз її з Белза. Перебуваючи вже у своїх володіннях, він заночував у селі Ченстохів. Свята ікона була залишена в парафіяльній церкві, а на ранок її «не могли зрушити з місця». Так і перебуває там до наших днів Ченстохівська ікона Божої Матері. А в Белзі, у колишній каплиці Св. Валентина в Замочку, збираються помістити її лазерну копію.

2001 р. Белз оголошений Державним історико-культурним заповідником. Відновлюються Домініканський монастир (XVII ст.), монастир домініканок (XVIII ст.), ратуша (XVII ст.). Заслугує на увагу дерев'яна П'ятницька церква (XVII ст.).

Які найвідоміші християнські святині пов'язані з Белзом?

*Собор Св. Миколая
в урочищі Замочок (1926)*

Каплиця Св. Валентина (1935)

*Мацеви на юдейському
кладовищі*

Костел Св. Миколая (1653)

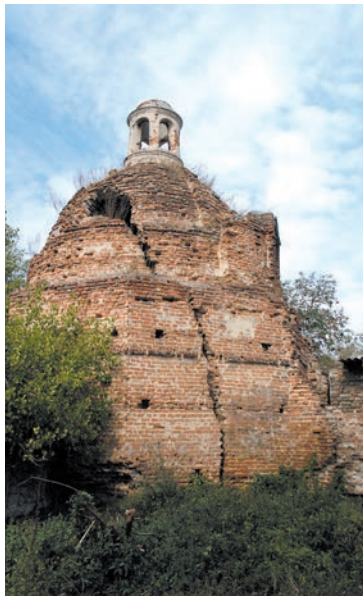

Назва Сокаль походить від давньоруського «сокальця» – «харчевня». Імовірно, біля переправи р. Західний Буг на жвавому торговельному шляху була харчевня для мандрівників. Уперше згадується 1377 р., а Магдебурзьке право Сокаль отримав від мазовецького князя у 1424 р. 1462 р. місто переходить під владу Польщі. З 1499 по 1523 р. син кримського хана

Ахмет робить дев'ять спустошливих нападів, фактично знищивши місто. Тоді городяни переселяються на правий берег річки, засновують нове місто і зводять укріплений замок.

У Сокалі зберігалася чудотворна ікона Божої Матері, яку написав, за переказами, литовець Венжин у 1392 р. після чудодійного повернення йому зору. Коли ікону перенесли зі зруйнованого міста в маленьку каплицю, до неї почалося масове паломництво. Тоді у 1598 р. холмський єпископ С. Гомолінський звернувся до бернардинців, щоб вони взяли ту каплицю під опіку. На цьому місці ченці почали будувати монастир. Перший камінь у 1604 р. заклав єпископ Єжи Замойський. Будівництвом опікувалися король Польщі Сигізмунд III і канцлер Ян Замойський.

Фортечна вежа монастиря бригіток (1611)

Кафедральний собор Св. ап. Петра й Павла (1910)

Центр міста.

Кірха (1939) і бані Петропавлівського собору

Петро Ратенський

Прізвисько Ратенський Петро отримав на честь заснованого ним монастиря на р. Рата. Король Русі Юрій Львович 1305 р. запропонував патріарху Афанасію I кандидатуру ігумена Петра на митрополита Галицького. Тоді помер київський митрополит Максим. Патріарх Афанасій I об'єднав митрополії і наставляє 1308 р. Петра Ратенського митрополитом Київським і Галицьким з титулом митрополита Київського й усїєї Русі. Митрополит Петро повертається до Львова, потім переїздить до Києва, а згодом до Володимира на Клязьмі. Саме Петро заохочує московського князя Івана I Калиту до будівництва кам'яного Успенського собору. Тут же й був похований (1326). Перший канонізований святий північно-східних земель Русі-України (1339).

Монастир бернардинців (1604-1619)

Архітекторові Б. Авелідесу вдалося побудувати виняткової краси костел Матері Божої, чудово вписаний в ландшафт. Навіть кількарізові перебудови й руйнування, спричинені пожежами й набігами, не змогли порушити його початкову гармонію. Костел освятили 1619 р., а 1748 р. майстер Я. Чернявський із Жовкви встановив на вежі дзвіниці годинники. 1724 р. львівський архієпископ і два єпископи провели коронацію ікони Сокальської Божої Матері. Монастир здобув таку славу, що навіть татари у 1655 р. не наважилися його штурмувати. Його порівнювали з монастирем Лорето в Італії. На жаль, 1843 р. ікону було втрачено, а після приєднання Белзько-Сокальських земель до України у 1951 р. велика бібліотека й архіви монастиря були вивезені до Кракова. Тепер на території монастиря розміщується в'язниця.

Розквіт Сокаля у XVI–XVII ст. відбувався завдяки прочанам і торговельним пільгам міщан. У першій половині XVI ст. почали будувати Миколаївську церкву-фортецю. Привертає увагу її оригінальна приплюснена баня у формі шолома, на низькому барабані, встановлена на пологому даху. Вражають потужні контрфорси, а товщина її стін становить 2,4 м. На східній стіні апсиди збереглися розписи 1756 р. А 1594 р. тут від-

бувалася історична нарада церковних ієрархів із Владикою Копистенським, присвячена унії з Римом. Однак після підписання унії у 1596 р. сокальці не приєдналися до неї. Легенда розповідає, що під цією церквою є замуроване підземелля, де заховані рідкісні рукописи. 1630 р. почали будувати костел бригіток, який 1655 р. зруйнували козаки Б. Хмельницького. Від нього залишилися лише мальовничі оборонні вежі.

З архітектурних пам'яток можна також виділити Михайлівську церкву (1787 р.) і ренесансну синагогу (1630-ті рр.). Із сокальсько-белзької землі походить митрополит Петро Ратенський.

 Яка важлива нарада відбулася 1594 р.?

Церква Св. Миколая (I половина XVI ст.)

Ринкова (Вічова) площа. У центрі – замок (XVI-XIX ст.)

Якщо ви хочете зануритися в атмосферу середньовічного міста, обов'язково відвідайте Жовкву. Тут чудом зберігся цілісний архітектурний ансамбль, побудований за принципом «ідеального міста» епохи Ренесансу. Планування міста розробив італійський архітектор Павло Щасливий. Ви прогулюватиметеся тими ж вулицями, якими ходили король Речі Посполитої Ян III Собеський та Канцлер великий коронний Польщі Станіслав Жолкевський, що розбив 1610 р. військо Дмитра Шуйського і захопив Москву. Тут Петро I розробляв нову орографію і новий (громадянський) шрифт для кирилиці, наближений до латинського, і виключив з кирилиці 7 букв. Саме з Жовкви він відіслав Христофору Бранту в Амстердам малюнки нового шрифту для виготовлення літер.

Є версія, що саме у Жовкві народився майбутній гетьман України Богдан Хмельницький.

Уперше Жовква згадується як село Винники у 1368р. ДосерединиXVст. воноперетворилося

на заможне містечко. Стараннями Станіслава Жолкевського і його дружини Регіни тут 1594 р. закладаються замок і фортеця, а згодом сад, який назвали Звіринець. Квадратний за планом протобастіонний замок (120x120 м) із чотирьох сторін захищають триярусні вежі. Вони поєднані з двоповерховим корпусом критими галереями з бійницями. Вежі південно-західного крила мають власні малі дворики. Над в'їзним порталом здіймається чотириярусна вежа. 1603 р. Сигізмунд III надає місту назву Жовква і привілей Магдебурзького права.

Свого розквіту місто досягло у другій половині XVII ст., після того як 1661 р. стало літньою резиденцією польського магната і коронного гетьмана, а з 1674 по 1696 р. – і короля Польщі Яна III Собеського. Очолюючи польсько-німецьке військо, він прославив себе перемогою над турками під Віднем, після чого Османська імперія почала занепадати. Жовква стає найгарнішою і найбагатшою літньою королівською резиденцією Європи, центром культурного й політичного життя.

Вражає архітектурний ансамбль Ринкової площі. Однакові розміри будівель цієї площі та замку мали свідчити про рівноправність феодалної і міської влади. Домінантою площі є парафіяльний костел Св. Лаврентія, побудований у 1618 р. італійськими архітекторами А. Прихильним і П. Щасливим. Єдиний

Звіринецька брама

Внутрішній
двір замку

Церква Серця
Христового
(XVII-XIX ст.)

ансамбль із костелом становить чотирирична дзвіниця, що одночасно слугувала й оборонною вежею мурів. У костелі збереглися три розкішно прикрашені вівтарі, мармурова хрестильня і надгробки, альков. Чимало скульптурних композицій виконав у XVII ст. німецький архітектор і скульптор О. Шлютер, а інтер'єр у 1687 р. облаштував італійський художник М. Альтамонте. Частина його полотен на історичні теми зберігається у Львівській національній галереї мистецтв ім. Бориса Возницького та її філіях. У соборі спочиває прах Станіслава Жолкевського й Регіни, князів Даниловичів, родичів Яна III Собеського та інших відомих людей Речі Посполитої. Саме тут королю Яну III Собеському вручали нагороди від Папи і короля Людовика XIV.

Із півдня площу замикає замок. До нього зі сходу прилягає Звіринецька брама. На південному заході між замком і Глинською брамою здіймається Ратуша (1932 р.). Із північного заходу – комплекс василіанського монастиря Різдва Христового. Його першим ігуменом став Сучавський митрополит Досифій. У комплекс входить церква Серця Христового, надбрамна дзвіниця (1730 р.) і друкарня. Частина чудового 8-ярусного іконостаса, створеного для храму Іваном Рутковичем у 1699 р., зберігається у Національному музеї

імені Андрея Шептицького у Львові. Розписи інтер'єрів церкви у стилі модерн виконав український художник Юліан Буцманюк.

У Жовкві відзначимо і комплекс Домініканського монастиря. До нього входить домініканський костел (1653 р.). У місті також є монастир домініканок (XVI–XVIII ст.), костел і госпіталь Св. Лазаря (XVIII ст.), велична синагога (XVII ст.). Дві дерев'яні церкви – Різдва Богородиці (1705 р.) і Троїцька (1720 р.) – належать до визначних творів галицької школи народної архітектури.

Тут народився винахідник Любомир Романків, введений до Зали національної слави США.

Що ви знаєте про ренесансне «ідеальне місто»?

Костел Св. Лаврентія з фортечною вежею-дзвіницею

Підкамінь

Львівська обл., Бродівський р-н

Підкамінь овіяний безліччю легенд. Надто незвичайною є ця місцевість. Одна з легенд оповідає, що чорти вирішили знищити Почаївську лавру. Знайшли вони в Карпатах величезний камінь і полетіли з ним до лаври. А коли побачили під собою сяйво лаврських бань, прицілилися, скинули, і – о диво! – камінь відкинуло вбік. Це Богородиця захистила святе місце. А під Чортовим каменем виникли селище Підкамінь і християнський монастир. Його походження теж овіяне легендами. За однією з них, монастир заснували ченці Києво-Печерської лаври у першій половині XIII ст. За другою – тоді ж тут, у печерах, оселився отець Урбан із 12 ченцями. А третя легенда розповідає, що на Чортовому камені стояло язичницьке капище (звідси й давня назва гори під монастирем – Рожениця). Адже розміри каменя разючі: висота – 17 м, діаметр – 14! Певно, що в основі легенд лежать реальні події. Хіба що камінь із чортами не пов'язаний, а є залишком коралового рифу. Він з'явився тут сотні мільйонів років тому, коли над ним вирувало море.

А монастир уперше згадується в документах 1464 р. Теперішній ансамбль монастиря-фортеці сформувався у XVII–XVIII ст. У центрі здійснюється двоярусний Вознесенський костел. Його почали будувати 1612 р., а освятили 1695 р. 1708 р. до нього прибудовують вежу, барокове завершення якої виконав 1761 р. П. Гижицький. Її можна побачити навіть із Почаєва. Костел був прикрашений скульптурами різних майстрів XVIII ст. і фресковими розписами. До північного фасаду костелу прилягають келії, що утворюють два внутрішні двори. У центрі західного двору є колодязь завглибшки понад 100 м! Його будівництво

Вознесенський костел. Фреска С. Строїнського «Зустріч Марії та Єлизавети» (1766)

тривало 18 років. На початку XVIII ст. монастир був оточений високим (4-6 м) кам'яним оборонним муром, що схожий на зірку. По його кутах височіли круглі вежі. Із південно-західної і північної сторін монастир прикривають bastiони, що мають підземний хід і схованки. Проектував цей оборонний комплекс Християн Дальке. Між південною оборонною вежею і брамою розташована дзвіниця з бійницями у фронтоні.

Монастир славився чудотворною іконою Богоматері Сніжної, списком ікони з римської базиліки Святої Марії Маджіоре. Папа Бенедикт XIII 1725 р. надіслав для неї золоті корони, а врочиста коронація відбулася 1727 р. в оточенні 200 тис. прочан. Тепер цей образ зберігається в костелі Св. Войцеха у Вроцлаві. 1719 р. у дворі костелу була встановлена колона з позолоченою статуєю Богоматері (ск. Х. Шоберт).

Навколо монастиря зведені каплиці у стилі бароко: Св. Роха на цвинтарі, Св. Тадеуша біля Чортового каменя і Св. Параскеви П'ятниці (1739-1741 р.) поблизу монастиря.

 Як чорти пов'язані з містом?

Вигляд на Чортів камінь з боку монастиря

Вигляд на монастир з північного заходу

Львівська обл., Перемишлянський р-н

Археологічні дослідження свідчать про існування в Уневі монастиря ще з кінця XIII ст. Перша письмова згадка про нього міститься в джерелах від 1395 р. Татари, що підступили до стін монастиря 1549 р., спалили його. Тоді ж шляхтич Олександр Ванько Лагодовський, який страждав від хвороби ніг, побачив у сні Богородицю. Вона порадила йому пошукати на сході від його володінь цілюще джерело й обмитися в ньому. Лагодовський послушався і знайшов це джерело, поруч з яким було попелище святині. Обмившись у джерелі, Лагодовський зцілювався від хвороби і дав обітницю відродити зруйнований храм і монастир. Того ж року він почав будівництво оборонної кам'яної церкви на честь Успіння Пресвятої Богородиці. Храм заклав поруч із цілющим джерелом. Зберігся надгробок Ванькові Лагодовському.

Конструкція храму-фортеці давала змогу оперативно готувати споруду до оборони. Цьому слугували й бійниці у фризі під самим куполом. Згодом до південного фасаду притвору була прибудована двоярусна вежа-дзвіниця. Наприкінці XVI ст. звели 4 кутові

вежі. П'ята – зі східної сторони над в'їзною південною брамою. Зовні мури оточував глибокий рів з водою і високий вал. З боку двору до мурів прилягали келії.

Розквіт монастиря пов'язаний зі шляхетським родом Шептицьких.

Після поділу Речі Посполитої Унів опинився в складі Австрійської імперії. Монастир закрили. А відродився він завдяки митрополитові Галицькому Михайлу Левицькому (1774-1858 р.), який став першим кардиналом українського походження. Тоді ж монастир набув слави найбільшого паломницького центру Європи.

Чернече життя в Уневі відродив митрополит Андрей Шептицький. 1919 р. Унівську резиденцію галицьких митрополитів греко-католицької церкви разом із церковними володіннями він передав ченцям Студійського Уставу. Тоді відновлена святиня одержала в греко-католицькій церкві статус лаври.

 Важливим осередком чого був Унів?

*Загальний вигляд
Унівського монастиря-фортеці*

Кременець

Тернопільська обл.

У XI ст. на Замковій горі (висота 105 м) виникло давньоруське городище, а в XII ст. на її вершині з каменю-вапняку був споруджений замок. У XIII–XIV ст. по краю крутої гори його оточують кам'яним муром. Велична цитадель викликала у ворогів страх, і навіть хан Батий не наважився штурмувати її. За легендою, дочка власника замку, Ірва, відмовила аварському каганові й разом з воїнами безстрашно захищала фортецю. Коли сили залишили її, вона кинулася у прірву. На цьому місці забив найчистіший струмок – «Ірвині

сльози». До наших днів збереглися двоярусна в'їзна і західна вежі, а також залишки стін завтовшки 2,3 м і заввишки 8-12 м.

Перша згадка про Кременець датується 1227 р. Свою назву місто одержало від мінералу «кремінь», розповсюдженого в цій місцевості. 1340 р. місто переходить у володіння Великого князівства Литовського, а після Люблінської унії (1569 р.) входить до складу Речі Посполитої. 1438 р. Великий князь Литовський Свидригайло надає місту Магдебурзьке право.

1536 р. Великий князь Литовський, король Польський Сигізмунд I Старий дарує Кременецький замок разом з навколишніми селами своїй дружині Боні – італійці, дочці міланського дуки Сфорца, родичці імператора Священної Римської імперії Максиміліана I. Вона володіла містом 20 років і перетворила фортецю на неприступну твердиню. Лише 1648 р. фортецю взяли козаки Максима Кривоноса. На згадку про поховану в Італії королеву Замкову гору стали йменувати Бона. Про легендарну королеву нагадує й заснований нею у 1539 р. Францисканський монастир, який після польського повстання 1830-1831 рр. було закрито, а його споруди передано православної церкві. Тепер тут стоїть Миколаївський собор (1636 р.) з келіями і дзвіницею.

Вражає розташований у центрі міста ансамбль єзуїтського колегіуму, який побудував арх. Павло Гжицький. З півдня й півночі

*Надбрамна
готична
вежа фортеці
(XIII-XIV ст.)*

*Краєвид
на Кременець
із гори Бона.
У центрі –
Богоявленський
жіночий
монастир (1760)*

до нартексу костелу прилягають два навчальні корпуси. За будинками колегіуму в 1806 р. відомий паркобудівник Д. Міклер заклав ботанічний сад (пл. 200 га). У 1805 р. у приміщеннях колегіуму зусиллями Тадеуша Чацького і Гуго Колонтая була відкрита Волинська гімназія, а потім – ліцей. Він перетворився на центр освіти Правобережної України й дістав назву Волинських Афін. Багато ліцеїстів брало участь у Польському повстанні 1830-1831 рр., тому в 1833 р. відомий навчальний заклад закрили й перевели разом з бібліотекою, устаткуванням і колекцією ботанічного саду в Київ. Тут на його основі був відкритий Університет св. Володимира з ботанічним садом. Нині у колишньому костелі розміщується Преображенська церква, а в корпусах колегіуму – гуманітарно-педагогічний інститут. Серед найстаріших будівель міста – комплекс Богоявленського монастиря, заснованого 1633 р. У 1638 р. в його друкарні була видрукувана Кременецька граматика – підручник церковнослов'янської мови.

У Кременці народився великий польський поет Юліуш Словацький (1809-1849 рр.). У будинку, де минули його юні роки, відкрито музей. Словацький любив гуляти в урочищі Гниле озеро, де мальовничі скелі надихали його на чудові вірші. Тепер скелі названі його іменем.

Кременець оточує природне намисто – 7 Кременецьких гір, що виникли 50 млн років тому. З їхніх вершин видніють чудові краєвиди. Вони входять до природного заповідника «Медобори». Тут налічується 1200 видів рослин. А Дівочі скелі славляться своїми печерами, в яких були знайдені кістки мамонта, печерних ведмедей і гієни, шерстистого носорога та інших тварин, що жили 100 тис. років тому.

Недалеко від Кременця, дорогою на Почаїв, праворуч здіймається Божа Гора, названа на пам'ять про готського вождя Божа. На її вершині з-під скелі б'є чудодійне джерело.

Як Кременець пов'язаний з Італією?

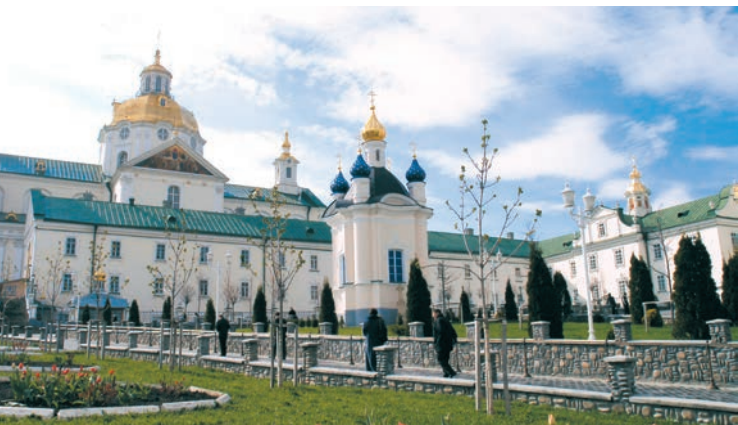
Ансамбль єзуїтського колегіуму (1731-1743)

Фортеця на вершині гори Бона (XII–XIV ст.)

Свято-Успенська Почаївська лавра

Тернопільська обл., Кременецький р-н

Успенський собор

Почаївська лавра стоїть на найвищому плато Почаївської гори, підносячись на 70 м над околицями.

На межі XII–XIII ст. грецький чернець із Афону преп. Мефодій (помер у 1228 р.) заснував за велінням неба скит (тепер тут Лаврський Свято-Духовний скит). До його учнів у 1240 р. приєдналися київські ченці, що тікали від монгольської навали. Після з'явлення Божої Матері вони влаштувалися на Почаївській горі, названій на згадку про р. Почайну, у якій святий князь Володимир 988 р. хрестив киян. Незабаром після цього на Почаївській горі сталося велике диво, що прославило монастир далеко за межами Волині. У вогненному стовпі на вершині гори з'явилася Божа Матір, і на скелі залишився слід її правої Стопи, звідки дотепер стікає Свята вода.

1559 р., дякуючи за гостинність, грецький митрополит Неофіт подарував Почаївській шляхтянці Анні Гостській (Гойській) старовинну ікону Божої Матері, з якої випромінювалося цілюще світло. Завдяки іконі прозрів сліпий брат Анни. 1597 р. Анна влаштувала при Успенському храмі монастир і подарувала йому цю ікону. 1604 р. ігуменом монастиря став преп. Іов Желізо (1551-1651 р.), який виступав проти Берестейської унії 1596 р. Пам'ять великого подвижника вшановують щороку 10 вересня. Того ж дня рака з мощами відкривається для огляду прочанами.

1675 р. монастир спробували захопити турки, але після чудесного явлення Божої Матері з апостолами й преп. Іовом вони відступили від лаврських стін і втекли. Граф Микола Потоцький, переконавшись у чудодійній силі Лаврських святинь, виділив лаврі понад 2 млн злотих, на які побудовано Успенський собор і братній корпус. Він домігся, щоб католицька церква визнала ікону Почаївської Божої Матері Чудотворної (на її зображення у 1773 р. були покладені три корони). 1834 р. монастир одержав титул лаври.

Успенський храм побудували Петро Полієвський і Ксаверій Кульчицький за проектом архітектора Готфріда Гофмана у стилі пізнього бароко. Висота храму – 56 м. Із тераси храму відкривається чудовий краєвид. В оформленні собору брали участь петербурзькі художники Г.О. Босі, І.М. Горбанів, Е.Я. Васильєв, М.В. Нестеров. Частково

Визначні пам'ятки Почаївської лаври

- Ікона Почаївської Божої Матері
- Камінь зі слідом Стопи Божої Матері
- Грот зі срібною ракою мощей преп. Іова і його печера
- Мощі преп. Амфілохія
- Престольний Успенський собор (1771-1783)
- Храм преп. Іова Почаївського (печерний)
- Храм преп. Антонія і Феодосія Печерських (1860)
- Троїцький собор (1912) з мозаїками М. Реріха й О. Щусева
- Церква Похвали Пресвятої Богородиці (1862) з боковим вітварем в ім'я Перемоги Божої Матері над турецькими військами у 1675 р.
- Церква Св. великомучениці Варвари і княгині Ольги (1888)
- Каплиця зі списком ікони Почаївської Божої Матері
- Каплиця над 46-метровим колодязем
- Лаврський Свято-Духовний скит
- Дзвіниця (65 м, 13 дзвонів)
- Архієрейський будинок (1825)

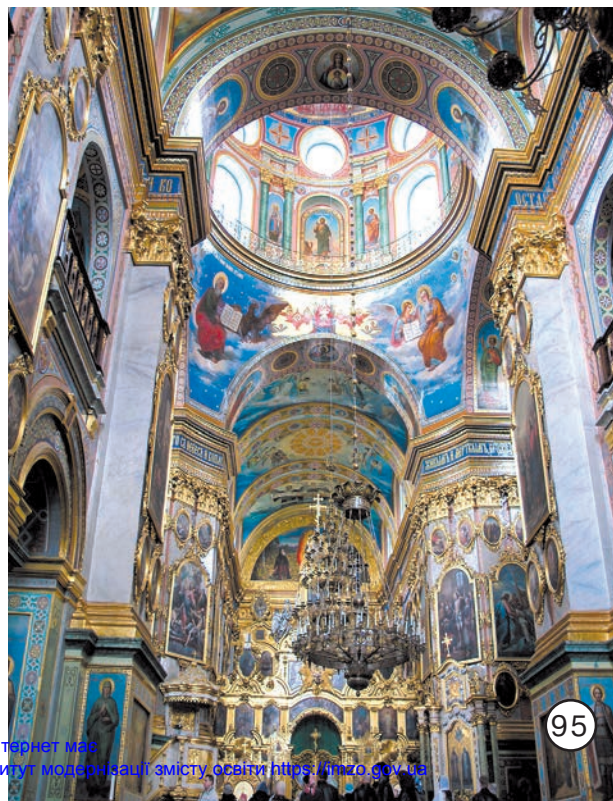

Монастирське подвір'я. Вигляд на дзвіницю і Троїцький собор

збереглися роботи львівського живописця Луки Долинського, виконані у 1807-1810 рр. У храмі одночасно можуть розміститися до 6000 чоловік. У склепі під храмом спочиває прах графа Н. Потоцького (помер 1782 р.). Під підлогою собору зберігається камінь зі слідом Стопи Божої Матері, а під ним – грот, у якому збирається Свята вода, що витікає з її сліду. З огляду на потребу включення в межі храму чудодійного каменя, вітвар спрямований на північ. Іконостас складається з 32 ікон, написаних на дошках з міді.

Біля Почаєва також розташовані дерев'яна Покровська церква (1643 р.).

📖 Які найвизначніші пам'ятки Почаївської лаври ви знаєте?

*Інтер'єр
Успенського
собору*

*Загальний
вигляд
Почаївської
лаври*

Бучач

Тернопільська обл.

Маленьке й чарівне місто Бучач розкинулося на крутих схилах каньйону р. Стрипи (притоки Дністра). Це дивне місце населяли ще люди епохи палеоліту (40-25 тис. років тому), а на горі Федір знайдено поселення VI–III тис. до н.е. Назва міста походить від слов'янського слова «буча» – «швидка весняна вода».

Припускають, що місто засноване 1260 р. Наприкінці XI ст. воно переходить до Польщі. Володіли містом литовські феодала Бучацькі герба Абданк, які у 1379 р. на плоскогір'ї з крутими схилами починають будувати замок. У наші дні ці стародавні укріплення становлять північну частину фортеці. На початку XVII ст. Бучач із посагом Катерини Бучацької переходить до Потоцьких. 1631 р. дружина Стефана Потоцького Марія Могилянка (сестра Київського митрополита Петра Могили) розширює замок і зміцнює його двома напівкруглими башнями-бастеями. Замок споруджено з міцного і типового для цих місць темно-червоного каменю-піщаника, звідси походить стародавня назва Галичини – Червона Русь (Russiae rubra). Товщина мурів перевищувала 3 м. На території фортеці стоїть палац, від якого збереглися залишки стін і службових приміщень. Центр двору прикрашав чудовий фонтан. У 1665 і 1667 рр. фортецю не змогли захопити татари, і

Руїни замку (XIV-XVII ст.)

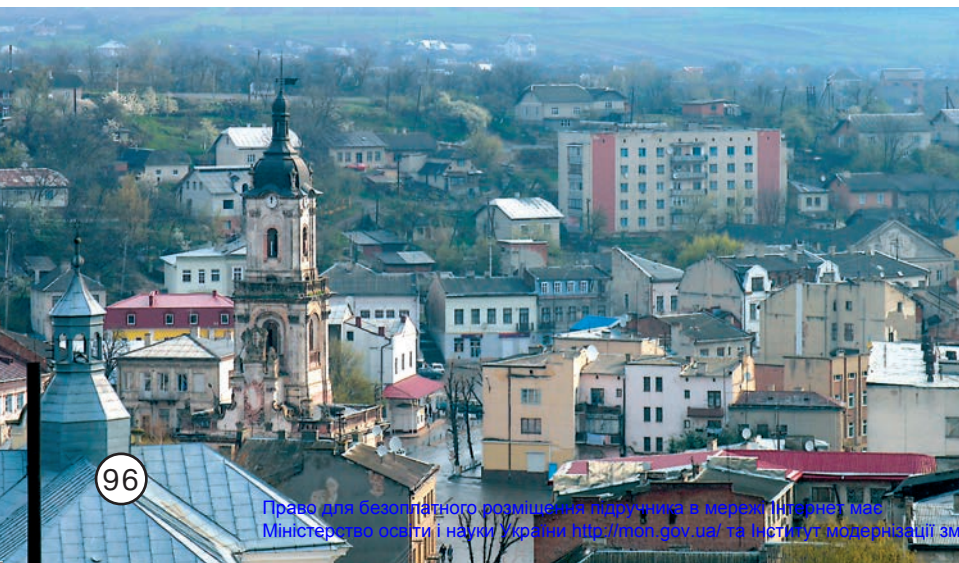
лише 1672 р. Бучач окупувала турецька армія. Тоді ж тут між Польщею і Туреччиною укладено Бучацький мир. Його, за легендою, підписали під старою липою, яку і зараз можна побачити на вулиці С. Бандери. За умовами мирного договору, місто розділили по р. Стрипі на дві частини. Західна відійшла до Польщі, а східна частина разом з Поділлям була оголошена самостійною Українською державою під протекторатом Туреччини.

1515 р. Бучач одержав Магдебурзьке право і прославився великими ярмарками. 1610 р. коштом Марії Могилянки почали будувати кам'яну Миколаївську церкву-фортецю із бійницями на другому ярусі. Марія подарувала храмові ікону Богородиці (XV ст.), а в 1660 р. церкву прикрасив чудовий різьблений іконостас. Його вінчає ікона П'єти.

Інтер'єр
Успенського
костелу

Краєвид на Бучач і Ратушу (1751)

96

Бурхливе будівництво зазнає Бучач у середині XVII ст. 1683 р. його відвідує польський король Ян III Собеський, про що нагадує «джерело Собеського». У центрі міста на замовлення Потоцьких львівський архітектор Б. Меретин будує елегантну Ратушу заввишки 53 м. На жаль, 18-метровий шпиль не зберігся, як і багато чудових скульптур Й. Пінзеля. Але навіть у такому стані будівля вражає. Тоді ж, 1751 р., за проектом архіт. І. Шильцера на горі Федір почали будувати комплекс монастиря Св. Хреста отців Василіян: величну Хресто-Воздвиженську церкву, дзвіницю, келії та корпуси гімназії.

З другого боку р. Стрипи, біля підніжжя Замкової гори у 1761 р. почали будувати Успенський костел (із чудовими скульптурами Й. Пінзеля).

Його портал прикрашає герб Потоцьких – Пілява. Він є і на сучасному гербі міста. Також варто звернути увагу на витончену церкву Покрови Пресвятої Богородиці (1764 р.) та мальовниче урочище «Монастирок» з руїнами церкви XVI ст.

До кінця XIX ст. близько 65% населення Бучача становила єврейська громада. Вона подарувала світу лауреата Нобелівської премії Шмуеля Йосифа Агнона (1888-1970 рр.). Тут народився і торговець текстилем Соломон Фрейд – дід засновника психоаналізу Зигмунда Фрейда (Фройда). Зауважимо, що мати Фрейда – Амалія – народилася у м. Броди (Львівська обл.).

Роботи якого видатного скульптора збереглися у Бучачі?

*Комплекс монастиря
Св. Хреста
отців Василіян
(XVII–XVIII ст.)*

Підзамочок

У мальовничому місці на високому лівому пагорбі каньйону р. Стрипи можна побачити залишки замку Яна Бучацького. Він захищав Бучач з північно-західного боку. На оформленій у ренесансному стилі арці в'їзних воріт – герб із двома левами і картушем.

Замок був побудований у 1600 р. як допоміжний для захисту підступів до Бучацького замку. Він являє собою протобастіонний тип фортеці полігональної трикутної форми. Замкові мурі метрової товщини досягають висоти 6 м. З півночі замок захищали дві вежі, вони збереглися на висоту двох ярусів. З півдня в'їзні ворота розміщувалися між двома вежами, одна з яких була висунута за лінію оборони для розширення зони флангового обстрілу. Підземний хід з'єднував фортецю з Бучацьким замком.

*Підзамочок.
Герб Бучацьких
на в'їзній арці замку (1600)*

Костел
Св. Станіслава (1909)

Місто лежить у мальовничій долині р. Серет і вперше згадується в літописах у 1522 р., коли Чортків отримав Магдебурзьке право. За зв'язки з нечистою силою дорікнути поселенню не можна: ім'я своє воно одержало від одного із власників містечка, магната Чартківського. Кам'яну фортецю побудували поміщики Гольські у 1610 р. на місці її дерев'яної попередниці. Топографія зле пожартувала з п'ятикутовим замком: розміщений під горою, він незабаром став легкою здобиччю для ворожої артилерії. Нові власники магнати Потоцькі неодноразово відроджували його. До наших днів збереглися замкові стіни метрової товщини, залишки чотирьох веж і руїни палацу XVIII ст. У місті дотепер ширяться чутки про багатокілометрові підземні ходи, що ведуть урізномбіч. Скільки в цій інформації правди, сказати важко, але Поділля – один із найбільших у світі карстових районів. А неподалік Чорткова збереглася одна з найгарніших гіпсових печер – «Млинки».

У 1635 р. була побудована дерев'яна Успенська церква із дзвіницею у традиційному карпатському стилі. Головне багатство святині – іконостас XVIII ст. Поблизу від залізничного вокзалу стоїть тризрубна Вознесенська церква (1717 р.) – досконалий зразок народної подільської архітектури.

У центрі міста, на площі Ринок, збереглася чарівна мініатюрна Ратуша, що нагадує будівлі Північної Європи. До неї приєднуються торговельні ряди (XIX ст.). Вони й тепер використовуються за призначенням. Трохи далі розташований новий магістрат (1930 р.), виконаний у стилі конструктивізму. Домінантою центральної частини міста є костел Св. Станіслава, який на початку ХХ ст. був перебудований зі старого домініканського собору (1610 р.) архітектором Яном Зубжицьким-Сас. Раніше костел і монастир були оточені оборонними стінами з бійницями. Привабливі й затишні міські вулички, з численними старими кам'яницями.

У Чорткові збереглися дві синагоги: Головна (1680-ті) і Нова, споруджена віденським архітектором Гансом Гольдкремером. Сюди щорічно з Парижу приїжджав рабин-чудотворець, побачити якого збиралися євреї з Галичини, Поділля, Угорщини й Румунії.

 Чому Чортківський замок був легкою здобиччю для ворогів?

Руїни замку (1610)

Головна синагога (1680)

Червоноград

Тернопільська обл., Заліщицький р-н, с. Нирків

Подільського Червонограда, столиці однойменного повіту, вже немає на жодній з мап, але він і далі живе в серцях усіх, хто хоча б раз побував тут. Із центру неймовірного за розмірами кратеру зеленого лісу здіймаються вежі напівзруйнованого палацу, а поруч повітря тремтить від шуму найвищого (16 м) рівнинного водоспаду України на р. Джурин.

Перші згадки про «Червоне місто» і його дерев'яний замок вміщені в літописах IX ст. Назва поселення походить від тутешньої гірської породи – вона незвичайного червонуватого відтінку. (Звідси і «castrum rubricum» – з лат. «червоний замок»). Із 1313 р. Червоноградом володіли литовські князі Коріатовичі. Вони зміцнили замок і побудували перший домініканський монастир. 1434 р. Червоноград одержує статус королівського міста, а через 14 років – Магдебурзьке право. На початку XVII ст. нові господарі краю магнати Даниловичі на місці дерев'яного замку починають будувати кам'яний. 1615 р. поруч зводиться Вознесенський костел.

Турецьке ярмо (1672-1699 рр.) тугою петлею стягло життя міста, і коли яничари покинули Поділля, на місці князівського граду залишилося тільки маленьке село. 1820 р. князь Кароль Понінський перебудовує замок у розкішну резиденцію. Замість суворого замку на високому пагорбі височіє палац, що заслужив звання «найгарнішої сільської садиби Речі Посполитої». Незабаром поруч із замком виростає сімейний мавзолей Понінських. Донедавна його прикрашав надгробок, який Хелена Понінська замовила геніальному майстрові Бертелю Торвальдсену на згадку про померлих дітей. Тепер барельєф експонується у Львівській національній галереї мистецтв ім. Бориса Возницького.

 Чому місто названо Червоноград?

Водоспад
на р. Джурин

Руїни
Червоноградського замку

Місто з гучною назвою Теребовля на річці Гнізні вперше згадується в Іпатіївському літописі 1097 р. Наприкінці XI ст. вона була центром удільного князівства правнука Ярослава Мудрого, Василька Ростиславовича.

У Теребовлянське князівство входили землі південно-східної Галичини, Буковини і Поділля. Статус князівського граду Теребовля втратила 1139 р., коли ввійшла до складу Галицького князівства. Після спорудження у 1366 р. замку місто стало східним форпостом Речі Посполитої. Магдебурзьке право воно одержало 1389 р. На високій горі (51 м) збереглися руїни замку, який побудував староста міста А. Балабан у 1631 р. з більш раннього укріплення часів Русі-України. Міцні мури (завтовшки до 4-5 м!) пам'ятають татарські набіги й повстання Северина Наливайка у 1594 р. У травні 1687 р. татари захопили і спалили замок. З вершини його величезної вежі-бастеї відкривається дивовижна панорама міста. На передньому плані видно монастир-фортецю оо. кармелітів з ренесансним костелом (сьогодні – церква Св. Володимира). З бійниць його чотирьох кутових кам'яних веж можна було стріляти не тільки з мушкетів, а й з гармат.

Одна з найстаріших споруд у Теребовлі – оборонна Миколаївська церква (кінець XVI ст.). І хоча 1734 р. храм реконструювали, закритий бойовий ярус із бійницями усе ще нагадує про ті часи.

Підгорянський монастир-фортеця отців Василіян (XVI–XVII ст.)

У 1929 р. у Теребовлі за проектом А. Жишко-Богуша збудований храм у стилі старої римської базиліки – костел Св. Петра і Павла, оточений колонадою. А в центрі міста біля Ратуші встановлено пам'ятник славетному Степанові Бандері (1999, ск. Р. Вільгушинський, арх. В. Харченко).

У передмісті Теребовлі, селі Підгора, на високому мисі біля злиття рік Гнізна і Серет збереглися разючі руїни монастиря-фортеці чину Св. Василя Великого. Тут відкривається мальовнича долина, а сам монастир тепер активно почали відновлювати.

✚ *Хто за легендою володіє ключами від сховищ із золотом?*

Легенда

Була в Теребовлянського князя донька-красуня, у якої зберігалися ключі від підземель із золотом. Не злюбила її мачуха і перетворила на змію. Відтоді на Івана Купала виповзає зачарована князівна-змія із ключами у вустах на вершину фортеці й чекає, коли подарує їй хлопець квітку папороті та поцілує. Тоді спаде з неї прокляття і відкриються сховища із золотом.

Краєвид на Теребовлю з вежі-бастеї замку. Ліворуч – монастир кармелітів (1617-1639)

Зарваниця

Тернопільська обл., Тереховлянський р-н

Село лежить у мальовничій місцевості на півострові, утвореному вигином р. Стрипи. За легендою, чернець, що втік від зруйнованого 1240 р. монголами Києва, приліг відпочити біля джерела під горою на березі Стрипи і заснув. Наснився йому образ Божої Матері з дитиною на руках. Після пробудження він почав будувати тут каплицю і помістив у ній ікону Богородиці, а місце, де «зарвав» його сон, назвав Зарваницею.

Уперше Зарваниця згадується в документах у 1442 р. А 1754 р. на місці дерев'яного почали будувати кам'яний храм Святої Трійці, у якому й зберігається чудотворна ікона. 1867 р. її коронував Папа Пій IX. 1922 р. митрополит А. Шептицький відкриває в Зарваниці відновлений греко-католицький монастир. Неодноразово приїжджав сюди й майбутній патріарх Української греко-католицької церкви Й. Сліпий, що народився неподалік.

1944 р. монастир знищено. Відродження духовного центру українських греко-католиків почалося 1989 р., коли відбулася перша служба в заново відкритому храмі Святої Трійці. До 2000-ліття Різдва Христового у Зарваниці біля цілющого джерела був споруджений величезний релігійно-духовний комплекс. Його домінантою виступає собор Зарваницької Матері Божої (арх. М. Нетриб'як, А. Водоп'ян, І. Габуря), побудований на схилі гори. Висота собору – 28 м. Центральний купол позолочений, чотири менші покриті міддю. Собор складається із двох церков. Навпроти собору в центрі величезної площі на гранітному постаменті споруджена каплиця, увінчана короною з хрестом. У її центрі сяє виготовлена з білого каррарського мармуру стела із зображенням ікони Зарваницької Матері Божої

Собор Зарваницької Матері Божої, каплиця і дзвіниця (2000)

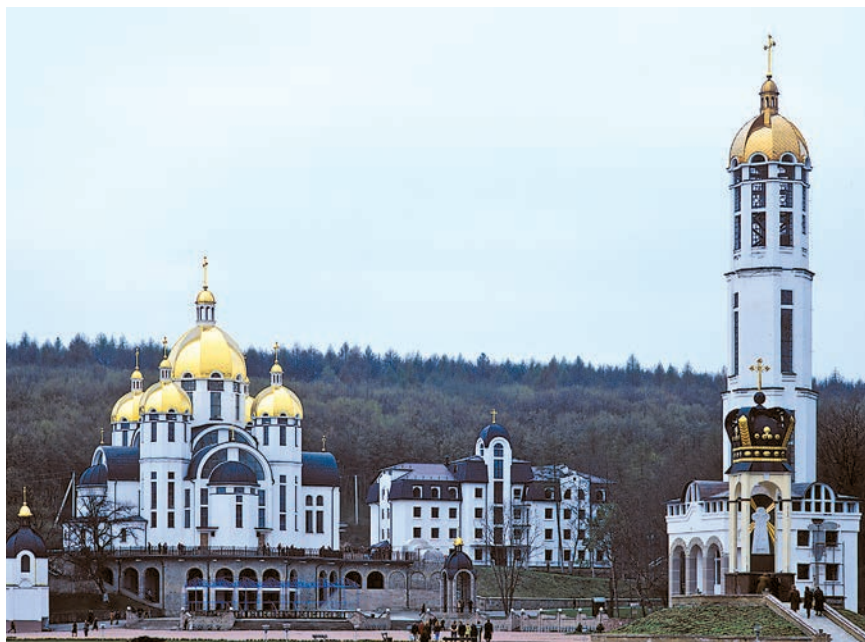

*Тернопільська обл., Тереховлянський р-н
Місце біля церкви Пресвятої Трійці,
де ченцеві з'явилася Пресвята Богородиця.
На другому плані – каплиця*

(ск. О. Мальяр, Д. Пилип'як, арх. Д. Чепіль). Вертикальним акцентом комплексу є 60-метрова чотириярусна дзвіниця з п'ятьма дзвонами.

У південній частині села на березі річки побудовано у вигляді амфітеатру Співоче поле, що вміщає 50 тисяч глядачів і використовується для культурно-релігійних заходів.

✚ *Хто відновив монастир у Зарваниці?*

Замок-фортеця

Микулин з 1096 р. був відомий як північний форпост Теребовлянського удільного князівства. 1550 р. тут, на пагорбі біля р. Серет, князі Синявські почали будувати невеликий прямокутний (25х30 м) замок-фортецю. Із чотирьох кутових двоярусних веж діаметром до 6 м збереглися тільки дві. Згодом містечко із замком переходить у володіння магнатів Конецпольських, Мнішеків, Потоцьких. 1672 р. після двотижневої облоги турки захопили замок і знищили чоловіче населення Микулинців.

У 1760-ті рр. поруч із фортецею Людвіга Потоцька будує палац і закладає парк. Від цього періоду збереглися флігелі, з'єднані

з палацом напівкруглими галереями. У середині XIX ст. австрійський барон Ян Конопка починає зводити новий будинок палацу в стилі ампір. Палац стоїть у центрі парку. Звідси ландшафтний парк крутими схилами спускається до річки, а ліворуч до нього прилягають руїни замку-фортеці. У парку збереглися три двохсотлітні ясени. Парадна частина палацу підкреслена ризалітом із чотирма дерев'яними скульптурами атлантів і виходить на регулярний партер. Звідси кленова алея веде до Троїцького костелу. Посеред алеї – колодязь, оточений п'ятьма віковими кленами.

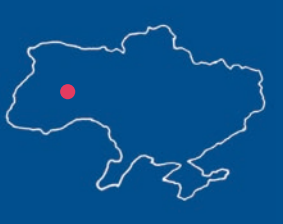
Костел – яскравий взірець епохи пізнього бароко, зведений у 1789 р. архітектором А. Мошинським на кошти графині Л. Потоцької. Зразком для нього був костел при королівському палаці у Дрездені. Архітектурний декор костелу і його витончені форми, посилені домінантою центрального шпиля, прекрасно гармоніюють із головним фасадом палацу й органічно завершують перспективи регулярної частини парку.

📖 *Які споруди, прикрашені коринфським орденом, ви ще знаєте?*

Дерев'яні атланти на фасаді палацу барона Яна Конопки

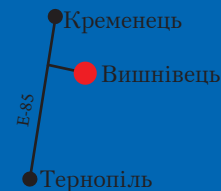
Троїцький костел (1761-1789)

Вишнівець

Тернопільська обл., Збаразький р-н

Оглядаючи сучасне село Вишнівець, важко повірити, що у XVI–XVIII ст. воно було родовим маєтком і резиденцією найбагатших магнатів – князів Вишневецьких. Тут народився Дмитро Вишневецький (Байда) – легендарний засновник Запорозької Січі, перший гетьман України (1550–1563 рр.). А син Ярема Вишневецького став польським королем. 1640 р. Ярема Вишневецький перебудовує стародавній замок, закладений 1395 р. У ньому 1651 р. у полоні утримувався Богдан Хмельницький.

1720 р. останній з Вишневецьких, Михайло Сервацій, будує на місці замку розкішний палац у стилі класицизму (французький арх. Я. Бланже Депрес). Він велично здіймається над фортечною стіною. Навколо палацу – італійський сад. Палац утворює відкритий курдонер з двотерасним парком. Парадний вхід увінчаний трикутним фронтоном, прикрашеним у тимпани мармуровим горельєфом алегорії тріумфа Вишневецьких і Радзівілів.

1774 р. палац перейшов у володіння князів Мнішеків. Він прикрашається розкішними меблями, коштовним декором, а картинна галерея вражала уяву: одних тільки польських королів і сановників – 600 портретів, 40 батальних картин, полотна Рембрандта, Гольбейна, Каналетто, Рубенса... Серед цієї розкоші майбутній імператор Павло I у 1781 р. зустрівся з польським королем Станіславом Августом. Останній був вражений палацом і взяв його креслення для своєї колекції. Цей палац називали Польським Версалем.

Вознесенська церква (1530)

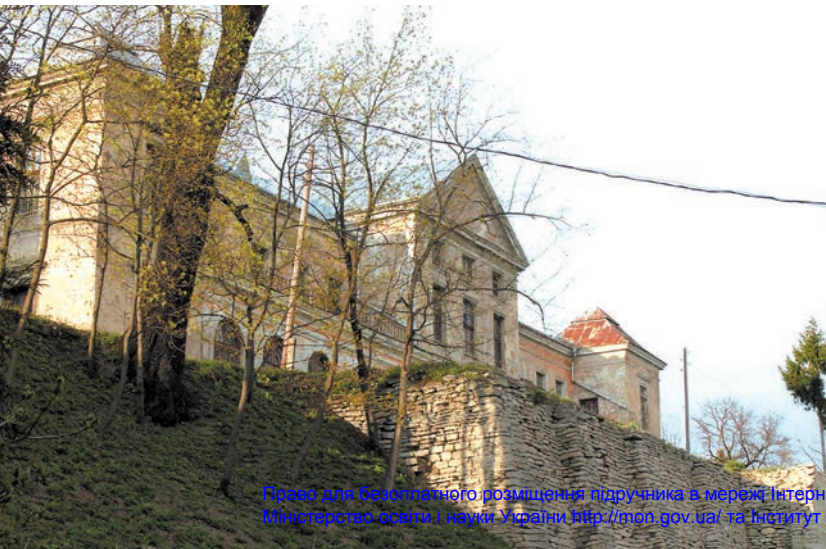
На жаль, час виявився безжалюдим до цієї видатної пам'ятки історії і культури.

Наприкінці XVIII ст. арх. Д. Міклер закладає навколо палацу англійський ландшафтний парк з чудовими краєвидами на долину річки Горинь і ставки. А на нижній терасі парку здіймається Вознесенська церква. Вона правила за родову усипальницю князів Вишневецьких. 1605 р. у ній відбулося заручення Лжедмитра і графині Марини Мнішек. А на сході від палацу розташовувався монастир кармелітів босих з костелом Св. Анни.

У парку збереглася кам'яна лава XVIII ст. Звідси милувалися ландшафтом не тільки власники замку, а й їх численні гості, серед яких – Тарас Шевченко й Оноре де Бальзак. Радимо й вам скористатися цією можливістю.

📖 *Яка важлива історична постать народилася у Вишнівці?*

Палац над фортечною стіною замку (XIV–XVIII ст.)

Мабуть, багато з вас бачили фільми або читали книжки про пригоди у печерах і мріяли самим побувати там. В Україні зареєстровано близько 1200 печер. У Борщівському районі на Тернопільщині розташована найдовша у світі серед печер у гіпсах (і п'ята у світі серед усіх печер) Оптимістична печера. Довжина ходів становить понад 260 км, але вона до кінця не розвідана спелеологами. Ця печера входить до складу національного природного парку «Дністровський каньйон». Вирізняється великою розмаїтістю. З нею з'єднується печера Вітрова, що має багату спелеофауну. У сусідньому селі Стрілківці починається звивиста Озерна печера (117 км). Вона унікальна тим, що третину її площі займають 10 підземних озер. У ближній район печери дозволяється доступ туристам.

Біля міста Кременця розташована найбільша печера в піщаниках – Студентська (242 км), а в долині р. Південний Буг є декілька печер у гранітах.

Найбільш відома і пристосована для безпечного туризму Кришталева печера. Обстежено близько 23 км, але туристичний маршрут з освітленням має протяжність 2,5 км. Побувати тут варто: стіни печери покриті білосніжними або кольоровими кристалами гіпсу, деякі з них нагадують тварин: буйвола, змію та ін. Тут прогулятися підземними лабіринтами дозво-

ляється дітям, але тільки з екскурсоводом. У Кришталевій печері цілий рік однакова температура: +11 градусів, а вологість – 84-100 %.

Назву «Кришталева» печера отримала завдяки кристалам гіпсу білого, кремового та рожево-бурштинового кольору, що покриває місцями її стіни.

Поряд із входом до печери височіють дві шестигранні замкові вежі, з'єднані оборонним муром (1639 р.). Це залишки фортеці магнатів Контських. Відомо, що у 1648 р. замок захопили козаки, а в 1672 р. тут якийсь час перебував турецький султан Магомет IV зі своїм військом.

 А ви знаєте, хто веде дослідження печер?

Кривче.
Замкова вежа

Кришталева печера.
Великий зал

Коломия

Івано-Франківська обл.

Уперше згадується 1241 р. Коломийська фортеця входить у південно-західну оборонну лінію Галицького князівства. Вона контролювала найважливішу Берладську дорогу, якою проходив торговельний шлях з Німеччини й Польщі до Валахії, Угорщини, Чехії та Києва. Тут мешкало плем'я білих хорватів, звідси й своєрідні звичаї та обряди Гуцульщини та Покуття, що дуже відрізняються від традицій українців рівнинної частини країни.

1405 р. Коломия здобула Магдебурзьке право, а також упродовж XIV-XVI ст. їй неодноразово надавалися великі привілеї. Процвітання міста перешкоджали постійні набіги турків і татар, але воно знову поставало з руїн. До розвитку торгівлі та економіки Коломиї залучаються євреї, поляки, а після поділу Польщі 1772 р. і входження Покуття з Коломиєю до складу Австрії з'являються й німецькі переселенці.

На початку XX ст. Коломия входить до числа найбільших і найбагатших міст Галичини поряд зі Львовом, Краковом і Перемишлем. Серед 43 тис. мешканців було 44,3% євреїв, 32,2% поляків і 20,3% русинів (українців), а навколо міста процвітали німецькі колонії Багінсберг, Маріагільф, Флеберг, Розенгек, Славці. 1861 р. відкривається перша міська гімназія з німецькою мовою навчання. У Коломиї служив спадкоємець Австро-Угорського престолу ерцгерцог Карл. І сьогодні упорядкований і чистий центр міста нагадує ті австро-угорські довоєнні часи. У Коломиї можна також побачити чудовий зразок гуцульської дерев'яної архітектури – Благовіщенську церкву.

У роки нацистської окупації біля Коломиї було створено гетто, де загинуло 50 тис. осіб, а в самому місті за роки окупації було розстріляно 10 тисяч.

Коломия і Косів, що розташований поблизу, є центрами Гуцульщини й Покуття. Ці міста відомі чудовими народними промислами. Про них розповідають Національний музей народного мистецтва Гуцульщини та Покуття імені Й. Кобринського, де зберігається понад 12 тисяч писанок не тільки з України, а й Китаю, Франції, Індії, Єгипту, Румунії, Алжиру та інших країн. Нещодавно колекцію поповнила унікальна писанка, написана природними барвниками на гусячому яйці ще понад 500 років тому!

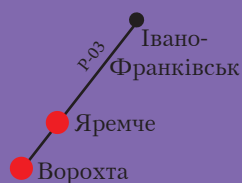
🔗 Де розташований найбільший у світі музей писанок?

Музей писанки

Благовіщенська церква (1587)

Карпатський національний природний парк

Івано-Франківська обл.

Парк створено для збереження унікальної для Східної Європи екосистеми Карпатських гірських масивів – Чорногора і Горґани. Його загальна площа становить 50,5 тис. га, а площа заповідника – 11,4 тис. га. На території парку росте 1100 видів судинних рослин. Серед особливо цінних можна виділити реліктові дуби, ялинові та ялицеві ліси, ділянки ільма гірського і вільхи чорної. Різноманітний і тваринний світ. Парк розкинувся у верхів'ях річки Прут. Безліч чудових гірських річок, водоспадів, печер, мальовничих скель і мінеральних джерел надають цим місцям неповторної чарівності. Відомі курортні міста – Яремче і Ворохта, що на території парку, – розвивалися як дачні селища ще за часів Австро-Угорщини. Наприкінці XIX ст. тут традиційно відпочивала інтелігенція з Польщі й Австрії.

Нині тут працює безліч туристичних комплексів, лижних і спортивних баз, санаторіїв і будинків відпочинку. Можна докладніше ознайомитися і з оригінальними звичаями та культурою гуцулів – корінних жителів Карпат.

Яремче. Церква Святого Іоанна Милостивого (1663)

На території Карпатського парку збереглися чудові зразки гуцульської народної дерев'яної архітектури, серед яких насамперед варто вирізнити церкви Івана Милостивого (XVIII ст.) і Св. Михайла (XVII ст.) у Яремчі, храм Різдва Богородиці (XVIII ст.), перенесений 1780 р. у Ворохту із села Яблуниця, і церкву Пресвятої Трійці (XVIII–XIX ст.) у Микуличині.

Серед зелені гір у Ворохті добре вирізняється високий залізничний віадук (справжнє чудо архітектури кінця XIX – початку XX ст.) – єдина споруда такого типу, що збереглася з того часу. За будь-якої пори року ви можете помилуватися панорамами Карпат, піднявшись на крісельному підйомнику на гору П'ятихатки.

Яремчу прикрашають і визначні природні пам'ятки – ефектний каскадний водоспад Пробій, водоспад на р. Жонка і Гук на р. Женець. Варто обов'язково

Краєвид з гори Писаний камінь

*Яремче.
Стежка і скелі Олексі Довбуша*

Яремче. Ріка Прут

пройтися мальовничими гірськими стежками до каменю і скель Олексі Довбуша, народного месника XVIII ст. А в чоловічому монастирі студитів є церква Святого Пророка Іллі (1937 р.) з незвичайним іконостасом – образи всіх ікон вирізані по дереву! Перлиною гуцульської архітектури є побудований без

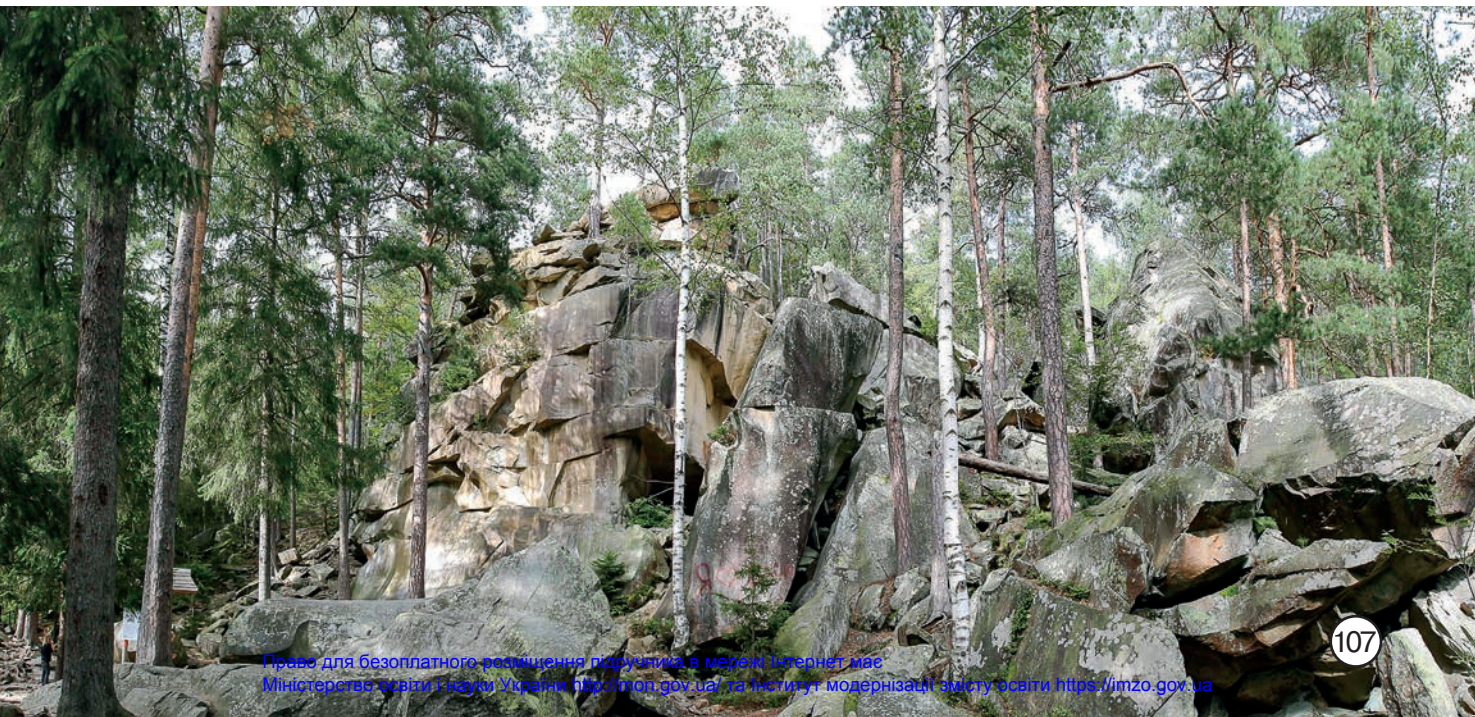
На вершині гори Говерла

єдиного цвяха ресторан «Гуцульщина» (1959, арх. І.П. Боднарук).

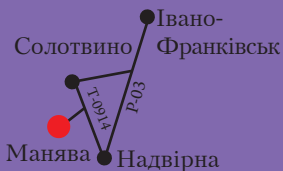
На бажання можна відвідати вольєри з дикими тваринами на території Карпатського національного природного парку (вул. Грушевського), побачити тут нору лисиці, лігвище вовка, барліг ведмедя, побувати біля водоспаду «Капливець», у музеї митрополита Андрея Шептицького. У місті працює також Карпатський крайовий музей визвольних змагань.

Привертають увагу й чудові панорами Говерли (2061 м) і Петроса (2020 м). Останнім часом серед українців стало модно сходити на Говерлу – найвищу гору України.

📖 Що у Карпатському національному природному парку вас зацікавило найбільше? Чому?

Манявський скит

Івано-Франківська обл., Богородчанський р-н, с. Манява

За легендою, монастир заснували ченці Києво-Печерської лаври, які тікали від хана Батия 1240 р. Вони оселилися біля Блаженного каменя, що лежить на схилі гори неподалік цілющого джерела. За благословенням до Блаженного каменя приходили руські князі. Монастир відродили 1608 р. афонські ченці Йов Княгинецький (1530-1626 рр.) та Іван Вишенський. Скит розміщений у надзвичайно мальовничому місці над річкою Манявка. За 10 км від монастиря в каньйоні ріки є каскад водоспадів, серед них найбільший в області – Манявський (19 м).

1621 р. Манявський скит одержав від Константинопольського і Олександрійського патріархів право ставропігії. Монастир мав високий авторитет. Йому підкорялися десятки монастирів Галичини, Буковини й Молдови, зокрема і відомий Сучавський монастир (Румунія). Його захисниками були молдавські господарі, магнати Потоцькі, фінансово підтримували польські королі, московські царі, запорозькі гетьмани. При монастирі працювали бібліотека, хорова і художня школа. 1621 р. монастир був оточений фортечним муром з трьома вежами. У 1698-1705 рр. для церкви Воздвиження Чесного Хреста Йов Кондзелевич із групою помічників розписує п'ятиярусний іконостас (13x11 м). Цей іконостас належить до найкращих досягнень українського сакрального мистецтва періо-

ду бароко. Він зберігається в Національному музеї ім. Андрея Шептицького у Львові.

1772 р. Галичина і Буковина переходять у володіння Австрії. Імператор Йосиф II починає масштабну секуляризацію церковних володінь і 1785 р. закриває Манявський скит. Його скарбниця здебільшого пішла на переплавлення. Ченці зі Сучавиці (Румунія) викупили прикрашений дорогоцінним камінням ручний хрест із частинкою дерева з Хреста Ісуса Христа, подарований монастирю московським царем 1680 р., а також деякі духовні книги і нотні збірники духовної музики XVII–XVIII ст. А «Поминальник» Манявського скиту зберігається в бібліотеці Румунської Академії наук.

Сьогодні відновлений Манявський скит – це ансамбль, що складається із триярусної в'їзної вежі-дзвіниці, високої вежі-скарбниці, оборонної вежі, дерев'яної церкви Воздвиження Чесного Хреста і Благовіщенської церкви при оборонному мурі з в'їзною вежею.

✚ *Із яких пам'яток складається Манявський скит?*

Манявський водоспад

Манявський скит

Рогатин

Івано-Франківська обл.

Оборонний Миколаївський костел (X-XVII ст.)

За давньою легендою, якимсь під час полювання дружина Ярослава Осмомисла заблукала, але олень із великими рогами вивів її з лісу. На цьому місці князь вирішив заснувати місто, а олень став символом Рогатина. Роги і сьогодні прикрашають міський герб.

У літописах місто вперше згадується близько 1200 р. у записах польського хроніста М. Кромера. У передмісті Рогатина від давньоруських часів збереглися залишки валів і фундамент церкви. 1366 р. місто-фортеця згадується в листах польського короля Казимира, а 1390 р. – у буллі Папи Боніфация IX.

Магдебурзьке право Рогатин отримав 1415 р. У ті часи місто було добре укріплене, в'їзди до нього охороняли Львівська і Галицька брами. На жаль, укріплення не збереглися, але про минуле нагадує старовинна дерев'яна церква Святого Духа (1598 р.), побудована на місці своєї попередниці, теж дерев'яної. Можливо, саме тут був священиком Гаврило Лісовський, батько Насті-Роксолани. У храмі зберігся унікальної краси п'ятирусний ренесансно-бароковий іконостас (1650 р.), створений майстрами львівської школи. З 1983 р. у церкві працює Музей іконопису, скульптури і різьблення XVI–XIX ст.

На центральній площі міста височіє Миколаївський костел (XV-XVII ст.), що поєднав у собі риси готики і Відродження. Про його оборонний характер нагадують бійниці на високій дзвіниці. Якщо від костелу пройти навскіс по центральній площі міста, повз установлений в жовтні 1999 р. пам'ятник Роксолані, вийдемо до церкви Різдва Богородиці (XIV-XV ст.). Під час татарських набігів церква перетворювалася на невелику фортецю. Дотепер збереглися оборонні стіни з крихтною вежею-входом. Південний портал прикрашений ренесансним різьбленням (1673 р.). Храм неодноразово горів і перебував у руїні, тому тепер у ньому можна виявити риси різних архітектурних стилів. Заслужують на увагу й дерев'яна Миколаївська церква (1729 р.).

📖 Що зображено на гербі Рогатина? Чому?

Роксолана (Настя Лісовська, близько 1506–1558) – одна із найвідоміших жінок середньовіччя.

Улітку 1522 р. татари під час набігу захопили Настю у полон. На невільницькому ринку в Стамбулі її помітив візир Рустем-Паша. Дівчину подарували султанові й назвали Роксоланою. Так у II-IV ст. називали сарматські племена, що кочували між Дніпром і Доном. Незабаром кмітлива красуня стала коханою дружиною Сулеймана I Пишного (1520-1566). За його правління Османська імперія досягла найвищої могутності. Роксолана мала значний вплив на султана, і її прихильності домагалися західні дипломати. Сулейман поховав її у Стамбулі в спеціально спорудженому мавзолеї біля мечеті Сулейманіє. Сприяла сходженню на османський престол свого сина Селіма II.

Церква Святого Духа (1598)

Національний природний парк «Синеvir»

Закарпатська обл., Міжгірський р-н

Озеро Синеvir

Заповідник розташований у гірському масиві Горгани, геологічні відшарування якого охоплюють період від верхнього крейдового до олігоцену. Колись це було дно моря, а зараз ландшафт прикрашають круті схили гір, швидкі гірські ріки – Чорна Ріка і Теремля, цілющі мінеральні джерела, ялинові й букові ліси. Площа заповідника становить 40,4 тис. га. На території парку налічується 914 видів судинних рослин, широко представлений тваринний світ (43 види тварин і 91 вид птахів) – олені, ведмеді, козулі, видри, рисі, кіт лісовий і горностай, із птахів можна побачити орла, лелеку чорну, беркута і пугача. В озерах і річках водиться 19 видів риб, серед яких особливо цінними є форель і марена. Дуже мальовничі високогірні болота Глуханя і Замшатка.

Перлиною парку є озеро Синеvir. Воно сформувалося 10 тис. років тому внаслідок зсуву гряди, коли на висоті 989 м утворилася улоговина площею 7 га, яку заповнили гірські струмки. Його глибина досягає 22 м і залежить від кількості опадів. Особливо ди-

Легенда

Була у графа дочка Синь із очима, схожими на синяву бездонного карпатського неба. Закохалася в пастуха Вира, бо дуже гарно він грав на сопілці. Батько заборонив зустрітися закоханим, але не послухала його дочка. Тоді граф наказав скинути Вира зі скелі. Упав хлопець на величезний камінь і розбився. У розпачі плакала Синь біля каменю і утворилося озеро, а посеред озера острівцець – камінь-могила Сині та Вира.

вовижна панорама озера відкривається з вершини гори Озерна (1496 м). Тут серед зеленого моря 150-літніх смерек воно схоже на сяюче око. Звідси й інша назва озера – Морське Око. А на Чорній Ріці відкрито унікальний Музей лісу і сплаву.

❏ Чому найбільше озеро Українських Карпат носить таке ім'я?

Чинадійово

Закарпатська обл., Мукачівський р-н

Чинадійово
E-50
Мукачеве

Люстра «Мелюзина» з оленьчих рогів

В одному невеликому селі Чинадійово можна побачити відразу два замки. Це унікальний випадок для України.

У центрі села зберігся похмурий замок-фортеця. Він охороняв карпатський перевал Руська брама з XIV ст., коли його побудував барон Перені. Чинадійово (з 1214 по 1944 р. – Сент-Міклош) було в той час центром домінії, трохи випереджаючи в економічному розвитку сусіднє Мукачеве. Непривітного вигляду будинок з мурами метрової товщини і двома кутовими вежами пережив багато чого: руйнівний напад військ польського графа Любомирського у 1657 р., перебудови 1734 і 1839 рр., а в роки Другої світової війни фортецю перетворили на в'язницю. Тепер споруда оживає завдяки старанням закарпатського художника Йосипа Бартоша, що взяв замок в оренду. На жаль, небагато залишилося від прекрасного парку, закладеного на замкових валах у 1749 р. Через дорогу від фортеці – готичний храм (XIV ст.), дещо постраждалий від численних перебудов.

Замок графа Шенборна

Другий замок у Чинадійовому набагато популярніший від свого середньовічного похмурого сусіда: у стінах мисливського замку графа Шенборна з 1946 р. розмістився популярний санаторій «Карпати». Він спеціалізується на лікуванні серцево-судинних патологій. Хрест на родовому гербі Шенборнів нагадує про прабатька роду, Лотара Шенборна, єпископа Бамберзького і архієпископа Майнського.

Зустріч з архітектурним дивом обіцяє вже залізнична станція «Санаторій «Карпати»», сама схожа на мініатюрний замок. Відразу біля неї починається чудовий парк, засаджений більш ніж 40 видами дерев, серед яких вишня японська, самшит, ялина канадська, катальпа, бук рожевий. І казковим видінням з'являється серед зелених крон висока вежа з гербом і годинником, а за нею і весь замок.

Розкішний ансамбль господарі місцевих угідь графи Шенборни звели на місці дерев'яного мисливського будиночка у 1890 р. Споруджували з вигадкою: у палаці 365 вікон, 52 кімнати і 12 входів. Зарослий лататтям ставок колись мав форму Австро-Угорщини. В інтер'єрах палацу збереглися і дубові сходи, і камін, і люстра з оленьчих рогів («Мелюзина»), і вітражі в замковій каплиці. А прогулянка парковими алеями з чудовим краєвидом на казковий замок сприятливо впливає на всіх відвідувачів Чинадійового.

🔗 Чому тут розташовані два замки?

Уперше під назвою Гунґ згадується в угорській хроніці 872 р. як фортеця-резиденція давньоруського князя Лаборця. Фортеця була зведена на Замковій горі над річкою Уж. На цьому місці археологи виявили сліди поселень, починаючи з неандертальців (100 тис. років тому) і аж до давньослов'янських поселень VI–VIII ст.

У XI ст. замок переходить під владу Угорського королівства і стає потужною фортецею, яку 1086 р. не зміг захопити половецький хан Кутеск. 1322 р. угорський король Карл Роберт подарував замок своїм союзникам – франко-італійським графам Друґетам. Вони перенесли з Невицького до замку центр Ужанського комітату й володіли ним до 1691 р.

У XVI ст. Ужгород набуває важливого значення в боротьбі між Туреччиною, Трансільванським князівством і Габсбургами. Для реконструкції замку були запрошені італійські військові інженери, які впроваджують новітні досягнення фортифікації. Навколо палацу починають зводити нові могутні мури й п'ять бастионів з гарматами. Північно-західний мур переходив у стрімкий схил скелі. Її захищав бастион у формі кіля. З інших боків по периметру навколо фортеці проходив сухий рів завширшки 15-30 м з підйомним мостом. У середині замку розміщується палац-цитадель. У його стінах завтовшки до 3 м були потайні ходи. Він також був оточений глибоким ровом з підйомним мостом. В'їзд до палацу прикрашений ренесансним порталом і гербом Друґетів – чотирма дроздами й датою реконструкції – 1548 р. У південно-східній частині замку відкрито залишки палацової церкви.

Фрески церкви-ротонди у Горянах (XIII–XIV ст.)

1685 р. Ужгород захопила Австрія. Новим власником міста став міністр внутрішніх справ Міклош Берчені. Граф Берчені з дружиною Чакі перетворили замок на центр культурного й політичного життя Угорщини кінця XVII – початку XVIII ст. Замок вражав гостей великою колекцією картин, акварелей, гравюр, величезною бібліотекою, придворним ансамблем і театром. У XVIII ст. замок реконструює французький інж. Лемер. З боку південного фасаду був улаштований головний вхід із двосторонніми сходами й терасою з балюстрадою. 1755 р. імператриця Марія-Тереза передала замок Мукачівській єпархії. Тут було відкрито духовну семінарію, а в музеї замку

Церква-ротонда у Горянах (XII–XIII ст.)

Вигляд замку-фортеці з півночі (XIII ст.)

можна побачити покої та приймальню ректора. Нині в замку відкрито музеї: краєзнавчий, музей національних музичних інструментів, етнографічний.

Неподалік замку височіє Здвиженський кафедральний собор (1644 р.), перебудований 1848 р. за проектом Л. Фарби. До собору прилягає резиденція єпископа (1644 р.), у якій нині розмістилася бібліотека Ужгородського університету.

У передмісті Ужгорода – Горянах – збереглася унікальна церква-ротонда Св. Ганни XII–XIII ст. У XV ст. із заходу до неї був прибудований неф Миколаївської церкви. У ротонді чудово збереглися фрески XIII–XIV ст., виконані в проторенесансній манері північно-італійськими майстрами. На східній стіні нефа – розписи XV ст. у техніці «аль секко».

А в передмісті Радванка збереглася найбільш рання пам'ятка житлової архітектури Закарпаття – садибний будинок кінця XVI ст. Тут 1620 р. народився угорський поет С. Дьєндьєші.

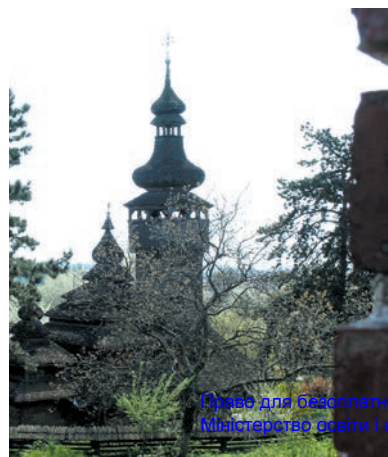
1945 р. Ужгород увійшов до складу України. Місто особливо чарівне наприкінці квітня. Вулиці пишно вбрані квітучими сакурами, магноліями й іншими екзотичними рослинами. За 12 км від Ужгорода в с. Невицьке можна побачити мальовничі рештки замку.

 У якому році Ужгород повернувся до складу України?

Краєвид на замок (ліворуч) і резиденцію єпископа (праворуч) із північного заходу

Невицький замок

На вершині скелі вулканічного походження на висоті 125 м над річкою Уж лежать залишки замку, які свідчать про славу минувшину. Він контролював дорогу через западину до Польщі й Галичини. Уперше згадується 1274 р. як королівський замок. У 1311-1317 рр. був оплотом повстання руської знаті проти угорського короля Карла Роберта. Захопивши фортецю, Карл Роберт передає її у володіння графам Другетам. Вони зміцнили й розширили замок і зробили його центром своїх володінь на Ужанщині. Він складався із трьох ліній оборони – зовнішнього валу, рову, внутрішнього валу із фортечною стіною і чотирма вежами. У центрі замку височить донжон, увінчаний шатровим покриттям з оглядовим майданчиком. 1644 р. Трансільванський князь Дьєрд II Ракоці захопив і зруйнував замок.

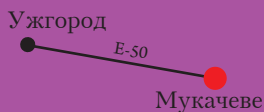
Краєвид з північного бастиону фортеці на Михайлівську церкву (с. Шелестів, 1777)

Невицький замок (XII–XV ст.)

Мукачеве

Закарпатська обл.

Місто розкинулося на березі річки Латориці й уперше згадується в угорській хроніці близько 896 р. У X-XI ст. входило до складу Русі-України, у 1281-1321 рр. – до Галицько-Волинської держави. 1376 р. королева Угорщини й Польщі Єлизавета надає Мукачевому статус королівського міста. 1393 р. угорський король Сигізмунд подарував місто руському князю Федорові Коріатовичу, який на місці давньоруського зводить новий кам'яний замок-резиденцію. Замок «Паланок» стоїть на високій 65-метровій горі над містом Мукачевим. Замок контролював торговельні шляхи через Верецький перевал, що з'єднував Середньодунайську долину зі Східною Європою.

Десятиметрові кам'яні стіни завтовшки 6 м, 164 гармати й шеститисячний гарнізон перетворили його на неприступну фортецю. Замок добудовувався аж до XVIII ст. Містив 8 ліній оборони. Перша – водяний рів завглибшки 6 м – оточувала Замкову гору. Друга і третя – восьмиметровий вал, на якому височів паланок – частокіл з дубових колод. Звідси й назва замку. Четвертою лінією оборони був крутий схил гори. П'ята – «передзамче» – побудована на терасі Замкової гори. Нижній замок представляв

Цвітіння сакури на вулиці Московській

6-й рубіж оборони – три корпуси на двох бастіонах заввишки 14 м. До нижнього двору з півдня через сухий рів вів підйомний міст. У Середньому замку – сьомій лінії оборони – містилася величезна (800 м²) площа Ракоці, що слугувала для урочистих церемоній. Тут 1649 р. зустрічали Б. Хмельницького. Бастіони Середнього замку зі стінами завтовшки 8 м підносилися на 20 м над широким ровом з підйомним мостом. Із Середнього замку вгору здіймається центральний бастіон Верхнього замку, де було ще чотири бастіони, костел та унікальний колодязь завглибшки 86 м.

За легендою, щоб у колодязі з'явилася вода, Коріатович уклав угоду з дияволом, а потім обдурив його. Відтоді нечистий лютує в колодязі, видаючи таємничі звуки.

Замок витримав безліч облог. Найвідомішу оборону очолювала Ілона Зрині. Вона знала 15 мов і військову справу. Під її командуванням гарнізон з двох тисяч воїнів три роки (1685-1688 рр.) відбивав атаки 20-тисячної австрійської армії.

Загальний краєвид замку «Паланок» зі сходу (XIV-XVIII ст.)

За таку відчайдушну мужність її, єдину з жінок в історії Туреччини, нагородили спеціальною грамотою. На честь княгині та її сина Ференца II Ракоці, який очолив боротьбу Закарпаття й Угорщини проти Габсбурзького панування, у замку встановлено пам'ятник. 1805 р. у цьому замку ховали від Наполеона унікальну корону св. Стефана – святиню угорського королівського престолу. Нижня частина її освячена Папою Римським, а верхня – Константинопольським патріархом.

1789 р. у замку містилася в'язниця для політичних арештантів. Тут були ув'язнені грецький герой О. Іпсиланти, чеський композитор Іржи Ружичка, французький посол Каміл Турно, австрійський історик Йосип Гармаїрта. З 1993 р. тут відкрито історичний музей.

1360 р. князь Ф. Коріатович на Чернечій горі заснував монастир. Як розповідається в легенді, саме тут на нього напав змії. Князь звернувся по допомогу до св. Миколая й переміг змія. На згадку про дивовижний порятунок він побудував церкву й келії, а місце йому вказав ангел, що з'явився над річкою. За 3 км від монастиря є 25-метрова печера. За переказом, її викопали ченці, що супроводжували дочку Ярослава Мудрого Анастасію, яка стала дружиною угорського короля Андрія.

Першим ігуменом монастиря був Лука. За час його керування у другій половині XIV ст. почалося ведення літопису. Монастир був резиденцією єпископів до 1772 р. За сприяння арх. Дмитра Раца у 1766-1804 рр. святиня перебудовується у стилі бароко. Зводяться келії, Миколаївська церква, чотирирусна вежа-дзвіниця. Збереглася огорожа з вежами XVII ст. і стародавня винокурня. У наші дні зведений Успенський собор.

Краєвид на Верхній замок із надвору Середнього замку

За Мукачеве точилася постійна боротьба. Місто входило до складу Угорщини, Трансильванії, Австрії, Австро-Угорщини, Чехословаччини. З 1945 р. – у складі України.

Попри буремну історію, Мукачеве – чарівне й затишне місто, де дивом збереглися стародавня каплиця Св. Мартина (XIV ст.) і палац князя Ракоці (1667, перебудований графами Шенборнами у 1748 р.), а будівлі епохи модерну, як, наприклад, ратуша (1906 р.), надають місту особливого шарму.

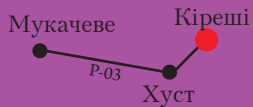
🔗 Звідки походить назва замку «Паланок»?

Площа Ракоці в Середньому замку

Свято-Миколаївський жіночий православний монастир (1360-1804)

Долина нарцисів

Закарпатська обл., Хустський р-н, с. Кіреші

Долина нарцисів – унікальний реліктовий куточок дикої природи, розміщений на висоті 160 м над рівнем моря. Він зберігся із часів льодовикового періоду й охоплює площу 256 га. У травні долина на 10 днів перетворюється на найбільше в Центральній Європі біле ароматне море квітучих нарцисів, що вабить романтиків з усього світу. Долина нарцисів разом із Чорногірським, Мармароським, Свидовецьким, Кузійським, Полонинським масивами й заказниками «Чорна Гора» і «Юловська гора» утворює Карпатський біосферний заповідник, занесений до Списку біосферних заповідників ЮНЕСКО. Це місце відрізняється ландшафтною різноманітністю – від Хустської улоговини до гори Говерли (2061 м) і насичене безліччю видів рослин, тварин, птахів. Тільки безхребетних тут налічується понад 15 тис. видів! У заповіднику відкрито Музей екології гір та історії природокористування Карпат. 1998 р. заповідник був нагороджений Дипломом Ради Європи.

З Долиною нарцисів пов'язана легенда: коли ординці захопили замок у Хусті, його мешканці подарували загарбникам подушки, набиті пахучими квітами – як знак покори. Татари не віддали, що той, хто засне на такій подушці, більше не прокинеться – у великих дозах аромат квітки перетворюється на отруту.

Давнє місто Хуст лежить поруч із Долиною нарцисів. На Замковій горі (140 м) збереглися залишки Хустського замку XII ст. з 160-метровим колодязем. Звідси як на долоні видно готичний храм Св. Єлизавети (XIII ст.). 1329 р. угорський король за особливі заслуги подарував замок лицареві Драгу, предкові В. Тепеша, що більш відомий як Дракула.

У Хусті в березні 1939 р. була проголошена незалежність Карпатської України. Її президентом обрали Августина Волошина.

 До якого заповідника входить Долина нарцисів?

ХОТИН

Чернівецька обл.

Кам'янець-Подільський
Т-2320
Хотин

Хотинська фортеця є визначною пам'яткою фортифікації XIII–XIV ст. і стоїть на крутих схилах правого берега Дністра. Вважається, що назву місто отримало на честь засновника – легендарного вождя даків Котизона. Воно виникло у X ст. на перетині найважливіших торговельних шляхів із Польщі в Молдову, Іран і Туреччину.

У другій половині XIII ст. на місці дерев'яних укріплень генуезці побудували кам'яну фортецю, залишки якої виявлені в північній частині внутрішнього двору замку. У другій половині XV ст. фортецю суттєво перебудували, спорудили потужні мури завтовшки 4,5 м і заввишки 30–32 м. Вежі мали висоту 30–35 м. Найбільша – Північна (11,5x13 м) – охороняла фортецю з півночі й була її останнім укріпленням. Із західного боку височіли Комендантська вежа і палац.

У середині XVI ст. молдавський владика Стефан III розширив і зміцнив Хотинську фортецю. Вона успішно витримала облогу турецької та польської армій. 1621 р. під Хотином відбулася славнозвісна битва, де 100-тисячній регулярній турецькій армії протистояла 30-тисячна польська армія на чолі з Яном Каролем Ходкевичем. На допомогу полякам 1 вересня прибуло 40-тисячне козацьке військо гетьмана Сагайдачного. Буквально відразу його атакували турецькі війська. Безуспішні бої тривали кілька днів. Розгніваний турецький султан заявив: «Не буду їсти і спати, доки ви мені цього пса сивого, Сагайдачного, не приведете!» 7 вересня турки оточили Хотинську фортецю. Запеклі штурми

Внутрішній двір фортеці

тривали до кінця вересня, але не принесли успіху. Врешті-решт султан Осман II змушений був укласти Хотинський мир. Попри те, що козаки допомогли обстоювати незалежність Речі Посполитої, їхні вимоги не були виконані, і Хотин перейшов під владу султана.

1673 р. польський король Ян Собеський завдав туркам під Хотином нищівної поразки, але на початку XVIII ст. Туреччина знову захопила Хотин і з допомогою французьких інженерів побудувала Нову фортецю, яка оточила Старий замок потужними земляними ровами із сімома бастіонами для далекобійної артилерії та п'ятьма воротами. Згодом вона перейшла до Російської імперії, яка за проектом арх. Штауберта у 1832 р. побудувала гарнізонну церкву Олександра Невського.

🔗 *Які битви під Хотином відіграли найважливішу роль в історії Європи?*

Панорама Старого замку і Нової фортеці

Перша письмова згадка про Чернівці датується 1407 р. У XVI ст. Чернівці в складі Молдавського князівства переходять під владу турецького султана, а в XVII ст. стають місцезнаходженням буковинського старости. У 1775 р. Туреччина поступилася Буковиною Австрії, після чого край став швидко розвиватися. Розквіт Чернівців почався 1849 р., коли Буковина була проголошена особливою коронною землею Австрійської монархії зі статусом герцогства. У ті часи у Чернівцях знайшла яскраве втілення віденська архітектурна школа модерну. В 1918-1940 рр. Чернівці разом з Буковиною входять до складу Румунії, а в червні 1940 р. Чернівці разом з Північною Буковиною воз'єднуються з Україною.

Час виявився прихильним до Чернівців. Поряд із чудовими зразками віденського модерну (сецесіону) в місті збереглося безліч прикладів автентичного оформлення інтер'єрів і архітектурного декору – вітражів, ліпнини, різьблення, литого вручну скла. Сучасники називали це місто «маленьким Віднем на Пруті». Щоб відчути «віденський дух» кінця XIX – початку XX століття, досить поблукати чарівними вулицями міста і насамперед вулицею О. Кобилянської (колишня Панська), Головною, Руською, Вірменською.

Особливе враження справляє центральна міська площа Ринок. Її архітектурною домікантою є будинок Ратуші, зведений за проектом архітектора Андреаса Микулича

Бани Свято-Миколаївського собору

у 1847 р. Окрім Ратуші, привертає увагу будинок Чернівецького художнього музею, спорудженого у 1901 р. за проектом Губерта Гесснера в стилі віденського сецесіона. Він вражає декором і прекрасним інтер'єром з вітражами. А на величезному майоліковому панно у верхній частині фасаду в алегоричній формі зображені землі Австро-Угорської імперії. На площі стоять і будинки колишніх готелів – «Золотий лев», «Під Чорним Орлом» та ін. Ансамбль площі завершує споруджений у 1999 р. пам'ятник Тарасові Шевченку.

Не менш чарівна й Театральна площа, окраюю якої слугує Музично-драматичний театр ім. О. Кобилянської. Він побудований у 1905 р. за проектом знаменитих віденських архітекторів Фердинанда Фельнера і Германа Гельмера й вирізняється чудовою акустикою.

Архітектурним символом міста по праву визнана велична Резиденція митрополитів Православної церкви Буковини і Далмації, зведена у 1882 р. за проектом і під керуванням чеського архітектора Йозефа Главки. Вона занесена до Списку культурної спадщини ЮНЕСКО. В ансамблі органічно поєднуються мавританські, візантійські, романські, іудейські та

Чернівецький національний університет ім. Юрія Федьковича

готичні мотиви. Для будівництва цього величезного комплексу на пагорбі над річкою Прут у Чернівцях були споруджені цегельний і керамічний заводи, а для підготовки фахівців була відкрита спеціальна школа. У центрі ансамблю стоїть Митрополичий корпус (1876 р.) – найрозкішніший будинок резиденції. Композиційним центром будинку є парадний вестибюль і розміщений над ним Мармуровий зал (колишній Синодальний). Його стіни облицьовані мармуром, прикрашені розписом, а стеля – різьбленими дерев'яними панелями. З ним суміжний Червоний зал, також оздоблений різьбленим дерев'яним декором. Блакитний зал вирізняється суворістю і вишуканістю і використовується для офіційних церемоній. Домінанта Семінарського корпусу (1870 р.) – церква Трьох Святителів: Василя Великого, Григорія Богослова та Іоанна Златоуста. Її багатий інтер'єр прикрашає розкішний іконостас. З другого боку парадний двір оточує Будинок для приїжджих (1874 р.). Парадний двір відокремлений від вулиці огорожею з розміщеними в центрі монументальними воротами з трьох проїздів. Оригінальність ансамблю підкреслюють високі крутосхилі дахи, прикрашені барвистою черепицею, що утворює візерунки з мотивами буковинського народного орнаменту. За Митрополичим корпусом розкинувся парк зі штучною водоймою, гротом і рідкісними породами дерев. Тут встановлене бронзове погруддя Й. Главки. У наш час у цьому комплексі розміщуються корпуси Чернівецького національного університету ім. Ю. Федьковича, заснованого як німецький університет у 1875 р. Спочатку університет перебував у корпусах на вул. Університетській. В одному з них у 1890-1891 рр. навчався Іван Франко.

🔗 З яким європейським містом порівнюють Чернівці?

Палац юстиції (1906)

Чернівецький український музично-драматичний театр ім. Ольги Кобилянської

Ратуша на Центральній площі

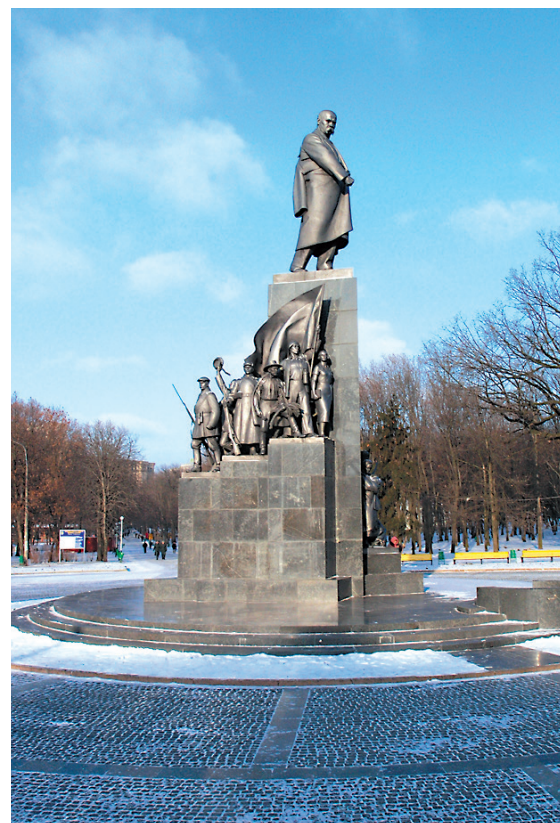

Виникнення Харкова пов'язане з Визвольною війною 1648-1657 рр. Після поразки Б. Хмельницького під Берестечком у 1651 р. почалася масова втеча козаків з України. Московський цар Олексій Михайлович дозволив їм після присяги селитися на своїх прикордонних землях. Козакам для створення фортець надавали податкові пільги. Звідси походить назва поселень – «слобода» (від «свобода» і «льгота – пільга») і назва території – Слобідська Україна. На цих землях були засновані слобідки: Суми, Лебедин, Охтирка, Харків, що утворили пояс укріплень від татар на шляху до Москви.

Харківська слобода виросла між річками Лопань і Харків, тому місто й отримало таку назву. За указом Московського царя (1656 р.) почалося будівництво Харківської фортеці. Про неї нагадують оборонна вежа-дзвіниця і Свято-Покровський собор Свято-Покровського монастиря, споруджені у 1689 р.

1717 р. відкривається Харківський колегіум. Коли стало питання про створення на Україні університету, вибір був між Києвом, Черніговом і Полтавою. Василь Каразін, довірена особа імператора Олександра I, запропонував слобожанським дворянам фінансово підтримати створення університету, пообіцявши, що імператор поверне їм привілеї. А для Олександра I їхні пожертвування були представлені як широка громадська підтримка проєкту. Хоча привілеїв дворяни так і не дістали, зате у 1805 р. у Харкові з'явився перший у Наддніпрянщині університет, де вчилися і працювали три лауреати Нобелівської премії – біолог І. Мечников,

Краєвид на пл. Свободи і будинок Держпрому (1925-1928)

Пам'ятник Т. Шевченку (1935)

Благовіщенський кафедральний собор (1901)

Подвір'я Свято-Покровського монастиря.
Покровський собор (1689)
та архієрейський будинок (1820-1826)

економіст С. Коваль і фізик Л. Ландау. Харків стає найбільшим науковим центром України. Тут 1931 р. вперше у світі розщепили атом літійу, створили знаменитий танк Т-34. Харківський завод АТ «Турбоатом» – одне з найбільших у світі турбобудівних підприємств.

Наприкінці ХІХ – початку ХХ ст. формується архітектурний ансамбль центру Харкова – вулиці Сумська і Пушкінська (колишня Німецька). У їхній забудові представлені такі стилі, як класицизм, модерн, неоренесанс (напр., драмтеатр ім. Т.Г. Шевченка, 1843 р.). Вражає найбільша в Україні синагога на вул. Пушкінській (відкрита у 1913 р.). Домінантою центру є дзвіниця Успенського собору, побудована у 1837 р. на згадку про перемогу у війні з Наполеоном. Її висота – 89 м. До неї прилягає Успенський собор (1777 р.).

1919 р. Харків стає столицею Української Соціалістичної Радянської Республіки. Нова епоха потребувала нових ідей. Молодий архітектурний стиль «конструктивізм» засобами архітектури прагнув до глобальних соціальних перетворень, а саме до створення нової людини. Конструктивізм переносить акцент із форми на простір. Так з'явилася найбільша в Європі (12 га) площа Свободи із шедевром конструктивізму – будинком Держ-

прому (Будинок державної промисловості, арх. С. Серафимів, С. Кравець, М. Фельдгер). Найбільший на той час у Європі будинок споруджувався протягом 1925-1928 рр. Загальна площа забудови – 11 тис. м², об'єм – 347 тис. м³, довжина фасаду – 300 м.

Анрі Барбюс назвав споруду «будинком-гора», а американський письменник Теодор Драйзер писав у 1928 р. «про диво, побачене у Харкові». 1954 р. у руслі конструктивізму будинок увінчала 45-метрова телеантена. Держпром започаткував формування ансамблю площі Свободи. 1936 р. на цій же площі будують готель «Харків», проект якого дістав найвищу оцінку на Всесвітній виставці 1937 р. у Парижі.

Шедевром тридцятих років є і пам'ятник Тарасові Шевченку, створений скульптором М. Манізером і архітектором І. Лангбардом. Пам'ятник оточують 16 фігур. Скульпторів позували відомі українські актори Н. Ужвій (образ Катерини), А. Бучма (образи гайдамаки та селянина з дорном), О. Сердюк (образи молодого хлопчини з косою та кріпака в кайданах).

Що ви знаєте про стиль «конструктивізм»?

Краснокутськ

Харківська обл.

Пам'ятник
Іванові Назаровичу
Каразіну (1780-1836)

Краснокутськ означає «красний, мальовничий куточок». Справді, це той випадок, коли враження від місцевості відповідає назві. Розкинулося містечко на правому березі р. Мерла і відоме своїм дендропарком, одним із найкращих в Україні.

1651 р. переселенці з Корсуня заснували тут фортецю для захисту південних кордонів Московської держави від татарських набігів, а 1654р. – Петропавлівський монастир. Його неодноразово намагалися захопити татари, але безуспішно – ченці ховалися під землею, у розгалуженій системі ходів і приміщень. Підземну частину монастиря з печерними церквами і ходами (вони, кажуть, простягаються на 18 км, але майже не вивчені) можна побачити й сьогодні. Наступні власники навіть використовували їх як оранжерею. За Катерини II монастир був ліквідований, а його землі імператриця подарувала полковникові російської армії Назарові Каразіну, який відзначився на війні з Туреччиною. Його сини, Іван і Василь, заклали 1809 р. на місці монастиря дендропарк. Василь Каразін увійшов в історію і як засновник першого в Наддніпрянщині університету – Харківського (1804 р.).

Завдяки ентузіазму родини Каразіних Краснокутський дендропарк здобув світове визнання – 600 видів рідкісних рослин були завезені із Франції, Німеччини, Японії, Китаю, Канади й Америки. Саме тут уперше в Україні були акліматизовані до цього невідомі, але тепер такі рідні нам рослини: клен, акація, шовковиця, платан, тополя канадська. Каразіни також першими почали прищеплювати дерева. У двох фруктових садах вони вирощували близько 600 сортів яблунь, груш, слив, вишень та ін. Сьогодні в

парку налічується 353 види флори. Тут можна побачити софору японську та ялівець віргінський (завезені у 1809 р.), горобину лікерну, коркове дерево, березу олександрійську, смереку, китайський ясен, оксамит амурський, бундук канадський, гінгго. Таке розмаїття зачарує. Але особливе захоплення відчуваєш, коли через арковий місток потрапляєш на острів Закоханих. Кажуть, у часи Каразіних, після того як закохані заходили на острів, місток піднімався. На острові опиняєтесь в казковому середовищі, а особливо захоплюють лотоси: червоні, рожеві, лимонні, кремові. Відчуття казки підсилює хатинка на курячих ніжках на березі ставка, з вікна якої визирає кіт, а з даху за вами спостерігає Баба-Яга.

Особливий мікроклімат, альтанки, скульптури половецької баби, ставки та мальовничі пейзажі – усе чарує погляд. Біля входу до заповідника вас зустрічають лані, а в парку вільно почувуються білки і ще 28 представників фауни.

На честь творців парку тут встановлено пам'ятники Іванові Назаровичу (1780-1836 рр.) і Іванові Івановичу (1834-1902 рр.) Каразінім.

Про Каразіних нагадає й унікальна споруда в сусідньому селі Городнім – «Співаючі тера-

Один із ставків дендропарку

си». Вони складаються з шести величезних дугоподібних цегляних стін, що укріплюють південний схил яру. Вдень вони накопичують сонячне тепло, а вночі віддають його яблуням, посадженим на терасах. Ця конструкція також чудово підсилює будь-які звуки, звідси її назва.

🔗 *Чим відомий Краснокутськ?*

*Острів
Закоханих*

*Хатинка
на курячих ніжках*

Палац барона Кеніга

Харківська обл., Богодухівський р-н, с. Шарівка

Будинок варті

*Краєвид
на палац і тераси
парку з боку басейну*

1670 р. осавул Матвій Шарій придбав луги біля р. Мерчик, звідси й назва хутора. У 1836 р. новий власник П. Ольховський почав облаштовувати садибу по тальвегу та схилах двокілометрової балки. Палац споруджувався на лівому, південному схилі. Західна частина палацу – на початку ХІХ ст., центральна, з двома вежами в готично-модерністичному стилі з елементами ренесансу – наприкінці ХІХ ст. новим власником – Леопольдом Кенігом. 1911 р. до середньої частини палацу була прибудована велика зала, а в 1924 р. до східного фасаду – засклена веранда.

Три зали і 26 кімнат палацу були пишно прикрашені. Зберігся кабінет власника, вражає бібліотека, предмети меблів, ліплення, розписи, дубові панелі, печі, облицьовані кольоровими кахлями художньої роботи. На другому поверсі – великий блакитний зал з розписаною стелею і хорами для оркестру, мармуровими каменями, прикрашеними вазами. За палацом – розарій і грот із джерелом.

Одночасно з розширенням палацу наприкінці ХІХ ст. за проектом архітектора Якобі проводилося активне облаштування садиби: було побудовано в стилі модерну селище для службовців, оранжереї, стайні, манеж, електростанція. Особливо виділявся будинок варті біля парадних воріт, виконаних у стилі французького замку епохи Відродження, а також будинок управителя, фланкований по торцях двома вежами. Біля господарських воріт оригінальної конструкції зберігся романтичний будинок лісника з високим шпилеподібним дахом і фазанник.

Великий ставок

Пишність палацу підсилює розкішний парк площею 70 га. У його основу був покладений природний дубовий гай з 300-500-літніми дубами. Наприкінці XIX ст. за реконструкцію парку взявся видатний паркобудівник, директор ризьких міських парків Георг Куфальдт, творець відомого таллінського парку Кадріорга. Майстер врахував особливості тутешнього рельєфу, зокрема перепади висот до 32 м, і доклав зусиль до того, щоб краєвиди набули особливої виразності й глибини.

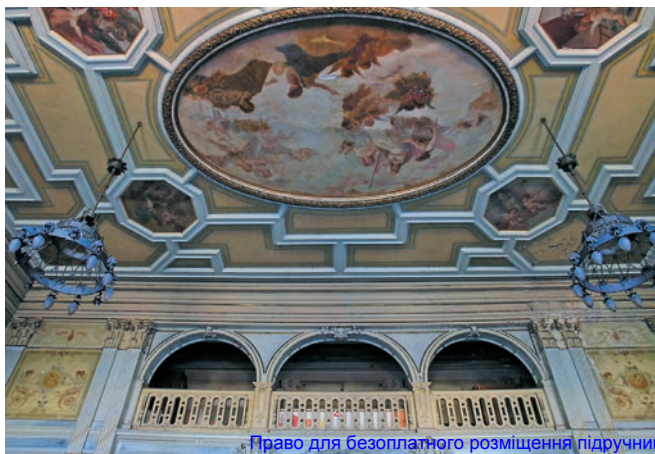
Центр партеру перед палацом прикрашає фонтан. Звідси парадні сходи, що перериваються трьома терасами, збігають схилом до регулярного басейну, де раніше були влаштовані два фонтани з висотою струменів 15 м. Від нижньої тераси до перекинутого через басейн кам'яного мосту веде алея 100-літніх пірамідальних дубів. На північному схилі балки, на Цукровій гірці, розміщена перлина парку – унікальна алея із чотирьох рядів старих лип з вертикальними гілками!

Гірка одержала таку назву на згадку про дочку барона Кеніга. Вона влітку зажадала кататися на санках. Тоді барон, власник

цукрових заводів, засипав гірку цукром – і бажання дочки було виконано.

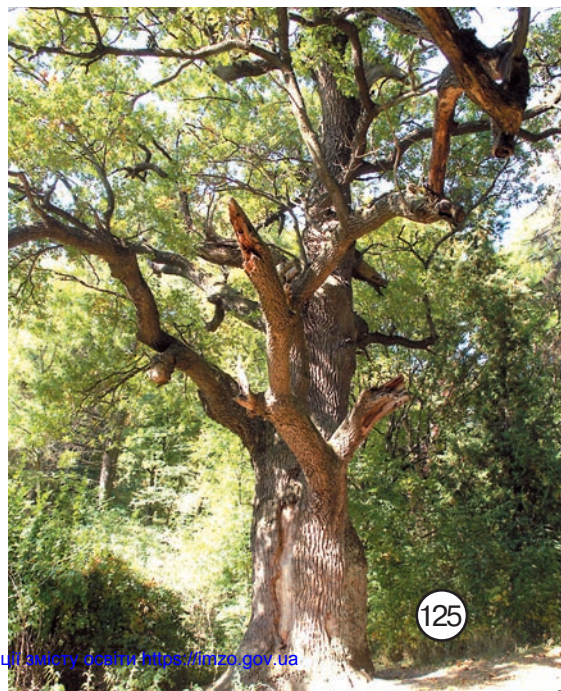
У парку налічується понад 70 видів дерев і чагарників. Незабутнє враження справляють хвойні дерева, які навмисно підібрані так, щоб у поєднанні з дубами і групами модрин створювати чудові гама кольорів, які змінюють одна одну залежно від пори року. А 500-літній дуб вражає своїми казковими формами. Парк ніби розмальований вигадливими «зміїними» доріжками, куртинами і мальовничими галявинками, простягається до Великого ставка (1,4 га). Прямуючи до нього, не обійдіть увагою камінь Любові. Шарівський палацово-парковий ансамбль, безперечно, найкращий на сході України.

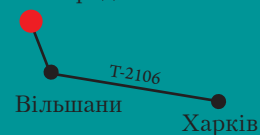
📖 Яка легенда пов'язана з власниками палацу?

Блакитна зала палацу

500-літній дуб

Пам'ятний знак Григорію Сковороді біля кістяка 700-літнього дуба

Будинок-садиба
А. Ковалевського (XVIII ст.)

Ставок
«Панські штани»

Маленьке село Сковородинівка (колишнє Пан-Іванівка) лежить далеко від гучних трас. Саме тут, у садибі А. Ковалевського, на березі річки Рогозянки, провів свої останні чотири роки видатний український просвітитель і філософ Григорій Сковорода (1722-1794 рр.). Тут він займався самопізнанням, тут-таки власноручно викопав собі могилу, а на надгробній плиті заповів висікти епітафію: «Світ ловив мене, але не піймав».

Усе тут сприяє досягненню розробленої Сковородою оригінальної філософської концепції двох природ і трьох світів: макрокосму (безмежного світу), мікркосму (людини) і символічного світу (Біблії), кожен з яких має внутрішню (духовну) і зовнішню (матеріальну) природу.

У доглянутому парку, що зберіг планування другої половини XVIII ст., 7 алей променями розходяться від клумб, розміщених біля фасаду панського будинку, прикрашеного портиком із двома колонами. Тепер у ньому Національний літературно-меморіальний музей Г. С. Сковороди. У будинку збереглася кімната, у якій провів свої останні дні Григорій Сковорода, і деякі з його особистих речей – скрипка, годинник, предмети туалету.

У заповідній зоні парку дбайливо доглядають за улюбленими місцями філософа: яблуневим садом, де можна поласувати яблуками «від Сковороди», криницею, з якої він черпав кришталеву воду, і, звичайно ж, на диво мальовничим ставком. У цьому затишному куточку, під покровом 500-літнього дуба, Григорій Сковорода любив творити і відпочивати. На жаль, дерево трохи не дожило до наших днів. На згадку про філософа на основі 700-літнього кістяка дуба був створений пам'ятний знак (1972, ск. Л. Жуковська, Д. Сова). А на галявині біля стародавньої поміщицької клуні періодично проводяться урочисті заходи. Окрасою парку-заповідника є ще один ставок із кумедною назвою «Панські штани».

 На честь кого село Сковородинівка отримало свою назву?

Парк «Наталіївський»

Харківська обл., Богодухівський р-н,
с. Володимирівка

Садибу і парк заснував 1884 р. промисловець Іван Хари-тоненко і назвав на честь улюбленої онуки. Його син вирішив створити в маєтку культурний осередок і музей-церкву давньоруського мистецтва, для чого запросив сюди найталановитіших художників. Композиційним центром парку стала Спаська церква, побудована за проектом архітектора О. Щусева у 1913 р. Схована в глибині парку, біля гаю 300-літніх дубів, вона зненацька з'являється перед вами як казкове видіння. Цьому сприяє і її оригінальна архітектура – сполучення давньоруського стилю з модерном. А витончене різьблення на камені скульпторів С. Коненкова (розп'яття на північній стіні), О. Матвєєва (медальйони та рельєфи) і С. Івсєєва перетворює церкву на ювелірний витвір. Прикрашав її мозаїкою і розписами О. Савінов, представник об'єднання художників «Світ мистецтва». А два середньовічні горельєфи, що зображують Ісуса Христа, власник маєтку придбав на аукціоні у Парижі. Не дивно, що такий вдалий витвір скопіювали емігранти під час будівництва православної церкви на Лазурному узбережжі у Ніцці.

Сам парк (пл. 48 га) складається з верхньої та нижньої частин. Верхній парк піднімається над річкою Мерчик. Дивовижна каштанова алея простягається від центральних воріт, що нагадують англійський замок (арх. О. Щусев), до річки. Західні ворота прикрашені скульптурами скіфських баб. У верхньому парку в сосновому гаї стоїть «швейцарський» будиночок. Водонапірна башта під черепичним дахом виконана у стилі модернізованої готики, а флігель «охороняють» скульптури левів. У нижньому парку уздовж заплави ріки розміщена група рідкісних порід дерев – ялини канадської й туї бальзамічної, тсуги, дуба болотного і червоного, липи американської та дрібнолистої та ін. Тут же – руїни величезного манежу та стайні. У парку також можна побачити й такі рідкісні види, як астильба, катальпа, робинія. Після відвідання Наталіївського парку залишається враження дивного сновидіння.

📖 *Що ви знаєте про стиль модерн?*

Флігель

Фрагменти різьблення
Спаської церкви

Спаська церква (1913)

Горельєф
Ісуса
Христа
(Франція)

Цією територією володіла Запорозька Січ. У 1751 р. на запрошення імператриці Єлизавети Петрівни у Придніпров'я прибули сербські переселенці з Австрії. Для захисту Київщини від набігів татар південніше Чигирини вони заснували військові поселення, які отримали назву Нова Сербія. За велінням імператриці 18 червня 1754 р. тут, на березі р. Інгул, було закладено найбільшу в регіоні фортецю, яку назвали на честь св. Єлисавети. 14-метрові земляні вали з дерев'яними стінами та глибокими ровами простягнулися на 7 км. Кожен із 6 бастионів мав власну назву. Їх посилювали 3 вежі та важка артилерія. Фортеця добре збереглася. У 1772 р. у цій фортеці кошовий отаман Запорозької Січі П. Калнишевський прийняв у козаки під ім'ям Грицька Нечеси генерал-губернатора Григорія Потьомкіна.

Розквіт міста пов'язаний з графом Д.Є. Остен-Сакеном (1790-1881). А 1874 р. англіцями братами Ельворті був запущений один із найстаріших заводів у Європі.

У 1919-1922 рр. у місті діяв Єлисаветградсько-Олександрійський повстанком під керівництвом головного отамана Холодного Яру Герасима Нестеренка.

Місто по праву вважається центром музично-театральної культури України. Воно дало світові ціле сузір'я музикантів, композиторів, акторів і драматургів. Про це можна довідатися у музеях міста, яке названо на честь українського письменника й драматурга Марка Кропивницького.

Літературно-меморіальний музей І. К. Карпенка-Карого присвячений життю і творчості видатного діяча українського професійного театру. Розташований в меморіальному будинку, у якому протягом 1872-1883 рр. він мешкав з ро-

Кіровоградський краєзнавчий музей (Будинок Барського)

диною. У садибі Тобілевичів бували М. Лисенко, М. Кропивницький, М. Заньковецька, М. Аркас, М. Старицький, Є. Чикаленко, Олександр Тарковський, Олександр та Софія Русови.

Меморіальний музей М. Л. Кропивницького розташований в будинку, де мешкав видатний український драматург і де на початку 1880-х рр. він сформував уславлену українську театральну трупу.

Музей Генріха Нейгауза присвячений життю і творчості піаніста, педагога й публіциста німецького походження Генріха Нейгауза.

Кіровоградський державний музей музичної культури імені Кароля Шимановського.

Народний меморіальний музей Юлія Мейтуса. Він був керівником одного з перших джаз-бендів України (1924 р.). Мейтус вважається фундатором модерної української опери, автор 17 різноманітних за жанрами опер, близько 300 романсів на слова видатних українських поетів.

Художньо-меморіальний музей О. О. Осмьоркіна, де провів свої дитячі та юнацькі роки видатний художник авангарду Олександр Осмьоркін.

Чому Кропивницький вважається центром музично-театральної культури України?

Гармати і вали фортеці Св. Єлисавети

Луганський природний заповідник НАН України

Луганська обл.

У Луганський природний заповідник входять 4 природоохоронні території.

Це насамперед заповідник «Стрільцівський степ» на крайньому сході України біля села Криничне Міловського району (1036 га). Він заснований для збереження різнотравно-типчаково-ковилових степів та дикої степової фауни. Раніше належав Стрільцівському кінному заводу, заснованому 1803 р. Цей невеликий заповідник яскраво демонструє пишність і велич українського степу, зачаровує хвилями сріблястої ковили. Він вражає різнобарв'ям кольорів і насиченим пряним ароматом великого різноманіття абсолютно заповідного степу.

Флора Стрільцівського степу налічує 735 видів судинних рослин (107 ендемічних видів), 150 видів грибів. Фауна налічує близько 1800 видів, з Європейського червоного списку – 13 видів, із додатка II Бернської конвенції – 156 видів! Тут мешкає 47 видів ссавців, 190 – птахів, 7 – плазунів, охороняється 62 види тварин із Червоної книги України й дуже рідкісний реліктовий звірок – бабак степовий.

Філіал Станично-Луганський розташований біля с. Піщаного Станично-Луганського району (498 га). Створений для охорони заплавного ландшафту й першої надзаплавної (борової) тераси лівого берега Сіверського Дінця. Він включає два заплавні урочища – Ріг і Піщане, а також прилеглу ділянку піщаної тераси. Цінується заплавними дубовими та в'язово-дубовими лісами. Тут мешкає рідкісний невеликий звірок хохуля, який існував ще багато мільйонів років тому. На території філіалу відомо 743 види судинних рослин, водоростей – 131. До Червоної книги України внесено 71 вид фауни, до Європейського червоного списку – 20 видів, 152 види охороняються Бернською конвенцією.

Трьохізбенський степ (3281 га) біля сіл Трьохізбенка і Калаус Новоайдарського району створений для збереження піщаної тераси Сіверського Дінця і зниклого виду степової фауни – сліпушка звичайного.

Провальський степ (587,5 га) – для збереження унікальної ділянки мальовничих кам'янистих степів на Донецькому кряжі.

📖 Чи бували ви у степу? Які ваші враження?

Бабак степовий

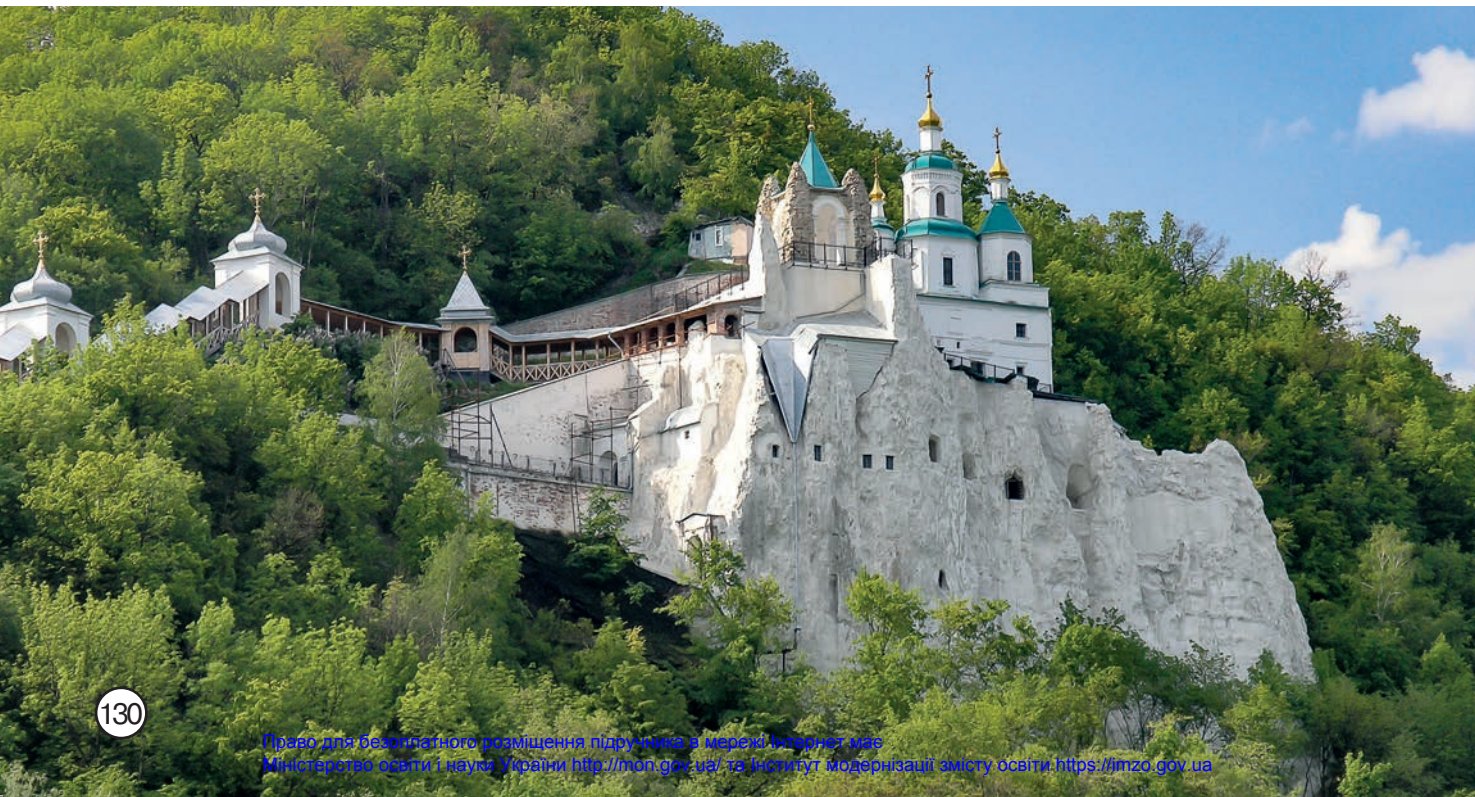
Свято-Успенський Святогірський монастир заснували у XIII ст. ченці Києво-Печерської лаври, що тікали від монголів. Він стоїть на правому березі р. Сіверський Донець біля міста Святогірськ. Дивовижної краси гори здавна називали Святими. Документально вони відомі з 1526 р., а монастир уперше згадується 1624 р. у царській жалуваній грамоті на земельні володіння.

Найдавніша частина монастиря височить на мальовничій стрімкій крейдовій скелі, що виступає над водою. За довгу історію монастиря вся гора виявилася порізаною лабіринтами ходів і келій. Гору від підніжжя до вершини пронизує коридор з безліччю відгалужень і бокових печер. Вершину білої скелі увінчує триверха Миколаївська церква (XVII ст.), вітар якої висічений з крейдової породи.

XVI–XVII ст. монастир був укріпленим прикордонним постом і спостережним пунктом Московської держави. Оточений мурами й оснащений артилерією, монастир успішно протистояв татарським набігам і був надійним укриттям для тих, хто тікав з татарського полону.

Із падінням Османської імперії монастир утратив стратегічне військове значення і в 1787 р. був закритий. Але привабливе місце відродило монастир. 1844 р. починаються великі будівельні роботи. Занепалі дерев'яні споруди XVII ст., що стоять уздовж річки, замінюють на кам'яні. 1860 р. за проєктом О. Горностаєва зводять п'ятиверхий престольний храм Успіння Божої Матері. Тоді ж споруджують будинок келій, трапезну, Покровську церкву з дзвіницею, будинок настоятеля. Поруч із Успенським собором був побудований Нижній павільйон (Печерник), від якого до Миколаївської церкви вели круті Кирило-Мефодіївські сходи. Уздовж них стояли 16 перехідних веж, з яких збереглося тільки дві. Від сходів ішли відгалуження до внутрішніх печер. Сходи завершувалися Верхнім павільйоном для прочан і каплицею Св. апостола Андрія Первозваного. Серед найдавніших підземних печерних храмів – Св. Івана Предтечі та Преп. Антонія і Феодосія Печерських. 2004 р. монастир отримав титул лаври.

✚ *Хто заснував Свято-Успенський Святогірський монастир?*

Дніпро

Своїм заснуванням Дніпро завдячує весільному фаворитові Катерини II князеві Григорію Потьомкіну-Таврійському (з нею він таємно повінчався 8 червня 1774 р.). Потьомкін з дитинства відчував симпатію до українського козацтва, а 1772 р. навіть записався до запорозького куреня під ім'ям Грицька Нечоси. Після ліквідації Катериною II Запорозької Січі він створив Катеринославське, а 1783 р. – і Чорноморське козацьке військо. 1790 р. був проголошений Великим гетьманом козацтва, і Катерина II змушена була вручити йому гетьманську булаву. 1784 р. Потьомкін на правому високому березі Дніпра заснував місто Катеринослав. Щоб перетворити місто на гетьманську столицю України й відкрити тут університет, запросив найкращих архітекторів. Однак передчасна смерть 1791 р. порушила його далекоглядні плани. Урочисте заснування міста відбулося 1787 р., коли Катерина II й австрійський імператор Йосип II заклали перший камінь у будівництво Преображенського собору.

Потьомкін придбав в осавула Запорозького війська Лазаря Глоби сад і в 1790 р. споруджує тут величезний палац загальною площею 5600 м² (арх. І. Старов). Запрошений з Петербурга садівник Гульда перепланував сад Глоби на англійський парк з оранжереями. Перший архітектор Катеринослава француз Клод Геруа включає до місця прогулянок мальовничий острів Монастирський, що навпроти Потьомкінського парку. Тепер

тут розкинувся парк ім. Т. Шевченка, у якому можна побачити дерева й чагарники 68 видів. За переказом, на цьому місці стояв візантійський монастир, де княгиня Ольга перечікувала бурю на шляху до Царгорода у 957 р. Центр острова прикрашає пам'ятник Кобзареві, а 1999 р. у північній частині споруджено храм Св. Миколая. Поблизу парку стоїть Меморіальний будинок-музей Дмитра Яворницького – дослідника історії козацтва.

Не менше захоплення викликає і парк ім. Л. Глоби.

У Дніпрі в будинку, де народилася Олена Блаватська – одна із найзагадковіших жінок XIX ст., відкрито Музейний центр О. П. Блаватської та її родини. Хтось вважає її видатною засновницею теософського вчення, а інші – геніальною містифікаторкою.

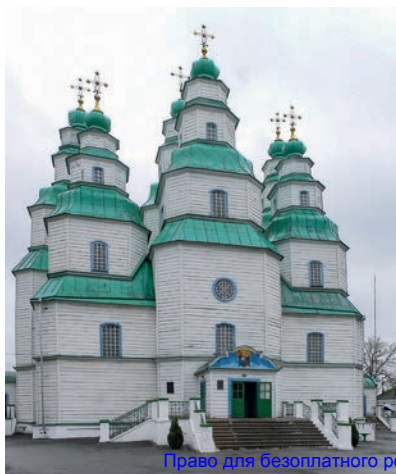
За 30 км від Дніпра стоїть Миколаївський Самарський Пустельний монастир. Серед святинь запорозьких козаків він посідав перше місце. Виник як фортеця 1576 р., а 1602 р. перетворений на монастир. Тут у Миколаївському храмі похований священик К. Тарловський, який вінчав імператрицю Єлизавету з Олексієм Розумовським.

А неподалік, у Новомосковську, розташований єдиний в Україні дерев'яний дев'ятикамерний дев'ятиверхий Троїцький собор (1780, майстер Я. Погребняк).

 Чому Дніпро вважають «космічною столицею» України?

Троїцький собор (1772-1980)

Палац князя Потьомкіна-Таврійського

На тлі пологих схилів, що оточують роздольну заплаву р. Молочної під Мелітополем, височіє величезний (200х300 м, заввишки 13 м) сіро-рожевий кам'яний пагорб. Це відома Кам'яна Могила. Серед одноманітного ландшафту Степового Приазов'я вона зненацька з'являється перед нами як унікальний витвір природи.

Ще на світанку своєї історії людина використовувала цей пагорб як святилище, наносячи нам'який піщаник ритуальні малюнки. Протягом тисячоліть відбувалися культові церемонії в гротах, серед скель Кам'яної Могили. Вибір у давні часи Кам'яної Могили як місця поклоніння був обумовлений його унікальними природними характеристиками. Час існування Кам'яної Могили як святилища чітко поділяється на дві великі епохи. Перша охоплює період від пізнього палеоліту до кінця ранньої бронзи, друга – від епохи пізньої бронзи до середньовіччя.

Найдавніші зображення на Кам'яній Могилі належать до епохи пізнього палеоліту (12-15 тис. років до н.е.). Тут уперше виникає образ фантастичного звіра, який пізніше значно поширився. Ідеться про так званого мамонта-бика. Біка з хоботом зображували й у неоліті. Мезолітичне мистецтво представлене на Кам'яній Могилі типовими для цього періоду

образами, пов'язаними з полюванням. Неолітичне мистецтво Кам'яної Могили за своїм міфо-поетичним змістом продовжує традиції епохи пізнього палеоліту. Це різноманітні тварини (змії, птахи, копитні). Переважна більшість петрогліфів Кам'яної Могили належить до епохи енеоліту-бронзи. На той час припадає пік образотворчої діяльності давнього населення. На Кам'яній Могилі знайдено письмена третього тисячоліття до н.е. Головним хтоничним (підземним) божеством для людей епохи ранньої бронзи був дракон, зображення якого знайдене в одному із гrotів. До тієї епохи також належать плити із малюнками відбитків людських ніг, зображення колісниць, коней, бичачих запряжок, суден та ін. На Кам'яній Могилі представлені також матеріали пізньої бронзи, гунського та пізнього кочового періоду, християнські символи, час нанесення яких зачисляють до кінця X – початку XI ст.

Кам'яну Могилу досліджував український археолог Б.Д. Михайлов.

За своїм історичним значенням Кам'яна Могила стоїть на одному рівні з такими пам'ятками, як Стоунхендж, палеолітичний живопис Франко-Кантабрії або фрески Тассили.

▣ *Образ якого фантастичного звіра вперше виникає на Кам'яній Могилі?*

Кам'яна Могила.
На передньому плані – ранні тюркські статуї (VII–IX ст.)

Острів Хортиця

м. Запоріжжя

Дніпро

М-26

Запоріжжя

Біля Запоріжжя лежить група островів. Серед них найбільший – Хортиця – простягається уздовж Дніпра на 12,5 км. Його площа становить 2334 га. Скельні породи островів утворилися 2,8 млрд років тому. Вони вивищуються над Дніпром на 40-50 м і надають островам мальовничих обрисів. На Хортиці, де представлені всі ландшафтні зони України, налічується 1052 види вищих рослин, а також 245 видів хребетних. 11 з них занесені до Червоної книги Європи. Тут створено Національний заповідник «Хортиця».

Утім Хортиця славиться не тільки дивовижною природою. Тут виявлені стоянки людей III–IV тис. до н.е., а в середні віки біля могутніх священних дубів язичницькі жерці приносили жертви своїм богам. Однак європейську популярність вона здобула завдяки козакам.

Між Хортицею і правим берегом Дніпра пролягає невеликий острів Байда (Мала Хортиця). За легендою, князь Дмитра Вишневецький – Байда (звідки й походить назва острова) – побудував тут у 1552-1556 рр. земляне містечко, прообраз Запорозької Січі. Його згадує Еріх Лясота – посол імператора Священної Римської імперії, який здійснив 1594 р. поїздку на Січ.

Першим острів Байда почав вивчати академік Д.І. Яворницький. Виявилось, що скеляста верхня частина острова Байда була

захищена потужною системою валів із частоколами на вершинах, дерев'яними вежами, стіни яких для захисту від пожеж були обмазані на п'ядь глиною. Між валами були глибокі рови. Як передові укріплення використовувалися дерев'яні городні, що стояли окремо. З них козаки вели під час нападів фланковий вогонь. Розкопки виявили, що Вишневецький вибудував своє містечко на руїнах першої в Україні кам'яної фортеці (XX–XVIII ст. до н.е.). Усього ж у культурних нашаруваннях острова Байда виявлені залишки чотирьох фортець, що будувалися в різні часи.

Під час розкопок знайдено безліч зброї та приладдя до неї. Із чотирьох відомих у світі сонячних годинників дуже рідкісної конструкції двоє знайдені під час розкопок на о. Байда. Якщо Велику Хортицю по праву називають короною Дніпра, то острів Байда – це найбільша перлина в цій короні.

Коли Січ стала розростатися, козаки почали споруджувати укріплення й на самій Хортиці. Із Січі розпочав переможну кампанію проти Польщі Богдан Хмельницький. У XVII–XVIII ст., за часів воєн з Туреччиною, тут стояли постом козацькі й московські війська. Про насичену історію острова можна дізнатися, відвідавши Музей історії запорозького козацтва.

🔗 *Завдяки кому острів Хортиця отримав європейську популярність?*

Біосферний заповідник «Асканія-Нова»

Херсонська обл., Чаплинський р-н

Американський бізон і теля

1877 р. Ф.Е. Фальц-Фейн у посушливому південному степу Причорномор'я заклав дендрологічний парк площею 28 га. Його прикрашають мальовничий ставок, грот, композиційно досконалі посадки 115-літніх дерев з великою видовою розмаїтістю. Парк створювали архітектори Дю Френ і В.І. Владиславський-Падалка, пейзажист В.Д. Орловський. Тут було розроблено унікальну систему поливу з використанням артезіанських свердловин. За її створення 1894 р. на Всесвітній виставці у Парижі Ф.Е. Фальц-Фейн одержав Велику золоту медаль.

Згодом парк був розширений на 142 га й сьогодні налічує 748 видів і 190 садових форм деревних рослин. Тут створений каскад ставків і рукотворних гір, звідки відкриваються чудові краєвиди. Парк доповнює унікальний зоопарк (пл. 61 га) з водоймами й зеленими насадженнями, де

комфортно почувається безліч різних видів тварин і птахів. У зоопарку мешкають 112 видів і підвидів ссавців і птахів загальною кількістю майже 5000 особин.

До парку прилягає біосферний заповідник з унікальною ділянкою (11 тис. га) цілинного степу, зокрема і найстаріша у світі досліджувана (з 1898 р.) заповідна частина. Неможливо передати словами все розмаїття і чарівність дикого степу, подібного до розкішного килима, який щомісяця змінює свої візерунки й кольори. І вся ця невимовна краса супроводжується неповторними пахощами степових трав, яких налічуються сотні видів.

Заповідник Асканія-Нова (загальна пл. 33,4 тис. га) внесений до міжнародної мережі біосферних резерватів ЮНЕСКО. Тут в умовах, наближених до природних, можна побачити таких рідкісних тварин, як кінг Пржевальського, кулан туркменський, зебра Грєві, гвинторогий козел, антилопи канн і гну, бізони, буйволи блакитні й каїрські, а також птахів – степового орла, сірого журавля й багатьох інших.

При заповіднику створений науковий музей з багатою колекцією кістяків, шкір і опудал диких тварин.

📖 *Які інші біосферні заповідники ви знаєте?*

Зебра Гранта

Одеса

Перші грецькі поселення на території Одеси з'явилися у VI ст. до н.е. Їхні залишки виявили у самому серці Одеси – біля Воронцовського палацу.

Народження Одеси пов'язане з подією, коли у 1789 р. турецьку фортецю Ені-Дунья неподалік поселення Хаджибея завоювали українські козаки та московські війська під керівництвом іспанця Дона Йосипа де Рібаса. За його пропозицією Катерина II заснувала тут порт, який назвали Одесою. Назва, очевидно, пов'язана з давньогрецьким поселенням Одесос, що за 45 км на схід від Хаджибея.

Розвивалася Одеса так стрімко, як жодне місто Європи. Споконвіку Одеса використовувала право самоврядування, а з 1817 р. для неї був установлений і режим порто-франко. Талановита плеяда одеських градоначальників, які мали особливі права губернатора, – серед них де Рібас і герцог Рішельє, граф Лонжерон і князь Потьомкін, генерал-губернатор М. Воронцов, а також датський інженер де Волан – заклала основи унікального міста-порту з відкритою економікою і високим рівнем культурного життя.

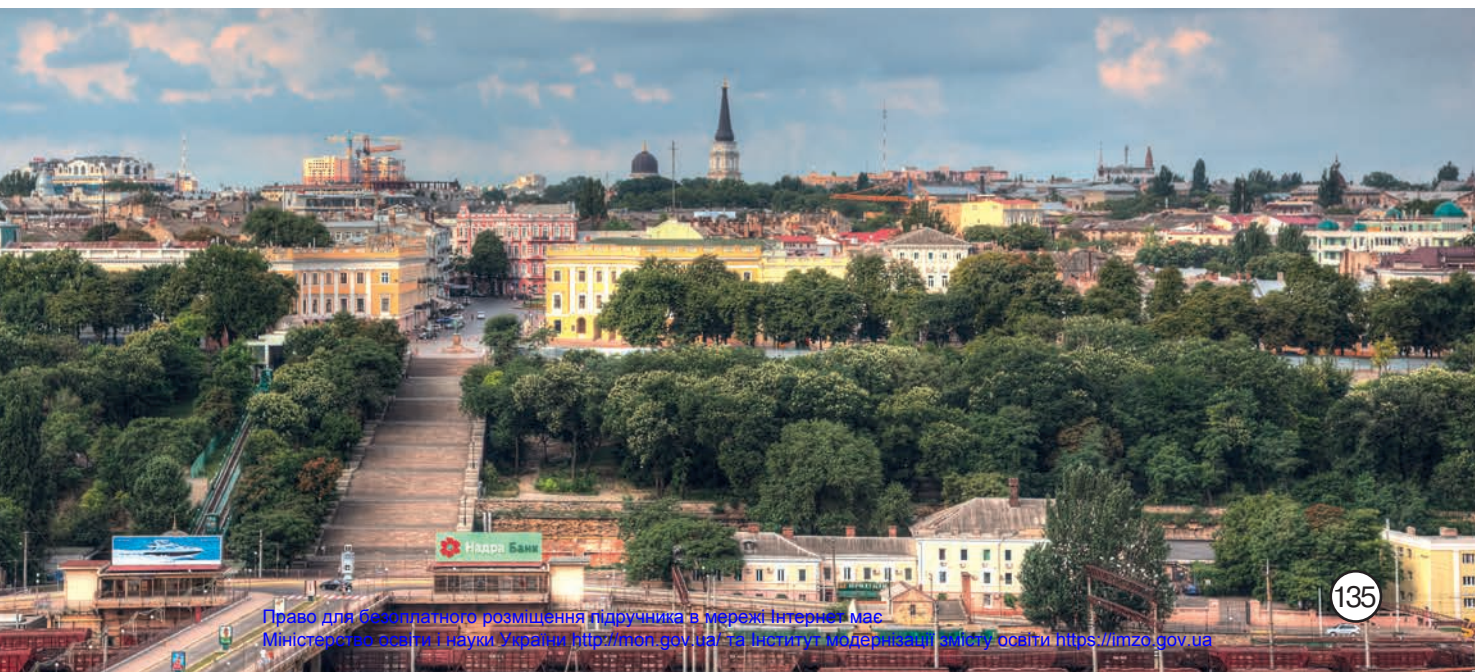
Буквально за кілька десятиліть Одеса стала третім за населенням містом Російської імперії після Москви та Санкт-Петербурга, її найбільшим портом і торговельним центром. Герцог Рішельє назвав Одесу «кращою перлиною в російській короні». В Одесі створилося унікальне мультикультурне космополітичне й інноваційне середовище, що сформувало особливий субетнос – одеситів.

Вільний дух, властивий Одесі, справив незабутнє враження на Олександра Пушкіна, Адама Міцкевича, ученого-хіміка Д.І. Менделєєва, майбутнього прем'єр-міністра й ідеолога першої російської конституції графа С.Ю. Вітте. А Марк Твен, який

Пам'ятник першому губернаторові Одеси віце-адміралові Йозефу де Рібасу

Одеський краєвид, Потьомкінські сходи й пам'ятник Дюку Рішельє

Оперний театр (1887)

відвідав Одесу в 1867 р., побачив у ній типово американське місто.

В Одесі народилися поетеса Анна Ахматова (Горенко), батьки фокусника-ілюзіоніста Девіда Коперфілда (Девід Коткін, син єврея-галантерейника) і голлівудської зірки Кірка Дугласа (Іссур Данилович Демський), тут сяjala зірка німого кіно Віра Холодна, ціла плеяда видатних письменників – Ісаак Бабель, Євгеній

Петров, Ілля Ільф, Валентин Катаєв, Володимир Жаботинський, король радянського джазу Леонід Утьосов. Це тільки частина талановитої й дотепної плеяди одеситів. Саме люди й створюють неповторну ауру міста, його душу й славу. І найвідоміший серед одеситів – герцог дю Плессі де Рішельє. Його біографія легендарна. Одесити так любили герцога, що до його пам'ятника – славетного Дюка – ставляться як до живого, до культової особистості, незмінного учасника всіх подій, свят і карнавалів. Пам'ятник установлено у 1828 р. (ск. І. Мартос, арх. О. Мельников і Ф. Боффо). Він підноситься над знаменитими Потьомкінськими сходами (1842 р.), що увіковічені у відомому фільмі режисера Ензенштейна «Броненосець «Потьомкін». На Одеській кіностудії почав творчу діяльність і Олександр Довженко.

Пам'ятники – це особлива сторінка Одеси. У них оживають не тільки реальні особи, а й безліч літературних героїв. Окрім того, увічнюються навіть речі – наприклад, відомий стілець із

коштовностями з роману «Дванадцять стільців» або скульптурна композиція «Апельсин» (ск. О. Токарев і арх. В. Глазирін, 2004 р.). Саме апельсини у 1800 р. урятували Одесу від монаршої немилості Павла І. Три тисячі рідкісних для того часу помаранчів (апельсинів), терміново доставлених у Петербург імператорові, повернули його прихильність, а разом з нею – і фінансування будівництва гавані.

В Одесі безліч чудових архітектурних споруд розсіпано на центральних вулицях. Ними невтомно можна милуватися. Особливо захоплює величний будинок Оперного театру з розкішними інтер'єрами – витвір видатних віденських зодчих Г. Гельмера та Ф. Фельнера, будинки «Пасажу» на Дерибасівській, Старої біржі (1837, нині – Миська дума), Нової біржі (1899, нині – зал філармонії), Шахський палац (1852 р.), готель «Лондонський» (1851 р.), Воронцовський палац (1834 р.). Чудові екстер'єр та інтер'єр Будинку вчених (1897 р.).

Привертають увагу й багаті колекції музеїв: Археологічного (1883 р.), Літературного (колишній палац князів Гагаріних, 1850 р.). У колишньому палаці Потоцьких (1826 р.) розміщено Одеський художній музей, де експонуються картини Врубеля, Серова, Реріха, Петрова-Водкіна, Айвазовського, раннього Кандинського й культова картина «Козак Мамай» (XVIII ст.). В іншому палаці (Абази, 1858 р.) створено Музей західного і східного мистецтва із чудовим інтер'єром й роботами Ф. Хальса, П'єра Міньяра, П. Рубенса, художників Іраку, Індії, Тибету та Японії XVII–XX ст.

В Одесі є й підземне місто. Величезні одеські катакомби (2,5 тис. км) зберігають безліч таємниць і нічим не поступаються паризьким і римським.

Одеса – це насамперед море, сонце, курорти і, звичайно, розваги, особливо одеська «Гуморина» (1 квітня), Одеський міжнародний кінофестиваль, а також День міста (початок вересня).

📖 *А що вам найбільше подобається в Одесі?*

Пам'ятник дюку де Рішельє (1828)

*Скульптурна композиція
«Лаокоон» на тлі
Археологічного музею*

← *Морський порт*

Вилкове

Одеська обл., Кілійський р-н

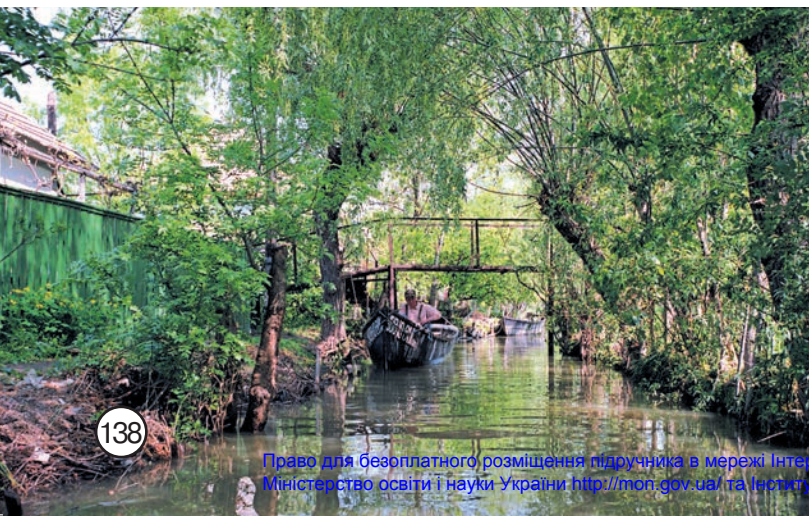

Пейзаж Вилкового

Провулок у Вилковому

Вулиця у Вилковому

Цими місцями протягом усієї Європейської історії пролягали кордони спочатку Римської імперії, потім Русі-України, відтак Османської, а з 1812 р. – Російської імперії. Та й тепер це прикордоння України. І за всіх часів у ці краї тікали нескорені борці. Рятуючись від переслідувань царя Олексія Михайловича після церковного розколу 1653 р., тут переховувалися перші старовіри. А вже ґрунтовно російські старовіри-липовани облаштувалися в цих краях у 1746 р. після невдалого козацького повстання К. Булавіна на Дону. Так виникло село Липованське – центр російського старообрядництва. Після ліквідації Запорозької Січі у 1775 р. сюди переселилася частина запорозьких козаків. Вони назвали це селище Вилкове (тут Кілійський рукав Дунаю ділиться на три гирла, як виделка). Так і жили відособлено аж до наших днів старовіри і козаки, зберігаючи свої храми, традиції, суворий побут та звичаї. На щастя, унікальність місця це дозволяла – кожна родина мала свій острівець, а вулицями були протоки та канали. Це неповторне місце відоме як «Українська Венеція», але замість гондол місцеві жителі користувалися схожими на козацькі чайки човнами з високими бортами й носами з обох боків. А будиночки були споруджені з надзвичайно міцного матеріалу – очерету, і деякі стоять уже понад 100 років! Тут можна побувати біля пам'ятника «0 км» – місця впадіння Дунаю в Чорне море.

Вилкове – адміністративний центр унікального Дунайського біосферного заповідника, загальна площа якого становить 46,4 тис. га, разом з протоками і внутрішніми водоймами. Заповідник входить до румуно-українського заповідника «Біосфера дельти Дунаю». Він внесений до Списку біосферних заповідників ЮНЕСКО і в Рамсарську конвенцію. Водно-болотяні угіддя Дунайської дельти включені до складу 200 найцінніших за біорізноманітністю куточків, які становлять планетарну мережу Global200 (WWF International). Це справжня знахідка для ентомологів, орнітологів та іхтіологів. Адже тут налічується 4500 видів комах, 258 видів птахів, 41 вид тварин, 97 видів риб і 950 видів рослин.

У заповіднику можна побачити рожевого і кучерявого пелікана, чорного журавля та сіру чаплю. Тут гніздиться найбільша у світі популяція бакланів – дивного птаха, який, полюючи на рибу, може пірнати на глибину 8-10 м!

📖 Що собою являє пам'ятник «0 км»?

Дуга Струве

Одеська обл., Ізмаїльський р-н,
с. Стара Некрасівка

Пам'ятні знаки
у Баранівці та Катеринівці

Монумент у Старій
Некрасівці (1853)

Василь Струве

Народився 1793 р. у Гамбурзі. 1808 р. емігрував до Росії. У Дерптському (Тарту) університеті вивчав філологію, потім захопився фізикою, і вже в 25 років став професором цього університету і директором обсерваторії. З 1827 р. – член Лондонського королівського товариства, з 1834 р. – директор Пулковської обсерваторії, що стала у той час астрономічною столицею світу. Засновник відомої астрономічної династії. Похований 1864 р. у Пулкові.

Дуга Струве, що перетинає 10 країн: Норвегію, Швецію, Фінляндію, Росію, Естонію, Латвію, Литву, Білорусь, Молдову та Україну, 2005 року була внесена до Списку Всесвітньої спадщини ЮНЕСКО.

Дуга Струве – це ланцюг з 258 суміжних трикутників і 265 головних пунктів, розташованих на 2820 км уздовж дуги меридіана 25020 східної довготи. В історії це був наймасштабніший і найточніший вимір відрізка меридіана Землі, здійснений у 1816-1851 рр., а також найграндіозніший приклад міжнародного співробітництва вчених і керівників країн. Обчислення і виміри підтвердили теорію Ньютона, що земля – еліпсоїд, і були проведені так точно, що супутникові технології показали похибку лише в кілька сантиметрів! Розрахунки зробив Василь Струве, а практичні виміри провів генерал К. Тернер. У ролі незалежних експертів виступали вчені Ф. Шуберт (Петербург) і Ф. Бессель (Кенігсберг). У науковому проєкті брали участь видатні європейські вчені, військові, промисловці, монархи і керівники багатьох європейських країн. До вимірювання був долучений також український вчений І. Федоренко.

За вказівкою імператора Олександра II й короля Норвегії і Швеції Карла XV у кінцевих точках дуги Струве були споруджені монументи: у Старій Некрасівці та Фугленесе (Норвегія). 2003 р. НДІГК розшукав в Україні й відновив пункти дуги Струве. У певних пунктах встановлені пам'ятні знаки.

📐 Скільки країн перетинає дуга Струве?

Схема проходження
геодезичної дуги Струве

Одеська обл.

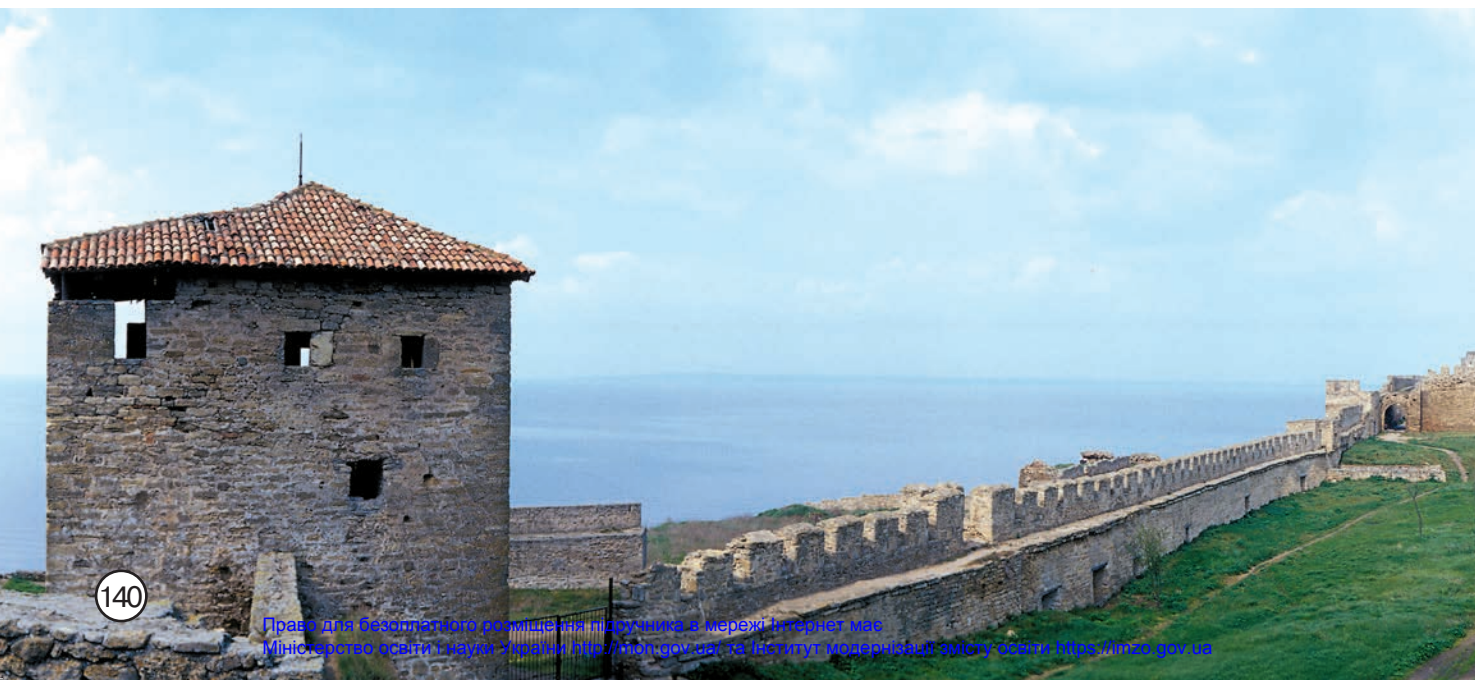
*Акерманська фортеця. Вид з південного сходу. У центрі – Головні ворота.
На передньому плані – залишки античного поліса Тіри (IV ст. до н.е. – IV ст. н.е.)*

Прекрасно збережена Білгород-Дністровська фортеця – найбільша на території України.

Найдавнішу її частину – цитадель – побудували генуезці у XIII ст. на крутому березі Дністровського лиману, на місці античного міста-держави Тіри.

Генуезький замок (цитадель) складався із

чотирьох покритих черепицею круглих веж, з'єднаних фортечними мурами. Уздовж них у три яруси проходили дерев'яні бойові галереї. Найбільша вежа – Комендантська. 1362 р. Білгород увійшов до складу Молдавського князівства й дістав назву Четитя Албе (Біле місто). На початку XV ст. у ньому проводяться масштабні будівельні роботи.

Вигляд на Генуезький замок (XIII-XIV ст.) з боку лиману

До кінця XV ст. фортеця являла собою складну фортифікаційну систему з двома рядами оборонних стін і трьома дворами: Гарнізонним, Цивільним і Карантинним. По периметру фортеці розміщувалося 35 веж. Мури заввишки до 7 м і завтовшки до 5 м простягнулися на 2 км. З боку суходолу уздовж мурів проходив наповнений водою рів завширшки 14 м і завглибшки 12-20 м. До наших днів збереглося 20 веж. Дві з них мають свої імена. Південно-західна кутова вежа названа на честь О. Пушкіна. Звідси відкривається чудовий краєвид на місто, фортецю і лиман. Пушкін відвідав фортецю у грудні 1821 р., тут він написав послання «До

Овідія». Як оповідає легенда, у 8 р. н.е. імператор Август заслав Овідія до Тіри за його твір «Мистецтво кохання». Пізніше йому дозволили перебраться ближче до Рима – у місто Томи (нині м. Констанца у Румунії). На честь Овідія названо південно-східну восьмигранну вежу з шатровою черепичною покрівлею.

До фортеці вели двоє воріт: Головні – у двоярусній вежі в центрі Південної стіни й Овідіопольські (Водяні) – з боку лиману. Вони були оббиті металом і оснащені підйомним мостом. Вхід зачинявся воротами й ґратами, що опускаються.

1484 р. 300-тисячна турецька армія облягла фортецю і тільки через 16 днів змогла її захопити. Турки перейменували Білгород на Акерман (Біла фортеця). У Цивільному дворі від того часу

збереглися мінарет мечеті й руїни лазні.

У 1806 р. фортеця була захоплена російськими військами під керівництвом герцога де Рішельє. Акерманська фортеця вражає не тільки своїми масштабами, різноманіттям укріплень, які добре збереглися, а й мальовничим місцем.

На території міста можна побачити найрідкісніші в Україні зразки культових споруд: вірменської церкви Успіння Пречистої Богородиці (XIII–XIV ст.), грецького храму Івана Предтечі (XV ст.), молдавської підземної церкви Івана Сучавського з колодязем (XIV–XVII ст.).

❏ *Чим серед інших вирізняється Білгород-Дністровська фортеця?*

*Акерманська фортеця.
Цивільний двір.
Ліворуч – вежа Пушкіна
й Карантинний двір.
Прямо – оборонна
стіна Гарнізонного двору
та Генуезький замок*

*Башта Овідія
(Дівоча)*

Лівадія

Крим, Велика Ялта

Меморіальна дошка, присвячена Кримській конференції, біля парадного входу в Лівадійський палац

Великий Лівадійський палац

Чарівна природа Лівадії, розкішний царський палац та чудовий парк не залишать байдужим навіть найвибагливішого відвідувача. З Лівадійським палацом пов'язано чимало історичних подій XIX-XXI ст.

Під час дипломатичної служби в Італії граф Лев Потоцький захопився античним мистецтвом. 1834 р. він придбав маєток Лівадія (у перекладі з грецької – «галявина») і почав перетворювати його в чарівний античний музей. Після смерті графа у 1860 р. за вказівкою імператора Олександра II маєток був придбаний для дружини – Марії Олександрівни, оскільки хворій на сухоти імператриці лікарі рекомендували цілюще кримське повітря. Лівадія одразу зачарувала імператрицю, і вона із задоволенням почала облаштовувати маєток, який за імператора Миколи II суттєво модернізували. 1910 р. реконструюють Воздвиженську церкву із чудовою мозаїкою венеціанця А. Сальвіати, починають будівництво світського корпусу, палацу Фредерікса, Великого Лівадійського палацу. Його назвали «Білим», бо під час оздоблення використовували білосніжний інкерманський вапняк спеціальної обробки. Це надає будинку легкості й витонченості, чітко вирізняє його на тлі зеленого старого парку і блакитного неба. Палац збудував у стилі раннього італійського ренесансу і модерну архітектор М.П. Краснов. Тут парадна урочистість поєднується з інтимністю заміської резиденції. Чудовий зразок Ренесансу – парадний вхід із західного фасаду, який «охороняють» мармурові леви, зроблені італійськими майстрами. Будівля має 116 приміщень, зокрема 5 парадних залів. Уявлення про імператорську резиденцію ми можемо зробити, відвідавши кімнати, у яких зберігаються автентичні речі імператорської родини.

4-11 лютого 1945 р. у Лівадійському палаці відбувалися основні засідання Ялтинської (Кримської) конференції глав урядів трьох союзних держав. Їх очолювали: голова Ради Народних Комісарів СРСР Й. Сталін, президент США Франклін Д. Рузвельт і прем'єр-міністр Великої Брита-

нії Вінстон Черчилль. Конференція окреслила картину світу аж до 1989 р. і заклала підвалини Організації Об'єднаних Націй (ООН). Саме в Лівадійському палаці Велика трійка визнала право Української РСР стати однією з країн-засновниць ООН.

Оскільки президент Ф. Рузвельт не міг пересуватися без сторонньої допомоги, засідання проводилися в американській резиденції, для якої надали найбільший палац Криму – Лівадійський. Англійська делегація розташувалася у Воронцовському палаці, російська – у Юсуповському. Усього в Лівадійському палаці відбулося 7 офіційних зустрічей керівників Великої трійки. Спеціально для переговорів у Білій залі був змонтований круглий стіл, фотографія засідання за яким стала класичною. Відпочивати члени делегацій виходили в Італійський дворик та парк. Він займає площу 45,7 га на схилі гори Могабі й виходить до моря трьома терасами. Його створили садівники Делінгер, Геккель та архітектор І. Монігетті. У парку налічується близько 400 видів і форм дерев та чагарників, зокрема секвоя гігантська, кедр ліванський, східний платан. Лівадійський парк вирізняється й малими архітектурними формами – фонтанами, підірними стінами, перголами, альтанками – Трояндовою та Ту-

Царський солярій

рецькою. Одразу ж за Білим палацом починається 6,5-кілометрова Царська стежка, яка була створена за вказівкою Миколи II. Вона є унікальним технічним спорудженням. Її довжина – 6711 м, ширина – трохи більше ніж 1 м. Висота над рівнем моря – 134-170 м. Звідси відкривається дивовижний краєвид на море і колишні царські маєтки «Ореанда», «Чаір», «Харакс» «Кічкіне».

Вдалим винаходом архітектора Краснова є облаштування солярію на поверсі палацу. Звідси можна насолоджуватися прекрасними краєвидами парку, Ялтинської бухти та горою Аю-Даг.

✚ *Які історичні події пов'язані з Лівадійським палацом?*

Тут у лютому 1945 р. було зроблено фото Великої трійки. У кріслах засідали Сталін, Рузвельт, Черчилль

Італійський дворик

Алупка

Крим, Велика Ялта

*Південний портал головного корпусу
Алупкінського палацу (1830-1846)*

*Краєвид на Алупкінський
палац із півночі*

Алупка має магичні властивості – що більше про неї дізнаєшся, то більше вона зачаровує. 1823 р. граф Михайло Воронцов став генерал-губернатором Новоросійського краю і зажадав зробити з Алупки місце своєї літньої резиденції. У листопаді 1824 р. сюди прибуває садівник Карл Кебах. Він масово закупає саджанці з усього світу – з Північної й Південної Америки та Китаю, Японії й Карелії, Іспанії та Кавказу. Лише кількість сортів троянд перевищила 2000! А найвідоміший селекціонер Гартвіс у 1829 р. спеціально для Алупки вивів нові сорти троянд, два з яких – «Алупка» і «Графиня Єлизабет Воронцова» увійшли до світового каталогу троянд.

Палац спроектував модний англійський архітектор Едвард Блор (1789-1879 рр.). Він обслуговував королівський двір і проектував особисту садибу Вальтера Скотта – замок Абботсфорд під Единбургом. Майстер стилізації Е. Блор гармонійно поєднав в Алупкінському палаці стиль епохи Єлизавети Тюдор (XVI ст.) і пишні форми індійської архітектури періоду Великих Моголів (XVI ст.). Учень Блора Вільям Гунт органічно вписав палац у рельєф місцевості.

Палац складається з 5 корпусів і нагадує знаменитий арабський палац Альгамбра (Гранада, Іспанія). Алупкінський палац – єдиний у світі, побудований із сіро-зеленого діабазу, дуже міцного й гарного, але примхливого матеріалу. Цей чудовий палац із винятково мальовничими вежами в дусі Альгамбри оточений розкішним парком. У його плануванні архітектори виявили рідкісну майстерність у поєднанні різних історичних стилів: кла-

сичного і готичного, італійського Ренесансу й англійського пейзажного саду. Оглядання чотирьох великих терас переносить вас у казкову мавританську Альгамбру, а чудові пейзажі занурюють у світ китайського садового мистецтва. Тerasи прикрашають «готичні» фонтани, виконані у формах примітивних стилізацій (IX-X ст.), а також у витончених формах XII–XIII ст. Верхню терасу прикрашають парні флорентійські фонтани, що прибули з Італії у 1848 р.

Парадні сходи з діабазу створюють центральну вісь парку і прикрашені трьома парами величних левів з майстерні болонського скульптора Боннані. Звідси відкриваються прекрасні краєвиди, адже ви перебуваєте в центрі амфітеатру, що утворюється узгір'ям Ай-Петринської яйли.

Фактично Алупкінський парк складається з двох парків.

Верхній парк є напрочуд дивовижним. За скелею Потьомкіна починається гай дубів кам'яних і Малий хаос – вигадливе поєднання невисоких діабазових скель і гrotів, ширм із самшиту, кизилу й лавра, водоспадів і каскаду струмків. Тут є і місток у балці, і зал фонтанів, і чудові галявини – Платанова й Сонячна, і три озера – Дзеркальне, Форельне та Лебедине. А вище від них збереглася справжня перлина – Великий хаос, створений природою 150 млн років тому. Звідси відкривається чудовий краєвид Ай-Петрі та моря.

Із озер Верхнього парку починає шлях водний каскад «Фрейшютц» («Вільний стрілець»), названий на честь романтичної опери К.-М. Вебера. Створюючи на своєму шляху до моря безліч чарівних водоспадів і фонтанів, він з'єднує в єдине ціле Верхній і Нижній парки.

Нижній парк розчленований ландшафтними терасами. Біля композиційного центру Нижнього парку – Чайного будиночка (1829 р.) – закладено «платонівський сад». А нижче, поблизу моря, ми бачимо ще один кам'яний хаос із домівною скелею Айвазовського. Вона стала улюбленим місцем, де художник створював свої видатні марини. Усі ці прекрасні пейзажі та п'яний аромат рослинності, ця неповторна атмосфера чуттєвості залишають у пам'яті найяскравіші враження.

✎ Який європейський палац нагадує палац в Алупці?

Шувалівський проїзд

Краєвид Нижнього парку з балкона південного фасаду головного корпусу палацу

Володимирський собор

Херсонес – грецька колонія, яку в 422-421 рр. до н.е. заснували на березі Карантинної бухти (м. Севастополь) переселенці з Гераклеї Понтійської.

Площа стародавнього Херсонеса становила 29 га. Його оточували 3,5 км мури завтовшки 3,8 м і заввишки 8-10 м. З'єднували їх 24 вежі. Від античного періоду збереглася ділянка мурів з вежами і міською брамою, залишки театру на 3 тис. місць, монетного двору, приватних будинків (деякі з них – з мозаїчними підлогами), а також плита з «Присягою громадян Херсонеса» (IV–III ст. до н.е).

У період Римської імперії Юлій Цезар надав Херсонесу право на самоврядування.

У часи Візантійської імперії у V–VII ст., коли триває третій період розквіту Херсонеса, у місті будуються нові мури, численні християнські культові споруди. Дотепер збереглися залишки храмів, баптистеріїв і дванадцяти

базилік. Найбільша у Криму так звана Уварівська базиліка, виявлена графом О.С. Уваровим у 1853 р., була частиною резиденції Херсонеського єпископа. 861 р. до неї перенесли мощі св. Климента. Третій Папа Римський Климент I був засланий імператором Траяном до Херсонеської каменярні, де його у 101 р. кинули в море з якорем на шиї. Після щирої молитви св. Кирила (разом із братом, св. Методієм, він створив слов'янську абетку) море відкрило нетлінні мощі. 864 р. св. Кирило частину його мощей переніс до Риму.

655 р. до Херсонеса був засланий імператором Константом II і Папа Римський Мартин I за обстоювання чистоти християнської віри. Тут, в інкерманських каменярнях, Мартин I загинув. Відповідно до заповіту його поховали в хрестоподібному храмі Діви Марії, за 200 метрів на південь від вежі Зенона. У цьому храмі збереглася чудова антична мозаїка.

У Херсонесі 988 р. київський князь Володимир приймає християнську віру через обряд хрещення і потім вінчається із принцесою Анною, сестрою візантійського імператора. Хрещення відбулося в базиліці Св. Василя, спорудженій на честь першого херсонеського єпископа. Після вінчання князь Володимир повернувся до Києва, забравши із собою голову св. Климента. Тепер вона зберігається в Києво-Печерській лаврі. У Києві князь Володимир хрестив Русь. На згадку про цю подію над базилікою Св. Василя у 1861-1891 рр. спорудили величний Володимирський собор.

✚ *Хто з київських князів прийняв у Херсонесі християнство і хрестив Русь?*

Залишки мурів, міської брами та перибол античного Херсонеса (V-I ст. до н.е.)

Бахчисарай

Крим

Найвизначнішою пам'яткою Бахчисарая є Ханський палац. Його створювали італійські, іранські, турецькі, українські й московські майстри протягом XVI–XVIII ст. Якось хан Менглі-Гірей полював у передмісті Салачика й побачив, як на галявині саду борються дві змії – біла й чорна. У сутичці перемогла чорна змія, тому хан вирішив на цьому місці побудувати палац. Палац і місто назвали Бахчисарай (Сад-Палац), а дві змії, що борються, знайшли місце в емблемі над головною брамою палацу.

З найстаріших будівель XVI ст. збереглися Зал Ради й Суду, Мала палацова мечеть і Портал Алевіза. Останній створений Алевізом Новим у 1504 р. Хан був у захваті від роботи митця, назвавши його в листі до Івана III «вельми великим майстром». Монументальною спорудою палацу є Велика мечеть.

Комплекс Ханського палацу прекрасно передає атмосферу середньовічного Сходу. У Бахчисарай дуже добре помітний основний задум саду: стати подобою Раю. У XVIII ст. великі сади оточували мавзолей Діляри-Бікеч. Головною окрасою садів були 14 фонтанів. Із садів XVIII ст. збереглися Басейний і Гаремний. Оригінальний сад у Великому дворі, тут є басейн, що повторює своїми обрисами контур Чорного моря. У фонтанному дворику – знамениті бахчисарайські фонтани. Вода на Сході дефіцитна. Тому вона у фонтанах тече повільно. «Золотий фонтан» призначався для ритуальних обмивань. А Сельсебіль, священний фонтан, відомий як «Фонтан сліз», – став легендарним завдяки поемі О. Пушкіна «Бахчисарайський фонтан». Він був створений майстром Омаром на згадку про Діляру, передчасно загинулу кохану дружину хана Крим-Гірея. На «Фонтані сліз» напис: «Прийди! Пий воду найчистішу, вона приносить зцілення». За легендою, під ім'ям Діляри-Бікеч – Прекрасної Князівни – ховалася викрадена у Польщі татарками Марія Потоцька. Її палко полюбив хан Крим-Гірей. Засліплена ревнощами дружина хана – Зарема – вбила її, за що була втоплена в басейні. «Фонтан сліз» став не тільки душею Бахчисарайського палацу, а й символом вічної теми підступництва й кохання.

Найважливішу частину палацу займав гарем. «Гарем» у перекладі означає «заборонене місце». Від нього зберігся флігель (1736 р.). Поруч з Бахчисарайським палацом стоїть Свято-Успенський монастир (VIII ст.).

✎ Чому «Фонтан сліз» бахчисарайського Ханського палацу носить таку назву?

*Ханський палац.
Внутрішній двір
і Велика мечеть (1740)*

*Головна брама Ханського палацу.
Праворуч – Світський корпус*

Печерні міста

Крим, Бахчисарайський р-н

Чуфут-Кале.
Дюрбе Джаніке-Ханім

Мангуп. «Барабан-Коба».
Підземна в'язниця і судилище

Мангуп. Руїни палацу
князя Олексія (1425)

Вони приваблюють своєю величчю, інтригують таємничістю, зачаровують лабіринтами печер і вражають абсолютною відсутністю мешканців. Усього в Криму налічується 16 печерних міст. Найбільші та найвідоміші з них – Чуфут-Кале і Мангуп.

У V-VI ст. Візантія зміцнювала свій найважливіший опорний пункт на Таврійському півострові – Херсон (Херсонес). Імператор Юстиніан I (527-565) почав будувати навколо міста систему укріплень. Залишки цих мурів ви знайдете на підступах до Мангупу. На ньому готи збудували потужну фортецю-сховище Дорос, яка стала столицею кримської Готії.

Мангупське плато височить над навколишньою місцевістю на 200-250 м, а з найвищої точки (584,5 м над рівнем моря) відкриваються чудові панорами – Чатир-Дага до Севастополя. На заході та на південному сході плато круто обривається в провалля завглибшки до 70 м. На краю мису збереглися дозорно-оборонний багатоярусний комплекс «Барабан-Коба». Найбільшого розквіту Мангуп досягає у XIV ст., коли тут будується Феодоро – столиця однойменного князівства.

Історики припускають, що саме на плато Чуфут-Кале біля Бахчисарая у VI ст. звели

фортецю Фулли, що стала столицею Аланії. 1299 р. війська еміра Ногая хитрістю захопили фортецю і прозвали її Кирк-Ор («Сорок фортець»). Сюди ж переселилися й караїми, від «караїти» – «читаючі», тобто шанувальники саме Старого Заповіту. На території фортеці вони будують Велику Соборну кенасу (XIV ст.). Біля залишків мечеті зберігся побудований у XV ст. мавзолей-дюрбе Джаніке-Ханім, що померла у 1437 р. Джаніке – дочка хана Тохтамиша (який спалив Москву в 1382 р.) і дружина хана Едигея, що повстав проти її батька, – переховується після смерті чоловіка на своїй батьківщині – у Кирк-Орі, в палаці Тохтамиша. У XVI ст. у Кирк-Орі вже було понад 400 будинків і мешкало близько 5 тис. чоловік. Саме тут перебували під вартою імениті в'язні Кримського ханства. До XVII ст. татари залишають Кирк-Ор і перебираються до Бахчисарая. Охорона фортеці доручається караїмам. Її стали називати Чуфут-Кале («Іудейська фортеця»). Караїмам хани довірили карбувати монету на монетному дворі. На території міста зберігся житловий будинок XVIII ст. У ньому жив караїмський учений Авраам Фіркович (1786-1874).

Чому так назвали міста?

Красвид на Чуфут-Кале. Праворуч – Велика і Мала кенаси

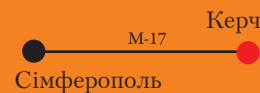
Печери на північній від-
розі плато Чуфут-Кале і
краєвид на долину
Ашлама-Дере

Керч

Крим

На місці Керчі у VII ст. до н.е. грецькі колоністи заснували найстаріше місто Криму – Пантікапей. Пізніше поруч із ним на узбережжі Керченської протоки з'явилися Мірмекій, Німфей, Тірітака та ін. У 480 р. до н.е. вони об'єдналися в єдину державу – Боспор із столицею в Пантікапеї. Керч винятково багата на пам'ятники старовини. Крім Царського та Мелек-Чесменського курганів, що належать до IV ст. до н.е., у Керчі зберігся унікальний античний пам'ятник – склеп Деметри (I ст.), розписаний чудовими фресками зі сценами викрадення Персефони, дочки Деметри. Унікальна й найдавніша в Україні візантійська церква Івана Предтечі. У XIX ст. храм був розширений: 1834 р. побудовано притвор і дзвіницю, а 1845 р. споруджено боковий вівтар.

За часів Русі-України Керч входила до Тму-тараканського князівства.

У період турецького панування у 1706 р. у Керчі за французьким проектом була побудована фортеця «Ені-Кале» (тобто «Нова фортеця»). Вона перекривала російському флоту доступ до Чорного моря. Фортеця охоплює територію 7 га, довжина укріплень – 1,5 км, уздовж них містилося 70 гармат. 1774 р. фортеця переходить до Росії і за пропозицією О. Суворова перебудовується. Після Кримської війни у

Церква Івана Предтечі (717-758)

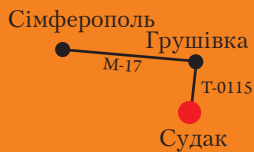
1857 р. зводиться фортеця «Керч» (форт «Тотлебен»). До фортеці входило понад 300 будинків і споруд, площею 400 га, 600 гармат, гарнізон налічував 5 тис. чоловік.

На згадку про героїзм, виявлений жителями Керчі під час нацистської агресії, на горі Мітридат у 1944 р. споруджено обеліск Слави, біля підніжжя якого горить Вічний вогонь. За переказом, тут було «перше крісло Мітридата VI Євпатора», звідки він милувався своїми володіннями. Сюди ведуть Великі Мітридатські сходи, що складаються з 432 сходинок. Перший ярус побудований у 1833 р. і прикрашений парними скульптурами грифонів. Греки вважали, що в цих землях є золото й інші багатства, які охороняють грифони – крилаті чудовиська з головою орла і тулубом лева. З того часу грифон став емблемою міста і зображений на гербі Керчі. З кожного майданчика між сходинками відкриваються чудові краєвиди на місто і Керченську протоку.

Які унікальні пам'ятники розташовані у Керчі?

Пантікапей, IV ст. до н.е.

Судак

Крим

*Краєвид на Портову вежу Ф. Астагуера (1386)
і храм Дванадцяти Апостолів*

Час виникнення Судака (Сугдеї) літописи зараховують до 212 р., коли тут була споруджена фортеця аланів, хоча в цих місцях люди жили вже в кам'яному віці. «Сугдея» перекладається з іранського як «непорочний, святий».

У давньоруських літописах місто відоме як Сурож. У VIII – пер. пол. X ст. Судак перебуває під владою Хазарського каганату, потім Візантії (до XI ст.). Вона з VII ст. мала великий вплив на культурний і економічний розвиток міста.

У XIII ст. у Судакун мешкало 8 тис. чоловік. Двоповерхові житлові будинки розміщувалися на терасах, що вкривали схили Кріпосної гори. Після зміцнення у XIV ст. у Золотій Орді мусульманської релігії на місці християнських храмів у Судакун почали споруджувати мечеті.

Найяскравіше історію міста передає добре збережений «Храм з аркадою». 1222 р. цей християнський храм перебудували на мечеть. 1373 р. після захоплення міста генуезцями він був перетворений на католицьку церкву (про це свідчить напис над міхрабом – вівтарною нішею). Після 1475 р. їй знову повернули вигляд мечеті. У 1775-1816 рр. церква була православною каплицею, 1827 р. стала лютеранською кірхою, а 1883 р. – вірмено-католицьким храмом. У середині збереглася стародавня частина будинку XIII ст. і фрески XIV-XV ст. Тепер тут відкрито музей генуезької фортеці.

Боротьба за ключове місто на Великому шовковому шляху тривала безупинно, і в 1365 р. Сугдею захоплюють генуезці. 1371 р. вони почали будувати фортецю, більшість оборонних споруд якої збереглася до наших днів і не перебудовувалася. Тому генуезька фортеця у Судакун є унікальним пам'ятником фортифікаційного мистецтва XIV-XV ст. Її загальна площа – 30 га. Фортеця складалася із двох ярусів-укріплень: нижній захищав

*Гармати біля руїн казарм
Кирилівського полку*

*Краєвид на Дозорну (Дівочу)
вежу з Консульського замку*

місто від ворогів, а верхній являв собою цитадель навколо Консульського замку. Довкіл фортеці лежало передмістя, яке також захищалося мурами з брамами.

Нижні вежі фортеці – власні, побудовані під час правління відповідних консулів. Висота веж сягала 15 м, стін – 6-8 м, їхня товщина – 2 м.

У добре збереженому й дивовижному Консульському замку (XIV-XV ст.) містилася резиденція консула, що обирався на один рік із представників генуезької знаті (при консулі формувався опікунський комітет із двох осіб – генуезця і грека). Складається замок із трьох веж. Найпотужніша, біля обриву над морем, – консульська. Тут жив консул, якому суворо заборонялося виходити за фортечні стіни після заходу сонця. Під вежею були

резервуар з водою (40 м³) і продовольчі склади. Житлові приміщення другого і третього ярусів опалювали камінами. На четвертому ярусі влаштували майданчик для збройного захисту. Тепер на другий ярус із надвору цитаделі ведуть широкі кам'яні сходи, яких у Середньовіччі не було. Потрапити сюди можна було тільки перекидними містками.

На самій вершині Кріпосної гори, на висоті 162 м, торкається неба Дозорна, або Дівоча, вежа. На одній з її стін збереглися сліди фресок – ймовірно, тут була каплиця.

За часів генуезців у цій вежі утримувалися знатні бранці. За легендою, вежа Киз-Куле (Дівоча) одержала свою назву після того, як красуня-дочка правителя Сугдеї, закохавшись у пастуха, відмовилася виходити заміж за Діофанта – полководця Мітридата VI Евпатора і викинулася з вежі.

Обороздатність портової частини Сугдеї підсилювала вежа Фредеріко Астагуера, споруджена у 1386 р. Вона захищала порт і водоймище. Поруч з нею стоїть храм Двадцяти Апостолів, названий так за залишками знайденої в ньому фрески. А на північному заході від воріт поруч із Некрополем у Х ст. був споруджений храм Св. Параскеви.

☞ *Що розташоване на вершині Кріпосної гори?*

*Панорама Генуезької фортеці на Кріпосній горі у
Судаку (XIV-XV ст.)*

Навчальне видання

Серія «Шкільна бібліотека»

УКРАЇНА ДИВУЄ!

Посібник серії «Шкільна бібліотека»
для 5-9 класів закладів загальної середньої освіти

Удовік Сергій Леонідович

Рекомендовано Міністерством освіти і науки України

Видано за рахунок державних коштів.

Продаж заборонено

Формат 84x108/16. Ум. друк. арк. 15,96.
Обл.-вид. арк. 14,36. Наклад 89 453 пр.

Видавець і виготовлювач ТОВ «Видавництво «Саміт-книга».
04053, м. Київ, вул. Обсерваторна, 25.
www.sbook.com.ua

Свідоцтво суб'єкта видавничої справи ДК № 5335 від 20.04.2017.

Надруковано в ТОВ «Поліпрінт»
04074, м. Київ, вул. Лугова, 1А.
Свідоцтво суб'єкта видавничої справи
серія ДК №1250 від 27.02.2003 р.
Зам. №10876